

Ulu Çınarın Gölgesinde

İbrahim Refik

Yitik Medeniyetimize Dair Bir Keşif Yolculuğu

ULU ÇINARIN GÖLGESİNDE

İbrahim REFİK

Yitik Medeniyetimize Dair Bir Keşif Yolculuğu

ULU ÇINARIN GÖLGESİNDE

İbrahim Refik

ULU ÇINARIN GÖLGESİNDE

Editör
Hasan Hayri DEMİREL

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Mizanpaj
Ahmet YOLAÇAN

ISBN
978-9944-125-24-6

Yayın Numarası
207

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96

Mayıs 2007

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 00 Faks: (0212) 444 85 96

Kaynak Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 09 99 Faks: (0216) 328 35 89

www.kaynakyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

Yitik Medeniyetimize Dair Bir Keşif Yolculuğu

ULU ÇINARIN GÖLGESİNDE

ÖNSÖZ

Osmanlı, akl-ı selim, kalb-i selim, zevk-i selim sacayağı üzerine oturmuş bir denge medeniyetinin adıdır.

Asya steplerinden kopup gelerek çadırlarını kurdukları Söğütten tarihe selam çakan gökçek yüzlü "alp"ler, şereflendikleri İslâm'ın "eren"leriyle kaynaşıp "alperen"leşerek kâmil bir şahsiyete bürünmüşlerdir.

Büyük Asyadan Küçük Asyaya atlarıyla başlattıkları yolculuğu yürekleriyle devam ettiren bu alperenler, bu gazi dervişler fetihten medeniyete, Yavuzluktan Yunusluğa doğru yol alıp "devam ederek değişip, değişerek devam ederek" devlet-i ebed müddete ermişlerdir.

İlk dinamizmin kaynağı serdengeçtilerin, akıncıların, leventlerin yerini, zaman içinde mimarbaşılar, mûsikîşinâslar, hattatlar, nakkaşlar, hafızlar, edibler almış, böylece aşiretten devlete, devletten medeniyetin şahikalarına ulaşılmıştır.

Gerçekten bu çınar yürekli, çınar ufuklu insanlar, karakterlerindeki ateşîn ruhu İslâm'ın vahiy değerleri ile tutkallayınca özgün bir kültür, özgün bir sanat, özgün bir düşünce ve özgün bir devlet modeli ortaya koymuşlardır. Böylece, şair-i şehîrimiz Mehmet Akif'in mısraları içinde:

Bir zamanlar biz de millet, hem ne milletmişiz
Gelmişiz dünyaya medeniyet nedir öğretmişiz.

Ve zaman içinde ay, nasıl dolunay olduktan sonra küçülmeye başlarsa, her yönüyle olgunluğa ve doygunluğa ermiş bulunan Osmanlı hilâli de küçülmeye başlayarak görülmez olmuştur. Cemil Meriç'in deyimiyle, 'zirveden sonra yürüyüşe devam etmek, ister istemez irtifa kaybetmekle sonuçlanacağı için bu kaderî tecelliden ecdadımız da nasibini almış ve hakkını vererek oynadığı rolünü başkalarına devretmiştir.'

"Dünyada yükselen bir şeyi alçaltmak Allah üzerine bir hakdır." hadis-i şerifinde vurgulandığı gibi ne zaferler ebedîdir, ne de bozgunlar... İnsanlar, toplumlar, medeniyetler ve sosyal sistemler "yükselir" ve "düşerler".

Nasıl, her yükselişi bir düşüş takip ediyorsa, düşüşü de yükseliş takip edecektir. Karanlığın en koyulaştığı nokta aynı zamanda aydınlığın da başlangıcıdır.

Aklı ve yüreği ergin ufuk adamların müşahedeleriyle bu çok sert geçen kışın ardından ılgıt ılgıt esen seher yelleri baharın kokularını müjdelemektedir. Ve epeydir gök coğrafyamızda gözükmeyen hilâlimiz belirmeye başlamıştır.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın ifadeleri içinde, nasıl gençler 14-15 yaşlarında bulûğa ererlerse, milletler de 14üncü veya 15inci asırlarda rüşdüne ererler. Miladî 14üncü, 15inci asrın Hıristiyan âlemi için Rönesans ve uyanma hareketinin başlangıcı olması gibi hicrî 14ncü, 15inci asır da bizim dünyamız için yeni bir uyanış, yeni bir diriliş ve şahlanış dönemi olacaktır inşaallah.

Bu diriliş vetiresinde bize düşen de, düşüş anaforundaki medeniyetlerin hastalıklarına şifa umuduyla sarılmadan, içinde yaşadığımız siyasî coğrafyanın, daha geniş yelpazede kültür coğrafyamızın engin ve zengin birikiminden istifade ederek, kendi diriliş reçetemizi kendi kaynaklarımızdan bularak beşeriyete umut vaadeden insan merkezli bir medeniyet kurmanın cehdini ortaya koymak olsa gerektir.

Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunamayacağı gerçeğinden hareketle, böyle bir cehdin ilk basamağı, adımını nereye atmayı bilmekten geçiyor. Bu bilgi sayesindedir ki o adım doğru istikamete atılabilsin. İşte o istikametimizi belirleyen yol haritası da, tarihimizin, kültürümüzün, değerlerimizin, kimliğimizin içinde saklı.

Elinizdeki kitap da, bu yol haritasına mütevazı bir katkı bâbında hazırlanmış çalışmanın ürünü...

Bu çalışma, yurt içi ve yurt dışı bir dizi konferans silsilesi ile başladı. Bu konferanslardan sonra dinleyicilerimizin birçoğundan: "Bu anlattıklarınız hangi kitabınızda var?" nev'inden sorular ile karşı karşıya kaldık. Onlara sadre şifa bir cevap veremeyince ve "söz uçar yazı kalır" fehvasınca böyle bir çalışmanın yazıya dökülmesinin faydalı olacağını düşünüp "vira bismillah" diyerek yola koyulmuş olduk.

Kitaba, konferansın süresine sığdırılamadığı için ifade edilemeyen yeni bilgi ve değerlendirmeler ilave edildi. Bunun yanında, kitabı oluştururken, üslûpta çok oynama yapmamaya çalışmakla birlikte gözden kaçan ifade ve üslûp bozukluklarından dolayı daha baştan okuyucularımızdan özür dileriz.

Bu çalışmayı, hamâsî bir geçmişi mitleştirme düşüncesiyle kaleme almadık. Yapmaya çalıştığımız şey; yaşanabilir bir gelecek için, yaşanmış tecrübeleri, geçmiş birikimleri gün yüzüne çıkarıp onları incelemekten ve hâlâ dargın bulunan aynı çınarın kökleri ile dallarını barıştırmaya çalışmaktan ibaret.

Rabb-i Rahimimden böyle bir çalışmayı hayırlara vesile kılmasını niyaz ederim.

Gayret bizden, yardım Allah'tan (cc)...

İbrahim Refik
Ümraniye

Ulu bir çınarın
köklerinden beslenerek ufuklara
fethe kendini adamış genç sürgünlere...

Milletin ruhuna doldukça, o heybetli sesin,
Yüce mefkûreni, imanlı nesil bestelesin!...

Ali Ulvi Kurucu
(Beklenen Kahraman)

Bir çınar için
toprak altındaki kökleri ne ise ve
bu kökler kurudukça, çınar kurumaya
başlarsa bir millet için de tarih odur.
Tarihini bilen millet kökü sağlam çınar gibidir.
Zamanla eski âdet ve an'anesini, yaşayış
tarzını unutan, tarihini bilmeyen, ecdadının
neler yapmış olduğundan haberdar olmayan
bir millet kendini ayakta tutan köklerden
birkaçını kurutmuş demektir. Tarih
okuyarak onu sulamak lazımdır."

Kamil Paşa

YİTİK MEDENİYETİMİZE DAİR BİR KEŞİF YOLCULUĞU

ULU ÇINARIN GÖLGESİNDE

İleriye sıçramak için geriye atılmış bir adım olan tarih, okumasını bilen için yol gösterici bir klavuzdur. Her millet, yarınki hayatının bütün unsurlarını tarihinden, mâzisinden getirir. Getirdiği o mâzi mirasını kültür potasında yoğurabilen milletler de, kendi ebediyet reçetesini hazırlamış olurlar. Fakat bizler epey uzun zamandan beridir milletimize dinamizm kazandıracak bu güçle; tarihimizle kavga ediyoruz. Ve bu kavganın meydana getirdiği şoklar sonrası kavramlarımız, değer yargılarımız, ölçülerimiz, estetiğimiz, dengemiz, her şeyimiz bozuldu. Medeniyet aidiyetimizi, kültürel kimliğimizi şaşırıp fikr-i selimden uzaklaştık. Sonuç olarak, dün ile bugün arasındaki bu kavga yarınımızı kaybetme tehlikesine varıp dayandı.

Fetihsiz Bir Neslin Fatih Tipolojisi

Bu kavganın dramatik yansımalarından birini yazar bir dostumdan dinlemiştim. Dostum, kendisini oldukça etkileyen hadiseyi şöyle dile getiriyordu:

Gençlerden oluşan bir gruba sohbet etmem için beni davet etmişlerdi. Ben de geleceğimizin ümit tomurcukları bu gençlerdeki tarih şuurunu perçinleme adına, sadece Türk tarihinin değil, dünya tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Fatih Sultan Mehmet'i anlattım; yirmi bir yaşında bir insanın nasıl çağ açıp

çağ kapattığından, o devrin en büyük süper gücünü tarih sahnesinden nasıl sildiğinden bahsettim.

Bu genç sultanın, tebdil-i kıyafet eyleyip Edirne çarşısında dolaşırken alışveriş için bir dükkana girdiğini, ondan üç-beş şey satın almak istediğini, esnafın, müşterinin talep ettiği şeylerden birini verip, "Elhamdülillah ben siftahımı yaptım, diğer ihtiyaçlarını da komşumdan karşıla." diye harikulâde ticarî bir erdem sergilediğini vs. anlatırken arka sıralardan bir delikanlı el kaldırıp, "Efendim bir soru sorabilir miyim?" dedi. Ben de, "Elbette sorabilirsin" deyince genç dinleyici ayağa kalkarak aynen şunu sordu:

"Efendim, deminden beri bize Fatih'i anlatıyorsunuz, Fatih'ten bahsediyorsunuz. Anlayamadım, bu bahsettiğiniz Fatih; Fatih Terim mi?"

Sentetik Kahramanlar

Eğer kendi değerlerimiz üzerine özgün bir medeniyet inşa etme rüyalarını görüyor ve bu rüyayı pop kültürünün ürünü bu gençlerle gerçeğe dönüştürmeyi düşünüyorsak epey bekleyeceğiz demektir.

Biz bu ülkenin büyükleri olarak ebeveynlerden eğitimcilere, toplum mühendislerinden milleti yöneten siyasî liderlere kadar başımızı ellerimizin arasına alıp bu köksüzlük problemine acil çözüm üretmemiz lazım, diye düşünüyorum.

Bu gençlere kızamayız, onları kınayıp ayıplayamayız. Çünkü, meyve çürükse sorumlusu sadece meyve değil, aynı zamanda ağaçtır. Biz toplumun aklı ve yüreği erginleri olarak onlara gerçek yıldızları, model alınabilecek hakiki rehberleri sunamadığımız müddetçe onlar yalancı yıldızların, medyatik starların, yanıp sönen ateş böceklerinin peşine düşeceklerdir.

Bu sentetik kahramanlar, model olabilecek kalitede gerçek birer yıldız olmadıklarından dolayı, tıpkı ateş böcekleri gibi bir

müddet sonra ışıkları sönecek, onları örnek alan genç nesilleri de yolsuz, izsiz, ışıksız bırakacaklardır.

Gerçeği ile sanalını ayırt edemeyen bu talihsizler, bir müddet sonra başka ateş böceklerinin peşine takılacaklar fakat ışığı kendinden olmayan o sentetik kahramanlar onları yine yarı yolda bırakacaklardır. Böylece bu zavallı gençler, kendilerine emanet olarak verilen ömür sermayesini, tıpkı bir nehrin üzerindeki saman çöpü gibi akıntının yönüne göre oradan oraya savrula savrula telef edip gideceklerdir.

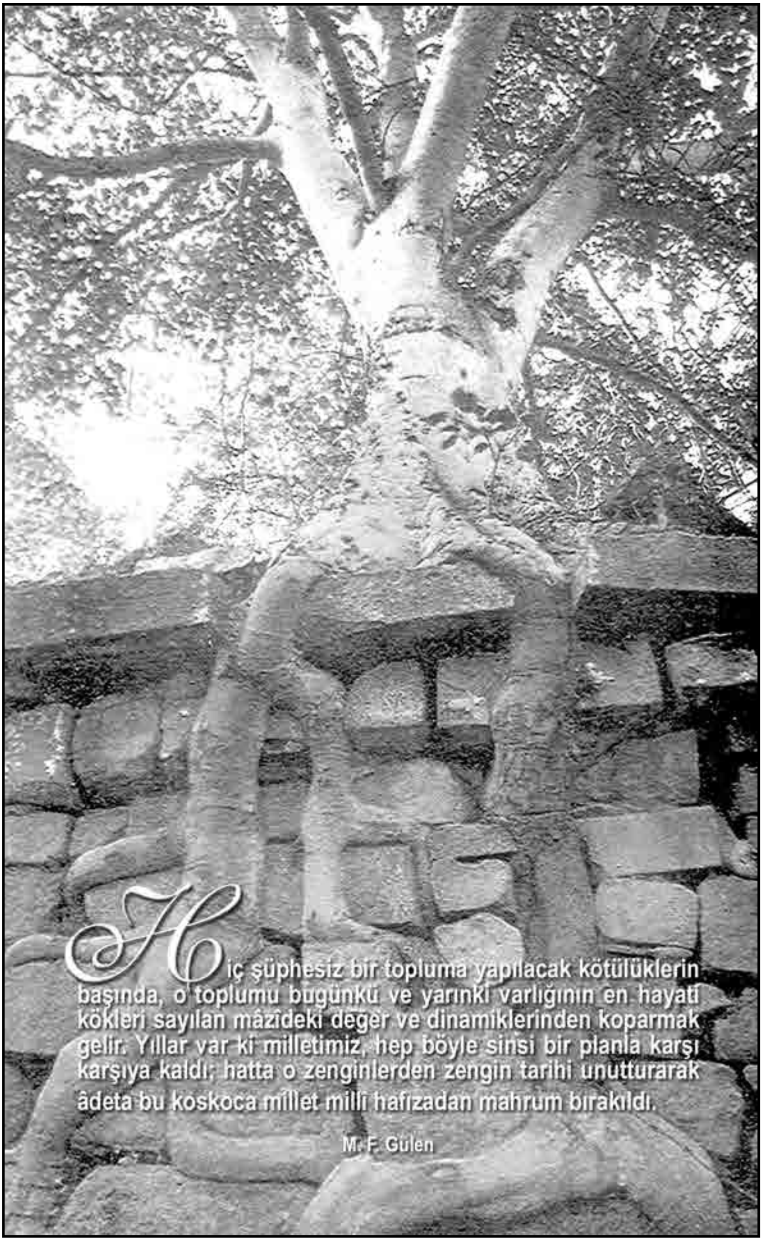
Maalesef bu çocuklar, "Bana kıyafetlerinin markasını, arabanın modelini, kaç tane kredi kartın olduğunu söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim" türü aksesuarlarla değer kazandığını zanneden pop kültürümüzün sığ ürünleri... Ama hedonizmin kıskacına yakalanmış bu gençlere başka gezegenlerden gelen yabancı nesneler olarak bakamayız. Bu ülkede, bu topraklarda yaşıyorlar ve görmek istesek de istemesek de bizim gerçeklerimiz, bizim yitiklerimiz, bizim köksüz bıraktığımız öksüzlerimiz...

Köksüz ve Öksüz Bıraktığımız Bir Nesil

Gelinen bu trajik durumu değerlendirdiğimizde, ne acıdır ki, Nevzat Köseoğlu'nun ifadesiyle, küffar çocuklarını yetiştirip, büyük Osmanlı insanı haline getiren ateşli kültür şimdi öz çocuklarına kendi şahsiyetini kazandırmakta güçlük çeker hale gelmiştir.

Yahya Kemal merhûm ne güzel söylemiş:

"Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük,
Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.
Sızlatır bâzı saatler dayanılmaz bir acı.
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı."

Hiç şüphesiz bir topluma yapılacak kötülüklerin başında, o toplumu bugünkü ve yarınki varlığının en hayatî kökleri sayılan mâzîdeki değer ve dinamiklerinden koparmak gelir. Yıllar var ki milletimiz, hep böyle sinsi bir planla karşı karşıya kaldı; hatta o zenginlerden zengin tarihi unutturarak âdeta bu koskoca millet millî hafızadan mahrum bırakıldı.
M. F. Gulen

Evet, son birkaç asırdır bu toplum üç büyük kırılma yaşadı; din şuurunda, dil şuurunda ve tarih şuurunda... Bu trajik kırılmayla kendi köklerimiz ile bizi bağlayan bağları kopardık. Kendi babalarını tanımayan köprü altı çocuklarına döndürüldük. Sadece hafızamızı değil, metafizik nesebimizi de kaybettik. Böyle olunca da aklen ve ruhen mankurtlaştık.

Yıllardır Cevapları Aranan Sorular

Gerçekten biz kimiz? Nasıl bir geçmişten geliyoruz? Nasıl bir inanç sistemine, değerler manzûmesine, kültüre ve geleneğe sahibiz? Arkamızda, kültürel kimliğimizi şekillendiren nasıl bir tarihî miras mevcut? Medeniyet aidiyetimiz nedir? İçtimâî özelliklerimiz nelerdir? Doğulu mu yoksa Batılı bir toplum muyuz? Sorular, sorular, sorular... Cevapları yıllardır tartışmalı sorular...

Şair Abdülhak Hamid, ara sıra devrin önemli münevverlerini evine davet eder ve evinde misafirleriyle belli mevzular müzakere edilir. Bu bir araya gelişlerin birindeki tartışma konusu da Türk toplumunun Doğulu mu, yoksa Batılı bir toplum mu olduğu yönündededir. Her kalem ve kelâm erbabı fikirlerini söyler. Kimisi bizim bir şarklı olduğumuzu, kimisi de garplı olduğumuzu iddia eder. Müzakere bir neticeye bağlanamadan uzayıp gidince, Abdülhak Hamid devreye girer ve tartışmaya son noktayı koyar:

"Anlaşıldı, anlaşıldı dostlar! Biz saz ile caz arasında bocalayıp duruyoruz."

Gerçekten de "Makber" şairinin değerlendirmesi çok yerinde. Bilindiği gibi saz, bir doğu enstrümanıdır, caz ise batı enstrümanı. Yani biz son birkaç asırdır doğu ile batı arasında gidip gelen, ne olduğuna, kim olduğuna karar verememiş bir nesiliz.

Yaşadığımız bu kültürel travmayı en güzel hicvedenlerden biri de 1960'larda İstanbul'da yaşayan halk filozoflarından Sakallı Celal'dir. Pusulamızın bozukluğunu vurgulamak adına Sakallı

Celal diyor ki: "Türkler, doğuya doğru giden bir geminin içindeki batıya doğru yürürler."

Paris Modası Dersaadet'te Tutar mı

Evet biz, cumhuriyet devrimleri ile birlikte, Abdülhak Hamid'in ifadesiyle "caz"ı, yani Batı'yı tercih ettik. Bizi yöneten elitler, bizim Batılı bir toplum olduğumuza karar verip Avrupa sahillerine yelken açtılar.

Ve yaşadıkları toplumu, onun inançlarını, değerlerini, tarihten bugüne taşıdığı özelliklerini hiç hesaba katmadan jakoben bir anlayışla bize ölçüleri Batı'dan alınmış taklit bir urba giydirdiler. Fakat giydirilmeye çalışılan elbise topluma uymadı, dar geldi ve kısa bir müddet sonra da sağından solundan sökülmeye, patlak vermeye başladı. Evet, başkasının elbisesinin bize uyacağını düşünenler yanılmıştı.

Böyle olması normaldi. Çünkü yaratılış sistemi fıtrî olmayanı reddeder. Gelişim süreci tabiî değildi, bundan dolayı zorlamalar, baskılar netice vermedi. Suyun akış yönünün müdahale ile değiştirilmeye çalışılması başarısızlıkla sonuçlandı. Su bir müddet sonra önündeki bütün setleri aşarak yine tabiî mecrasını buldu.

"Tanzimat'tan beri hazır elbiseye meraklıyız, hazır elbiseye ve hazır medeniyete... Tefekkür kılıçla fethedilmez; bir parça kendi kafamızla düşünmek ne kadar güç!" diyen Cemil Meriç çok doğru söylemişti.

Evet, hiçbir taklit aslın yerini tutamaz ve körü körüne taklit, yaşama gücünün en büyük düşmanıdır. Taklidi hayat üslûbu haline getiren milletlerin kaderi kısa sürede tarihin tozlu sayfaları arasındaki yerini almaktır. Sosyal hadiseler hiçbir millet için istisnai bir yol çizmez. Netice hep aynıdır.

Sivas'ta Görülmemiş Zulüm

Cumhuriyet ile birlikte medeniyet gemimizin rotasını Batı'ya çevirince, değer ölçülerimiz, yaşama üslûbumuz ve bu üslûbun şekillendirdiği eşyalarımıza kadar birçok şey de Batı'dan gelenleriyle kısa sürede yer değiştirmeye başladı. Allah'ın selamının yerini "bonjur", kanaatın yerini tamah, hakkın yerini kuvvet aldı. Evimizin baş köşesindeki sedir yerini koltuğa; asırlık konaklar da yerini apartman denen çok katlı mağaralara bıraktı. Ne de olsa artık asrileşmiştik.

Bu asrileşme gayretleri içinde cebrî değişime uğrayanlardan biri de müziğimiz oldu. Asırların imbiğinden süzüle süzüle, zaman içinde tekamül ede ede harikulâde bir şekil alan klâsik Türk mûsikîmiz bir celsede yasaklar listesine girdi. Artık, udun yerini keman, kanunun yerini piyano almıştı.

İşte 1930'ların tozlu dumanlı günlerinin birinde, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, klâsik Batı müziğini insanımıza sevdirmek gayesi ile Anadolu turnesine çıkar. Bu turnedeki uğrak yerlerinden biri de Sivas'tır. Tayin edilen günde orkestra konser vermek için sahnede yerini alır. Fakat ön sıralardaki yirmi-otuz kişilik devair-i devlet erkanından başka gelen yoktur. Salonun ekserisi boştur. Bunun üzerine sanatçılara mahçup olmamak için yoldan geçen Sivaslılar yaka paça salona doldurulur. Bakkalı, manavı, berberi, çiftçisi vs... Ve ağırlığı yerli Sivaslılardan oluşan hâzirûna güzel klâsik Batı müziği ziyafeti çekilir!

Dinleyiciler arasında bir gazeteci de vardır. Gazeteci, yanında oturan yaşlı bir Sivaslıya sorar: "Amca, müziği nasıl buldun? Beğendin mi?" Sivaslı ihtiyar, ürkek ürkek bir sağına, bir soluna bakar ve gazetecinin kulağına eğilerek şu cümleyi fısıldar:

"Vallahi beyim, Sivas Sivas olalı Timur'dan beri böyle büyük bir zulüm görmedi!"

Milliyetçilik muarızları en evvel millî mâzîyi unutturmak isterler. Bir millete yapılabilecek sinsi ve en şeytanî hücum onun vicdanındaki mâzîsini almak, hafızasında mâzîsini yok etmektir. Bunlar mahrum edilen bir millet en emin kuvvetini kaybetmiş olur. Bize saldıran düşman daima topraklarımıza ve ölülerimize hücum eder. Zira biz o topraklarla o ölülerin mahsulleri ve devamlarıyız.

Abdülhak Şinasi Hisar

Toplumun Kimlik Haritasını Çıkarmak

Evet, toplumun kimliği, kültürel özellikleri, estetiği, zevkleri, alışkanlıkları vs. hesaba katılmadan baskıcı, zorlamalı bütün sosyal değişim çabaları tarih boyunca defaatle görüldüğü gibi hep yapay kalacak ve hiçbir zaman kalıcı olmayacaktır.

Toplumun kimlik haritası çıkarılmadan, ona yönelik yapılacak bütün yatırımlar, sarfedilen bütün emekler boşa çıkıp zâyi olacaktır. O zaman evveliyetle "Biz kimiz?"in cevabını bulmak durumundayız. Çünkü diğer bütün planlar, programlar, uğraşlar bu sorunun doğru cevabı üzerine bina edilecektir.

İşte bu ve benzeri kimlik haritasına yönelik soruların cevabını veren bilimlerin, disiplinlerin başında "Tarih" gelmektedir.

Tarih bizim kimlik belgemiz, hafızamız... Kimliksiz ve hafızasız bir insan olamayacağı gibi, kimliksiz ve hafızasız bir toplum da olamaz.

Tarihin Toprağından Beslenmeyen Ağacın Geleceği Olamaz

Tarihin bereketli toprağından beslenmeyen hayat ağacının gelecekte yeşerip meyve vermesi imkansızdır. Tarih; sadece geçmiş değil, aynı zamanda bir gelecek bilimidir. Tarih mâzi, hâl ve istikbal arasında bir köprü kurar. İnsan geçmişine ne kadar derinlikli bakabilirse önünü de o derece iyi görür. Aynı zamanda ufuk coğrafyası da o nisbette geniş olur.

Köksüzlük hastalığına yakalanan bir takım öksüzlerin yaptığı gibi insan ne kadar geçmişini inkar ederse etsin, geçmiş yani tarih onu bırakmaz. Konuştuğu dilden davranışlarına kadar nesilden nesile aktarılarak gelen tarihî özellikler o insanda her halukârda ortaya çıkar. Tarih hep yanıbaşımızdadır.

Evet, dünü unutup yok saymak, yarını da unutmaktır. Mâzi, biz unutsak da içimizdedir ve tecellî eden sonuçlarıyla bizi her aşamada kuşatır. Öncesi ve sonrası olmayan bir bugünde başlayıp bitmek; düşünmeden ve hissetmeden yaşamak, var olmadan yaşamak, yâni sürüklenmek anlamına gelir.

Göz Hafızası - Kulak Hafızası - Kan Hafızası

Biz istesek de istemesek de geçmişin hep içimizde olduğu, damarlarımızda dolaştığı gerçeğini Azerîlerin millî şairi Bahtiyar Vahabzâde şu hâtırası ile dile getiriyor:

Bahtiyar Bey, "İnsanda üç tür hafıza vardır." diyor ve devam ediyor, "Göz hafızası, kulak hafızası ve kan hafızası..."

İlk ikisini hepimiz bilmekle birlikte "kan hafızası" tâbirini çoğumuz ilk kez duyuyordur. Ne kadar ilmî bulunur bilemiyorum ama Vahapzâde'nin bu iddiasını ispatlama sadedinde anlattıkları oldukça ilginç.

Bilindiği gibi, otuz milyon kafatasının üzerine kurulan bir zulüm rejimi olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği parçalanmaya başlayınca, o geniş coğrafyadaki birçok millet Sovyetler'den ayrılarak kendi devletlerini kurma yoluna gittiler. Bu özgürlük mücadelesine girişenlerden biri de Azerî kardeşlerimiz idi. Fakat Azerbaycan'daki stratejik petrol kaynaklarından dolayı Ruslar bu bölgeyi bırakmak istemedi ve 1990'da Bakü'de büyük katliamlar yaşandı. Bu hadiseler olurken bazı Azerî gençler, ellerinde bayraklarla yıllardır kullanılmayan harap camilerin kilitli kapılarını kırarak minarelere çıktılar ve "Allahuekber" nidalarıyla ortalığı inlettiler.

Gençlerin minarelere çıkıp Allah'ın (cc) büyüklüğünü haykırması, beşikten mezara kadar esas sesiyle doğup büyüyen ve ölen

bizler için ilk etapta çok fazla anlam ifade etmiyor gibi görünse de Azerî şair, hadisenin nirengi noktasını şöyle izah ediyor:

"Ellerinde ay yıldızlı bayraklarla minarelere çıkıp 'Allahuekber, Allahuekber' nidalarıyla ortalığı inleten gençler, Sovyet ateizm rejiminde eğitim görüp yetişmişlerdi. Yani dini afyon kabul eden materyalist bir rejimin çocuklarıydılar. Hayatlarında bir defa dahi olsun 'Allahuekber' lafzını duymamışlardı. Ama burada kan hafızası devreye girdi ve o gençlere hiç bilmedikleri, duymadıkları bu sözü söylettirdi."

Tarihin Dinamik Gücü

Evet, her millet tarihiyle kuşatılmıştır. Onunla içiçe yaşar. Mesele, bu tarihi, ruhuna nüfuz ederek ortaya koymak. İşte o zaman tarih, "anlamsız hadiseler yığını" olmaktan çıkıp anlamlı bir bütünlüğe dönüşür ve böylece tarih, muhteşem bir "ibretler kitabı" olur.

Ve bu ibretler kitabı, bizi fânilikten kurtaran, içimizdeki ebedîlik hissini uyarıp millet olma iradesini harekete geçiren ve potansiyel enerjimizi kinetikleştirip fiile dönüştüren en büyük muharrik güçlerden biridir. Zira bu kitap, bir toprağı "vatan" yapan şeyi, toprak üzerindeki yığınları da, bir ideal etrafında urganlaşmış güç olmayı, yani "millet" olmayı öğretir.

Japonların Başarısını Tetikleyen Faktör

Japonya, dünyanın uç bir coğrafyasında bulunmasına, hammadde kaynaklarının büyük bir bölümünü dışarıdan ithal etmesine rağmen, devletler muvazenesinde büyük bir güç olarak yerini almasını bilmiş bir ülkedir. Bu başarıyı tetikleyen önemli faktörlerden biri de, Hiroşima, Nagazaki gibi Japon tarihinin bu

en önemli kırılma noktalarını yeni yetişen nesillerde canlı tutarak, onlarda ciddi bir tarih şuuru uyarmasıdır. Böylece Japonya'yı geleceğe taşıyacak genç nesiller, hayata atıldıklarında birinci derecede şahsî çıkarlarından çok ülkelerinin menfaatlerini öne çıkaracak bir anlayışa sahip olmaktadırlar.

Psikoloji profesörü bir Japon yazarının değerlendirmelerine göre, bugün bir Amerikan şirketi battığında, Japonlar bir Amerikan uçak gemisini batırmış gibi sevinmektedirler. Amerikan General Motor Şirketi'nin 70 bin işçiyi işten çıkaracağının haberi Tokyo borsasının ekranına yansıdığında, genç Japon brokerler ellerini kaldırıp sevinçle zafer işareti yapıyorlar.

Görüldüğü gibi bugün Pearl Harbour baskınının üzerinden yaklaşık yarım yüzyıl geçmesine rağmen ABD ile Japonya arasında savaş bitmemiş, başka başka cephelerde devam etmektedir.

Bu örnekten kendi gerçeğimize dönecek olursak, bizi geleceğe taşıyacak yetenekli gençlerimizi tarih şuuru, ülke sevgisi, vatan-millet aşkı gibi değerlerle donatamadığımızdan dolayıdır ki, maalesef binbir masraf yaparak bursla yurt dışına gönderdiğimiz öğrencilerimizden -bazılarını özel sebeplerden dolayı istisna tutsak bile- birçoğu oradaki imkanların cazibesine kapılıp geri dönmemektedirler. Böylece, bir milletin en önemli sermayesi olan nitelikli insan gücü heba olup gitmektedir.

İşte bundan dolayıdır ki insanımıza, bilhassa yeni yetişmekte olan nesillere tarihimizin öğretilmesi ve öğrenilen bu bilgiyi eyleme dönüştürme enerjisini kazandıracak tarih şuurunun aşılanması oldukça büyük önem arzetmektedir.

Tarih Nedir

Tarihin ehemmiyetine bu kadar vurgu yaptıktan sonra, "Nedir tarih?" sorusu akla geliyor ve bir tarif yapmak gerekiyor.

"Geçmişin hadiselerini irdeleyen ve bunların nedenleri konusunda açıklamalarda bulunan bilim dalı", "hayatın üstadı", "insan oluşumunun ilmi", "devamlı bir başlangıç", "kainatın vicdanı" gibi tarihin belki yüzlerce tarifi yapılmıştır, daha da yapılabilir. Fakat benim bu tarifler içinde en hoşuma giden Türk edebiyatının önemli kalemlerinden Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yaklaşımıdır.

Tanpınar, bir benzetmeyle; nasıl bir insan ileriye doğru hamle yapmak için sağlam bir yere basıp buradan destek ve kuvvet alarak hamle yapabilir, sıçrayabilirse, tarih de bizim için ileriye doğru, geleceğe doğru hamle yapabilmek için bir destek noktası, bir dayanak noktası, bir kuvvet kaynağıdır. Biz geçmişimizden aldığımız güçle, destekle, enerji ile geleceğe sıçrayabiliriz.

Tıpkı Yahya Kemal'in,

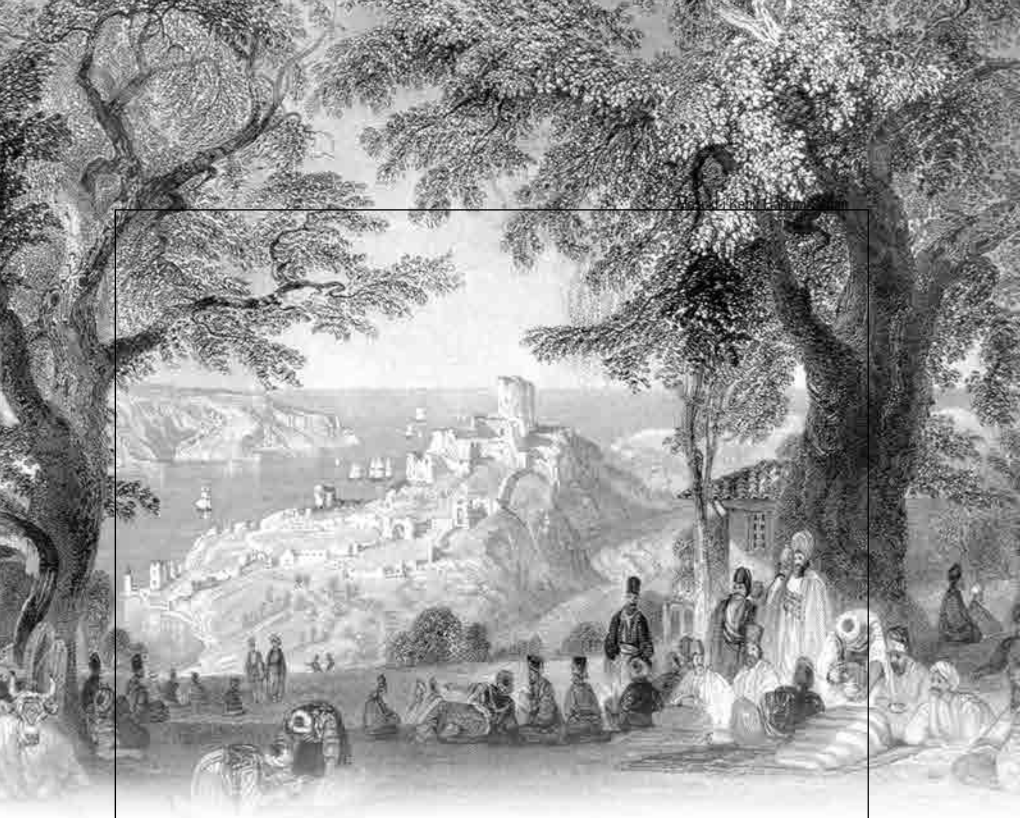
"Ne harâbîyim, ne harâbâtî,
Kökü mâzide bir âtiyim."

beyitinde ifade ettiği dengeli ölçü gibi... Evet, köklerimiz bin yıllara uzanan bir geçmişe uzanıyor, dallarımız da köklerimizden beslenerek geleceği meyve veriyor.

Tarihi Çalınmış Bir Milletin Çocukları

Evet, tarih uzanıp yatılacak bir hamak değil, bir sıçrama tahtasıdır. Geçmişten geleceğe hamle yapabilmek için bu sıçrama tahtasından istifade etmek çok önemli. Fakat burada hayatî bir mesele daha karşımıza çıkıyor. Hamlemizin dayanak noktası olan bu tarihi doğru olarak nasıl ve hangi kaynaklardan öğreneceğiz.

Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz. Bilgisiz fikir, fikir değil, olsa olsa önyargı olur. Önyargılarla, peşin fikirlerle de bir yere varılamaz. "Önyargıları parçalamak atomu parçalamaktan

İnsanın ömrü üç günden ibarettir denilir; dün, bugün, yarın. Dünü yaşadık, bugünü yaşıyoruz, yarını yaşamaya hazırlanıyoruz... Dün; bütün bir geçmiş, bütün bir tarihtir aslında. Dün, bugünün aynasına yansıyıp yarını aydınlatır. Dün bilinmezse, bugün de yarın da karanlıkta kalır. Tarihin ışığı ancak düşünceyle parlar.

Ahmet Selim

daha zordur." diyen Einstein gerçekten doğru söylüyor. Ve bu ülke epey zamandır parçalanamayan, yok edilemeyen önyargıların sıkıntısını yaşıyor. Bir bilim, bir disiplin olan tarih, ideolojilerin tasallutundan kurtulamadığından dolayıdır ki birçok insan, at gözlüğü takmış yerli ve yabancı oryantalistlerin yalan, yanlış ve çarpıtmalarla harmanlanmış bilgilerini tarihimiz adı altında hafızasına kazıyor.

Marksist düşünceleriyle tanınan yazar Kemal Tahir, uzun yıllar süren Osmanlı araştırmalarından sonra, kendisine empoze edilen tarih ile kendi araştırmaları neticesi öğrendiklerini karşılaştırınca şu çok önemli değerlendirmeyi yapıyor: "Tarihi çalınmış bir milletin çocuklarıyız. Cami avlusunda bulunmuş çocuk şuursuzluğu içinde çırpınıyoruz."

Benzer bir ifadeyi biz Cemil Meriç'te de görüyoruz: "Tarih, Tanzimat'tan başlayarak tepeden tırnağa değiştirilmelidir. Tarih kitapları Haçlıların en büyük zaferidir."

Yine başka bir yerde Cemil Meriç merhûm, doğru tarihin önündeki engelleri vurgulamak için kaçırılan çocuk benzetmesi yapar: "Türk milleti, asıl ailesinden kaçırılmış bir çocuk gibidir. Çocuğu kaçıranlar, onun kendi asaleti, ailesi ve kökü hakkında bir şey bilmesi korkusu ile kendi hakkında bilgi elde edebileceği her yolu kapamak isterler." der, haklı olarak.

Gerçekten biz tarihini çaldıran yitik bir nesiliz. Ama daha acısı yitiğimizin farkında değiliz. Farkında olmadığımız için de bir arayış içine giremiyoruz. Dolayısı ile A'rafta bir nesil olarak kimliksiz ve de kaçak yaşıyoruz.

Biz Zengin Dilenciler

Burada yeri gelmişken, tarihsizliğimizi, talihsizliğimizi ve de kimliksizliğimizi ilginç bir benzetme ile hatırlatan Anna Masala'yı anmadan geçemeyeceğim.

Prof. Dr. Anna Masala... İtalyan bir doğu bilimci, uzun yıllar ülkemizde kalmış bir Mevlâna ve Yunus Emre uzmanı... Bizi bizden daha iyi tanıyan biri olarak hakkımızda yaptığı şu anlamlı değerlendirmeye acı da olsa hak vermemek elde değil:

"Siz Türkler, hazine sandığının üzerine oturup dilenen dilencilere benziyorsunuz. Oturmuşsunuz hazine sandığının üzerine, fakat neyin üstüne oturduğunuzun farkında olmadan açmışsınız ellerinizi Batı'ya dilencilik yapıyorsunuz. Oysa zahmet edip üzerine oturduğunuz sandığı açsanız, sizin kendi inançlarınızdan, kültürünüzden, geleneklerinizden kaynaklanan öyle muhteşem, öyle zengin bir hazineniz var ki!"

Evet, Masala Hanımefendiye "haklısınız!" demekten öte söyleyecek bir sözümüz yok. O zaman, gelin önce merak kireçlenmesine uğramış zihnimizi paslardan arındıralım. Ondan sonra, hazine sandığının kilidini paslardan arındırıp açmak daha kolay olacaktır.

İki Önemli Hatırlatma

Sandığı açmaya geçmeden önce, okuma serüveniniz boyunca zihninizde canlı tutmayı arzu ettiğim temel iki hatırlatma yapmakta fayda görüyorum.

Birincisi; tarih bir bilimdir, bir disiplindir. Bir ideoloji değildir. Tarihimiz üzerine odaklanırken kimseyi veya kimseleri kınamıyoruz, ayıplamıyoruz, yargılamıyoruz. Sadece anlamaya, geçmişimizden aldığımız ışıkla geleceğimizi görmeye çalışıyoruz.

İkincisi; Tarih sadece bir geçmiş değil, aynı zamanda bir gelecek bilimidir. İnsanı atalete sevkeden oldukça tehlikeli "Meğer biz neymişiz!" kısır anlayışına takılıp kalmadan, tarihimizden devşireceğimiz güzellikleri, faydaları, birikimleri geleceğe nasıl

taşıyabiliriz, kendi dinamiklerimizle nasıl dirilebiliriz anlayışıyla meseleye yaklaşmamız gerektiğini düşünüyorum.

Sandığın İçindeki Miras

Evet, hazine sandığının kapağını kaldırdığımızda karşımıza bin yıllara uzanan köklü bir miras, muhteşem bir zenginlik çıkıyor. Bu zenginliği bir kitap hacmine sığdırmak mümkün olmadığı için, sandığın sadece üstüne göz gezdirmekle yetiniyoruz. Ve karşımıza muhteşem bir medeniyet mirası çıkıyor.

Ülkemizin yetiştirdiği önemli tarihçilerden Prof. Dr. Halil İnalcık, "Selçuklu-Bizans sınırındaki küçük bir beyliğin nasıl olup da dünyanın en büyük devletlerinden biri haline geldiği tarihçileri hâlâ meşgûl eden bir sorudur." derken gerçekten çok önemli bir hakikate parmak basmaktadır.

Fransız tarihçi Fernard Grenard'ın: "İnsanlık tarihinin en hayrete değer ve en büyük oluşumlarından biri" diye yorumladığı bu mucizevî kuruluşu anlamak için bugün Avrupa'dan Amerika'ya birçok Batı üniversitelerinde arka arkaya Osmanlı tarihi kürsüleri açılmaktadır. Sahasının en önemli tarihçileri, "Osmanlı tarihi anlaşılmadan dünya tarihi anlaşılamaz", "Osmanlı, son keşfedilen kıtadır." demekten kendilerini alamamaktadırlar. Ve Başbakanlık Osmanlı arşivlerinde araştırma yapan binlerce tarihçi, uzman bu görkemli medeniyetin başarısının sırrını ortaya koyabilmek için harıl harıl çalışma yapmaktadırlar.

(Osmanlı'nın nesebî mirasçısı olan ülkemizde ise durum içler acısıdır. Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin'in belirttiğine göre, Türkiye'nin en köklü üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi'nde bile Osmanlı Kültür ve Medeniyeti Kürsüsü ancak 1961 yılında Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde kurulabilmiştir.)

Osmanlı medeniyeti kelimeler üzerine bina edilmemiştir. Osmanlı medeniyeti bir hamle medeniyetidir. İman, cezbe, aşk medeniyetidir. Osmanlı, çeşitli Türk devletlerinin bütün tecrübesinden faydalanmış bütün kudret ve hayatiyetini kendinde toplamış, onları İslam'ın ışıklı ve muhteşem mirası ile meczetmiştir. Osmanlı, bir kelimeyle kültürden medeniyete geçiştir.

Cemil Meriç

Çetin Bir Coğrafyada Ayakta Durabilmek

Evet, dünyanın en jeopolitik coğrafyalarının birinde, medeniyetlerin kavşak noktasında kesintisiz 623 yıllık bir devlet kurup yaşatabilmek gerçekten büyük bir başarı.

Bugün dünyanın saygın tarihçileri böyle bir devletin Afrika'nın ortasında veya Güney Amerika'nın herhangi bir yerinde kurulsaydı, bu büyük başarının belki izahı yapılabilirdi, fakat böylesi jeopolitik ve jeostratejik bir coğrafyada böyle büyük bir devlet kurmanın gerçekten çok zor olduğunu söylüyorlar.

Ve bu tarihçiler, Söğüt'ün bağrındaki küçücük bir oymağın nasıl olup da yeryüzünün en önemli coğrafyasını içine alan bir çınara dönüştüğünü anlamaya çalışıyorlar.

Gerçekten de, şöyle bir haritaya göz gezdirildiğinde, bir tarafta Balkanlar vasıtasıyla Avrupa içlerine, diğer tarafta Kafkaslar vasıtasıyla Orta Asya'ya açılan, öbür tarafta da medeniyetler beşiği Orta Doğu'ya ve Afrika'ya uzanan çetin bir coğrafyada kalıcı olabilmek izahı kolay olmayan bir başarıdır. Ve bu coğrafyaya tarih boyunca birçok millet gıpta ile bakmış, ele geçirip sahip olmak istemiştir. Bilhassa da son dönemde Batılı sömürgeci güçler...

Osmanlı'nın Dünya Soygununa Karşı Soylu Duruşu

Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın huzurunda bir ara Japonların kalkınması meselesi müzakere edilirken, Abdülhamid Han'ın çok orjinal bir değerlendirmesi vardır: "Biz de Japonlar gibi terakki edebilirdik. Onlar Avrupalıların pençelerinden uzak olduklarından bize nazaran bahtiyardırlar, emniyet içinde yaşamaktadırlar. Maalesef biz tam Avrupalı sırtlanların geçiş yerine çadırımızı kurmuşuz."

Budapeşte'de 15. yüzyılda Türkler tarafından yapılan Kiraly Kaplıcaları.

Milletimizin gerçekten insanî, gerçekten medenî bir idare kurduğuna dair Macaristan İlimler Akademisi'nin bulup yayınladığı, bir belge üzerinde durdum. Belgeye göre İmparatorluğumuz Macaristan'a hâkim olduğu devirlerde, Macar halkından yılda 7 milyon akçe vergi toplamıştı. Fakat aynı yıl Macaristan'a 21 milyon akçe yatırım yapmıştı.”

Yavuz Bülent Bakiler
(Üsküp'ten Kosova'ya)

Evet, siyaset satrancının bu usta oyuncusunun tesbitleri çok yerindedir. Bu noktada Kemal Tahir'in şu sözlerini hatırlamakta fayda vardır. Şöyle diyecektir Yorgun Savaşçı'nın yazarı: "Osmanlı İmparatorluğu, bu sonsuz boğuşmada, (Batı'ya karşı) ilk şuurlu, sistemli, örgütlü karşı duruştur. Anarşi içinde debelenen feodal sömürücü Batı'ya, ikiyüz yıl ölüm terleri döktürmüştür. Timur namussuzluğuyla arkadan vurulup yolu kesilmeseydi, Batı, bu ölüm korkusunu boşuna çekmemiş olacak, savuşturamayacak, belki de dünya tarihi büsbütün başka ve elbette çok daha onurlu bir yola girmiş olabilecekti.

Batılı tarihçiler, düşünürler, filozoflar, sanatçılar, Osmanlılığı, işte bu dünya soygununa karşı çıkmaları yüzünden hiçbir zaman bağışlamamışlardır, bugün de bağışlamış değillerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun başından beri önden arkadan uğradığı ihanetler, karşılaştığı namussuzluklar, düşmanlıklar yalnız bu açıdan değerlendirilmeli, bu ihanetlerin, namussuzlukların, can düşmanlığının bugün de aynı korkunç kinle sürmekte olduğu unutulmamalıdır."

Batılılar Türkleri Niçin Sevmiyor

Acaba Kemal Tahir'in bu değerlendirmesi hissî bir değerlendirme midir? Ve ünlü yazar, bu değerlendirmesinde yalnız mıdır? Hayır! Nazilerden kaçıp Türkiye'ye sığınan ve İstanbul Üniversitesi'nde vazife yapan Yahudi asıllı Alman iktisatçı Fritz Neumark'a üniversite öğrencileri, "Hocam Avrupalılar bizi niçin sevmiyorlar? Müslüman isek, İslâmiyet'i Arap ve Farslardan aldık. Bize duydukları kin kadar onlara kin duymuyorlar." diye bunun sebebini sorduklarında ünlü iktisatçı gülümseyerek şöyle cevap verecektir:

"Siz olmasaydınız, İslâmiyet Avrupalıların gitmek zahmetine katlanmadıkları Hicaz çöllerinin bazı bölümlerinde kalırdı. Siz olmasaydınız Anadolu ve Kuzey Afrika kesinlikle Avrupalıların olurdu. Tekrar ayağa kalktığınız gün Batı'nın tarihi yeniden yazılır. Ruhunuza kavuştuğunuz zaman Avrupa'nın durumu çok şüpheli hale gelir."

Tokyo Üniversitesi Türkoloji Bölümü yardımcı profesörlerinden Hayashi Kayoko'nun değerlendirmeleri de Neumark ile parelellik arzediyor:

"Batı için Osmanlı tarihi kabaca önce bir yükseliş sonra da bir çöküştür. Çünkü 16. yüzyılda çok korkmuşlar. Bitince de rahatlamışlar. Hâlâ o ruh hali içindeler. 'Artık Türklerden korkmuyoruz, çünkü güçsüzler.' gibi bir anlayış hakim.

Biz ise Osmanlı'yı Asya kültürünün en parlak bölümü olarak görüyoruz. Avrupa'nın ve Amerikan kültürünün dünyayı fethetmeden önceki kendi başına gelişmiş, en son ve en yüksek kültür..."

Evet Osmanlı Devleti, altı asırlık bu soylu mücadelesi boyunca emperyalizme teslim olmadığı gibi tam tersine, dünyada neredeyse tek başına emperyalistlerle dişe diş mücadele eden ve onlardan biri olmayı, onlara benzemeyi, onlar gibi davranmayı hiçbir zaman düşünmeden bu onur mücadelesini sürdüren yegâne bağımsız büyük devlettir. Ve bu insanları büyük, bu devleti de yüce yapan faktör, etrafını çevirmiş olan aç gözlü kurtlara karşı, "kurtlaşmadan", yani onların saflarına dahil olmadan mücadele edebilmiş olmasıdır.

Osmanlı Sömürgeci Olmadığı İçin mi Kalkınamadı

Gelgelelim, bütün medyatik imkanları ve lobi gücünü elinde bulunduran bu yavuz hırsızlar, çamur atarak iz bırakabilecekleri düşüncesiyle kendi çirkin sıfatlarını Osmanlı'ya yamamaya çalış-

YERYÜZÜ SAYGISI

Atalarıma bin saygı, bin kutsama
Varmışım Budapeşte'ye, Erivan'a, Mısır'a ben

Atalarıma bin saygı bin kutsama
Ayırmamışım kara deriliyi, altın saçlıdan

Atalarıma bin saygı bin kutsama
Ben de ülkeler almışım doğudan batıdan
ama sömürmemişim.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

maktadırlar. Bundan dolayı "Osmanlı" ve "sömürgecilik" gibi birbiriyle asla yanyana gelmeyecek kelimeleri meczetme gayreti içindedirler.

İşte bu kasıtlı tartışmalar dün olduğu gibi bugün de ısıtılıp ısıtılıp gündeme getirilmektedir. "Sömürgecilik ve Osmanlı İlerlemesi" temalı bir tartışmaya katılanlardan biri olan yazar Alev Alatlı, şöyle güzel bir değerlendirmede bulunur:

"...ABD'den yazan İbrahim Baran'ın 'Osmanlı Amerika'yı sömüremediği için kalkınamadı' mealindeki tespiti kısmen doğrudur. Şu şerhle ki, Osmanlı, Amerika'yı keşfetseydi de sömüremez, gümüş madenlerine konmak için milyonlarca yerliyi öldüremezdi.

Çünkü, içi boşaltılmamış Müslüman, Allah korkusunu yitirmemiş insandır. Allah korkusu var olduğu sürece, mazlumun yanında olacaktır. Var olma nedeni 'kâr' olan vahşi kapitalizm, Allah eksenli 'Ortaçağ' anlayışını sürdüren toplumlarda başa güreşemez.

Türkiye'nin takat ile hakikat arasında kalmışlığından söz etmemin nedeni de budur. Elektrik çalan komşusunu ihbar etmeye kıyamayan, dükkanına gelen müşterisini kendisinin siftah yaptığı gerekçesiyle Ahi geleneğinde komşusunun dükkânına yönlendiren, 'rekabet' kelimesinden hicap duyan, dilinde 'ambition' (hırs, ihtiras) kelimesi olmadığı gibi, 'tamah' kavramından uzak durmaya çalışan Müslüman Türk insanının 'kalkınması' da bu kadar olur.

Bundan yakınmak mı, yoksa daha az tüketerek pekâla da mutlu bir yaşam sürülebileceğinin bilincine varmak ve vardırtmak mı daha doğrudur? Bence, üzerinde konuşulması gereken budur."

Çağının Birleşmiş Milletleri

Osmanlı'nın bu zorlu coğrafyadaki altı asırlık başarısına bir de toplum yapısının renkliliği eklendiğinde meseleyi izah daha da kompleks hale gelmektedir. Zira Osmanlı tarihi üzerine dirsek çürüten önemli tarihçiler, meselâ Japonlar veya Eskimolar gibi tek ırktan oluşan, tek dinli, tek dilli bir toplulukla böylesi bir devlet hayata geçirilmiş olsa, bunun da belki izahının kolay olabileceğini, fakat Lazı, Ermeni'si, Kürtü, Arnavutu, Arabı, Çerkezi vs. gibi yetmiş iki milletin bir arada yaşadığı diller, dinler, ırklar, kültürler karmaşası içindeki renkli bir toplulukla bunun başarılmış olmasının gerçekten çok zor olduğunu ve bu zoru başarmanın da hakkını vermek gerektiğini ifade ediyorlar.

Bu başarının büyüklüğünün anlaşılmasına yardımcı olması açısından Dr. Azmi Özcan'ın şu hâtırası konumuza ışık tutacak niteliktedir.

Azmi Bey, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde "Osmanlı Millet Sistemi" üzerinde çalışan bir Amerikalı araştırmacıya neden bu konuyu seçtiğini sorduğunda o şu cevabı verecektir:

"Osmanlı Devleti'nin idare tarzı, farklı din, dil, inanç ve kültürlere sahip insanların bir mutabakat içerisinde nice yüzyıllar beraber yaşamalarını mümkün kılmıştı. Halbuki bu açıdan bir benzerlik arz eden Amerikan tecrübesi yüz elli senede tıkandı ve Amerikan mozayiği dağılmaya yüz tuttu."

Rikkat-i İnsaniye

Evet, en büyük ve evrensel birlik; insan olma birliğidir. Buna atalarımız "rikkat-i insaniye" diyordu. İnsan hakları ile anlatılmak istenen hususların bütünü bizim tarihimizin içinde mevcuttur. Biz, hangi din, ırk, tarih ve dilden olursa olsun, hangi coğrafyadan

gelirse gelsin, bütün insanları bu anlayışla kucakladık, onlarla kaynaştık, et ve tırnak olduk.

Bir örnekle bunu pekiştirmek gerekirse, Osmanlı, ramazan gibi çok önem verdiği kutsal bir ayda, şehrin gayr-i müslimlerinin yaşadığı mahallelerde ramazan davulunun çalınmasını yasaklamıştı, ta ki Hıristiyan ve Musevi teb'ası rahatsız olmasın diye. Topraklarınızda barındırdığınız teb'anın hukukuna böylesi bir hassasiyetle riayet ederseniz elbetteki hakiki fethi; yürek fethini gerçekleştirmiş olursunuz.

Damat İbrahim Paşa, bir gün şair Nedim'e:

- Dünyanın en büyük cihangiri, kahramanı kimdir? diye sorar. Nedim de, çok harikulade bir karşılık olarak:

- Kim en çok gönül fethetmişse, en büyük cihangir odur paşam, cevabını verir.

Osmanlı Mozayik mi, Ebru mu

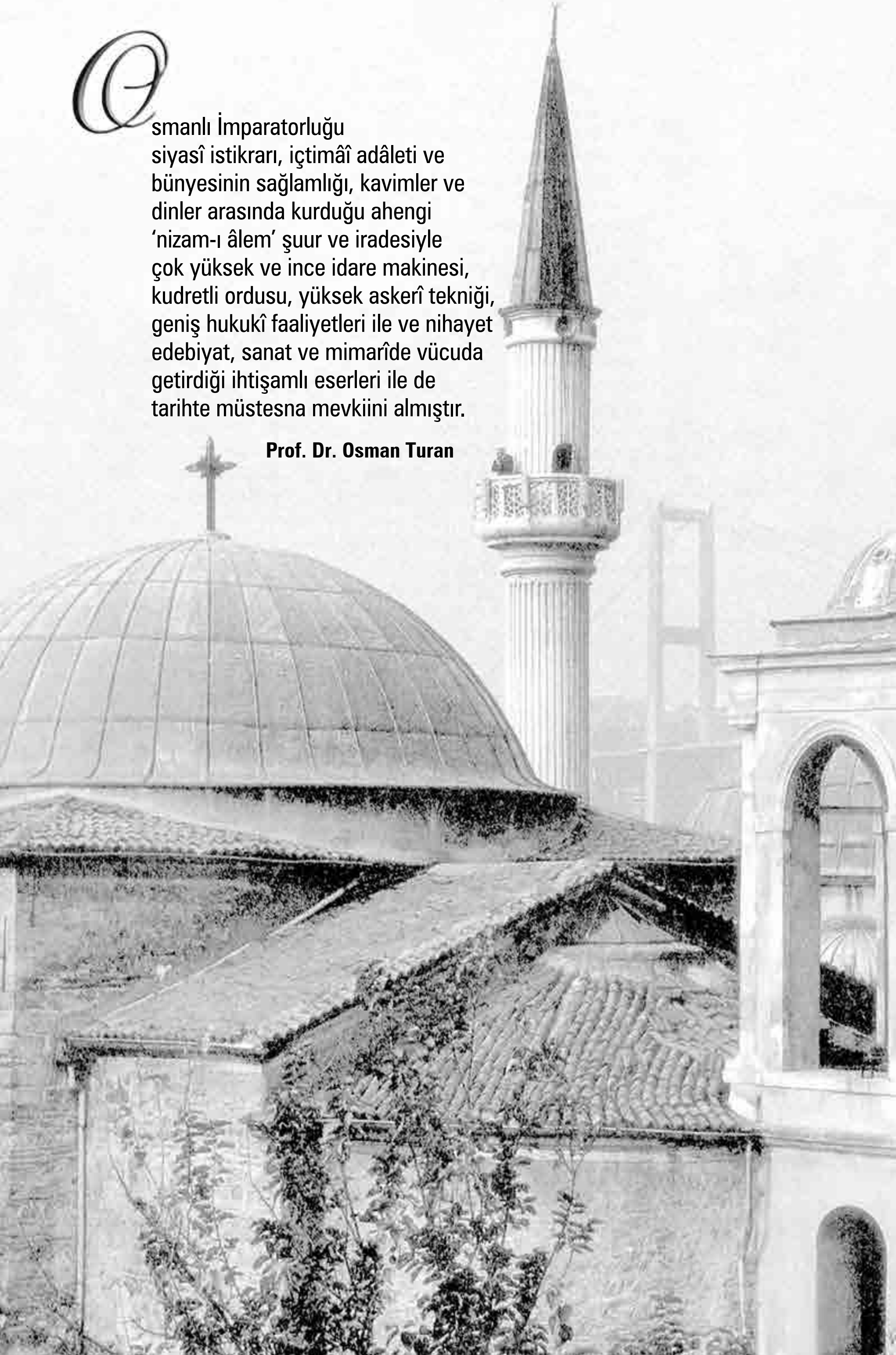
İşte bu yürek fethi gerçeğinden, Osmanlı'nın farklı din, dil ve ırktan insanları bir arada idare edebilme başarısından dolayı ortaya çıkan "Osmanlı mozayiği" tâbiri doğru bir tâbir değildir. Türk milletine mozayik demek yanlıştır. Çünkü mozayik taşlardan oluşur ve her taşı söküp bir başkasıyla değiştirmek mümkündür. Oysa Türk milleti mozayikten ziyade bir ebrudur.

Bir kap suyun üstüne atıp birbirine karıştırdığınız, sonra bir varak üzerine emdirdiğiniz o çeşit çeşit rengi bir daha birbirinden ayırmanız imkansızdır. Harikulâde bir armoni oluşturan o renkler kuşağını bozmanız mümkün değildir.

Evet, bu gönülleri fethetme yarışının birinciliğini altı asır boyunca kimseye kaptırmayan cihangirlerin kurduğu medeniyette yaşayan renklerı, dinleri, dilleri, ırkları farklı insanlar, elbette ki Osmanlı mozayiğini değil, Osmanlı ebrusunu oluşturacaklardır. Dolayısı ile daha doğru tâbir, Osmanlı ebrusudur.

Osmanlı İmparatorluğu
siyasî istikrarı, içtimâî adâleti ve
bünyesinin sağlamlığı, kavimler ve
dinler arasında kurduğu ahengi
'nizam-ı âlem' şuur ve iradesiyle
çok yüksek ve ince idare makinesi,
kudretli ordusu, yüksek askerî tekniği,
geniş hukukî faaliyetleri ile ve nihayet
edebiyat, sanat ve mimarîde vücuda
getirdiği ihtişamlı eserleri ile de
tarihte müstesna mevkiini almıştır.

Prof. Dr. Osman Turan

Devasa Bir Coğrafyayı Elde Tutmanın Güçlüğü

Bölgenin stratejikliği ve insan unsurunun çeşitliliği faktörüne ek olarak bir de bu coğrafyanın büyüklüğünü ilave ettiğimizde böyle devasa bir medeniyeti yaşatabilmenin görkemi daha bir netleşecektir. Çünkü böylesi bir devleti kurup ayakta tutabilmeniz için, hele haberleşme ve ulaşımdaki teknolojik imkanların bugüne göre iptidailiğini de hesaba kattığınızda Kafkaslardaki Çerkezden Kuzey Afrika'daki Berberiye, Balkanlar'daki Bulgardan, Mezapotamya'daki Araplara kadar dilleri, dinleri, ırkları, kültürleri farklı bu insanlar topluluğunu memnun etmeniz gerekecektir. Bunun ne kadar zor olduğu ayan beyan ortadadır.

Bu Görkemli Başarının Sırrı Güçlü Bir Ordu mu

Peki, dost-düşman herkesin kabullenmek zorunda kaldığı böylesi devâsâ bir başarının sırrı ne? Bu çetin coğrafyayı huzur ülkesine dönüştüren tutkal hangi malzemelerden müteşekkil? Bu devleti altı asır ayakta tutan dinamik veya dinamikler neler?

Bu soruların cevabını sadece Osmanlı'nın askerî yapısının güçlülüğünde, kuvvetli bir orduya sahip olmasında aramak kanaatimce oldukça eksik bir değerlendirme olur.

Devletlerin oluşum ve gelişim süreçlerine bakıp bir kıyaslama yaptığımızda, meselâ Orta Asya'dan çıkıp gelen Moğolların, Anadolu topraklarından Orta Doğu'ya kadar çok büyük bir coğrafya parçasına sahip olduklarını görüyoruz. Fakat bu insanların ele geçirdikleri topraklarda büyük vahşetlere giriştiklerini, hatta ele geçirdikleri Bağdat'ta kafa taslarından tepecikler oluşturabilecek kadar vandallaştıklarını tarihî kayıtlar haber veriyorlar. Yani ilkel bir kültüre sahip olan bu gaddar insanların asıl zor olanı

başaramadıkları; ülke fethini yürek fethine dönüştüremedikleri ve kısa bir süre içinde tarih sahnesinden kötü bir iz bırakarak silindikleri kaynaklarda yazılı. Dolayısı ile güçlü bir silahlı kuvvetlerin varlığı kalıcı ve köklü bir medeniyet için yeterli olmuyor.

Bu meseleye bilim disiplini ile yaklaşan tarihçi Rene Grousset de söylediklerimizi pekiştiriyor:

"Osmanlı Devleti'nin fütuhatı, sanıldığı gibi sadece askerî kuvvet ve kılıç zoru ile kazanılmamıştır. Türklerin Avrupa'ya getirdikleri ve tanıttıkları adalet, dinî müsamaha, vergi ve hükümet ciddiyeti, bu kıtada çarçabuk yayılmalarının tek sebebidir."

Buna ilave olarak Osman Gazi'nin, "Kazanmak kılıçla olur ve kolaydır, kazandıktan sonra muhafaza; iman, hizmet, şefkat ve adaletle olur." hikmetli sözü fetihlerin başarısının ve kalıcılığının felsefesini ortaya koyuyor.

Ekonomik Zenginlikle Köklü Bir Medeniyet Kurulabilir mi

Sorumuzun cevabını bulma sadedinde biraz beyin jimnastiği yaparsak ikinci bir alternatif olarak aklımıza bu insanların oldukça güçlü bir ekonomik yapıya, büyük bir servete sahip olduklarını, dolayısı ile böyle altı asırlık büyük bir devlete sahip olduklarını düşünebiliriz.

Konu iyi analiz edildiğinde bunun da meselenin izahı için yeterli cevap olamayacağı görülecektir. Örneklemek gerekirse, tarihî bilgilerimizi yokladığımızda, Amerika kıtasının keşfedilmesiyle birlikte dünyanın ilk modern sömürgeci devletleri diyebileceğimiz Portekiz ve İspanyolların yerli Amerikan halkları olan İnkaları, Aztekleri vs. korkunç katliamlar yaparak yok ettiklerini ve onların tonlarca ağırlığındaki altın ve gümüşlerini kendi topraklarına taşıdıklarını biliyoruz. Fakat bu kadar zenginliğe, bu kadar eko-

nomik güce rağmen bu İber yarımadası devletlerinin de kalıcı bir devlet, köklü bir medeniyet inşa edemediklerini biliyoruz.

En Büyük Güç: Beşerî Sermaye

Bu değerlendirmeler ışığında sorumuzun cevabını bulabilmek için meseleye biraz daha yakından bakmak, soruyu büyütecin altına yatırmak gerekiyor. Kanaatimce de, böylesi kadim bir medeniyetin başarısının kılcallarında insan unsuru, beşerî sermaye dediğimiz nitelikli insana yatırım faktörü ortaya çıkıyor.

Evet, ceddimiz Osmanlı, varlığın özü insana değer verip ona ciddi yatırım yaptığı müddetce bereketli meyvelerini devşirmiş, safha safha kalıcı bir medeniyetin temellerini inşa ederek kökleştirmiştir. Ve ne zaman ki bu beşerî sermaye ihmal edilmiş, o zaman çözülme sürecine girilmiştir.

Osmanlı'nın, bu insana yatırım meselesinin sistemini ve detaylarını başka bir zamana bırakıp konumuzun nirengi noktasını teşkil eden, bu nitelikli insan gücünün meydana getirdiği orijinal hayat felsefesini, yaşama üslûbunu, kültürel zenginliğini ve görkemli medeniyetini anlamaya çalışalım.

Güzellik Detaylarda Gizlidir

Haddizatında bunu anlamak da pek öyle kolay değildir. Yazılı kaynak olarak, Osmanlı siyasî ve askerî tarihiyle alâkalı döküman bulmak mümkün olmakla beraber, Osmanlı sosyal tarihiyle alâkalı yeterli veri bulmanın oldukça zor olduğunu ifade etmek gerekiyor.

Tarihin güzelliği detaylarındadır, derler. Ama bu detayları yakalayabilmek için meşhûr seyyahımız Evliya Çelebi'mizden tutun yerli ve yabancıların kaleme aldıkları seyahatnâme ve hâtıraların satır aralarında ve hayatta kalan az sayıdaki canlı tarih-

lere kadar iğne ile kuyu kazma kabilinden dolaşmak gerekiyor. Bundan dolayı Yahya Kemal merhûmun, "Bizler tarih yapmaktan, yazmaya vakit bulamamış bir milletiz." ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, "Türkün mefahirini rüzgarlar kaydeder." sözleri acı da olsa bir gerçeği ifade ediyor.

Osmanlı Tevhid Medeniyeti

Thornby, "Bütün devletler eşittir. Osmanlı ve Roma hariç!" diyor. Dünyadaki bütün devletlerden ayrı bir yere konulan ikiliden biri olan Osmanlı'yı çözümleyebilmek için öncelikle onun kurduğu medeniyetin serâpâ bir tevhid medeniyeti, bir iman medeniyeti olduğunu anlamak gerekiyor. Osmanlı; toprağına memalik-i İslâm, ordusuna asâkir-i İslâm, âlimine şeyhülislâm adını veren bir İslâm, bir iman devletidir.

Bu hakikatin yazılı olarak bir hatt-ı hümayuna yansımasını da şöyle görebiliriz: "Cümlemizin başı şeriat-ı mutahharaya bağlu olduğundan, kaffe-i ef'al ve harekatımızı ana tatbik etmeğe sa'y eder isek, ol vakit ruhaniyet-ı peygamberî dahi hoşnud ve razı olarak Cenab-ı Hayr'un nâsırîn Devlet-i Âliyyemiz'de fevz ü nusret ü tevfikat-ı samedaniyesine mazhar edeceğine kat'a şüphe yokdur."

Evet, Osmanlı devri, İslâm'ın ilk gençlik devri olan ashab efendilerimiz devrine benzer. Osmanoğulları, yaşlanarak kocamış bulunan bu aşk ve iman ağacına yeniden gençlik aşısı yaparak tarih sahnesine çıktılar ve rollerinin hakkını verip uzun yıllar ihlasla o sahnede başrol oynadılar.

Bayrağımızda Dalgalanan Kelime-i Tevhid

Osmanlı iman medeniyetinin bu tevhid mührü, en açık bir biçimde bayrağımızda sembolleşmiştir. Cumhuriyetimizin bayrağı,

biraz form değişikliğiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğumuzun bayrağının devamı niteliğindedir. Yani ikisinde de ay (hilal) ve yıldız esastır.

Bayrağımızdaki hilâl; Allah'ı (cc), yıldız ise sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed'i (sav) temsil eder.

Bayrağımızdaki hilâl kutsallığını, gökyüzündeki hilâl şeklinden ziyade yazılıştaki harflerden dolayı alır. Çünkü "hilâl" kelimesi, Allah isminin harfleriyle yazılır. Her iki ismin ebced hesabıyla sayısal değeri eşittir; Elif: 1+Lâm:30+Lâm:30+He:5=66 eder.

Bazen halk arasında kullanılan "işi altmış altıya bağlamak" tâbirindeki "66" buradan gelir. Yani "Sebepleri yerine getirdikten sonra işi Allah'a havale etmek" anlamında...

Osmanlı, Allah'ın zâtını ve ismini tenzih etmek ihtiyacından hareket ederek, aynı değeri taşıyan "hilâl" şeklini bayrağına sembol yapmıştır. Aynı şekilde, hilâlin kucağındaki yıldız ise doğrudan doğruya Muhammed imlâsının şeklinden alınmıştır. Çünkü sülüs yazıyla Muhammed yazılınca ortaya beş köşeli yıldız çıkar: "Mim" harfinin başı, "ha"nın dirseği, "ikinci mim"in kıvrımı,

"dal" harfinin üst ve alt kanatları beş köşeli muntazam bir yıldız meydana getirir.

Böylece hilâl Allah'ın (cc) birliğini, Yıldız da Hz. Muhammed'in (sav) hak peygamberliğini ifade etmiş olur. Ve imparatorluğumuzun resmi rengine bürünen bu al(kırmızı) bayrak, dalgalandığı bütün coğrafyalarda sembol lisanıyla kelime-i tevhidi haykırır.

Şarkın Vahdet Çiçeği

Osmanlı Devleti'nde tevhid sembolü sadece bayrakla sınırlı değildir elbet. Bu sembolleri birçok şeyde görebilirsiniz. Örneğin, bir devre ismini veren çiçeğin niçin nergis, sümbül, zambak vs. değil de lâle olduğunu hiç düşündünüz mü?

Çünkü lâle, şarkın vahdet çiçeğidir. Lâle kelimesi ile Allah kelimesi (hilâlde olduğu gibi) aynı harflerden meydana gelir ve ebced değeri Allah kelimesinin ebced değeri ile aynıdır, yani 66'dır.

Bayrak şairimiz Arif Nihat Asya, bu 66'da cem olan "lâle-Allah-hilâl" beraberliğini çok güzel değerlendiriyor:

"Eskiler, lâleyi kutsal sayarlardı. Gerçekten, izahı zor bir şuur, o zamanın yazılarında 'lâle' kelimesi ile 'Allah' kelimesini aynı harflerden meydana getirirdi. Üstelik, ebcedde 'lâle', 'Allah' ve 'hilâl' aynı sayıyı verirdi. Biri güzelliğiyle yurdumu, biri ulviliğiyle dinimi, biri şerefiyle istiklâlimi anlatan kelimelerdeki ebced beraberliğine -sizi bilmem fakat- ben, 'tesadüf' deyip geçemeyeceğim."

İşte bir devre ismini veren bu kutsal çiçeğe bakan Osmanlı insanı ona mânâ-yı ismiyle değil, mânâ-yı harfiyle bakıyordu. Bu zarif çiçek o insanlara Yaratıcısını hatırlatıyor, Sâni-i Zülcelâl'ini tefekkür ettiriyordu.

Tarihimizin bir devresine adını veren lâle! Aslı ne olursa olsun, lâle benim için kubbeli bir â'nın iki yanında minare gibi yükselen "l" harfleriyle Mimar Sinan yapısı bir cami, güzellikler diyarı İstanbul'dur. Eski yazıda, Allah ism-i Celali'nin harflerini taşıyan lâle, tersten okununca, uğruna ne arslan Memed'lerin can verdiği hilâl olur. Lâle, millî bir çiçek olarak, Türk halı, kilim ve kumaşlarında renk renk açmış, çini olup cami, çeşme, türbe ve medreseleri süslemiştir.

Beynun Akyavaş
(Seni Seven Neylesün)

Tabib Mehmed Aşkî Efendi:

"Mazhar-ı İsm-i Celâl olmasa âyâ lâle
Bulamazlardı bu kadar rütbe-i vâlâ lâle"

(Lâle, ism-i Celâl'e mazhar olmasaydı, acaba bu kadar yüksek rütbeye erişebilir miydi?) diyerek lâleye olan bu alâkanın sırrını çok güzel ifade eder.

Lâleye Dair Bir Dipnot: İhyâdan İfnâya...

İstiklâlimizin sembol şairi Mehmet Akif Ersoy'un:

"Doğduğumdan beridir âşığım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle."

şiirindeki "lâle", bildiğimiz lâleden biraz farklı. Esirlerin boynuna geçirilen ve açılıp kapanan halkalara da lâle deniliyor. Yani bir nev'i tasma, boyunduruk.

Allah lafz-ı Celâlinin yazıldığı harflerle yazılıyor olması ve ebced değerinin aynılığı lâleyi bir zamanlar Devlet-i Âliyye'nin remzi yapıp Osmanlı'yla özleşleştirmişti. Yani lâle, bir anlamda Osmanlı'nın ihyasıydı (dirilişiydi). Ama ne zaman Osmanlı kökünden, özünden uzaklaştı ifnasının (mahvının) remzi oldu, lâle de "boyunduruğa" dönüştü.

Mezarlıklarda Hu Çeken Elifler

Bir şeyin güzelliğinin, mükemmelliğinin ilk bakışta farkına varamayabilirsiniz. Çoğu zaman o güzellik ve mükemmellik detaylarda, ayrıntılarda gizlidir. Yıllardır yanından binlerce kez geçtiğimiz şeylere biraz dikkatli, biraz meraklı gözlerle bakarsanız, o şeylerin birçok özelliği ve güzelliği size gülümseyecektir.

Meselâ, Behçet Kemal Çağlar'ın "Eyüp'te Akşam" şiirinde:

Servi boylu yatar yerde upuzun.
Servi bekler başı ucunda mahzun.

diye vurgu yaptığı servi niçin mezarlıklarımızın değişmez ağacıdır. Başka bir ağaç değil de neden servi kabristanlarımızın değişmez dekorudur, hiç düşündünüz mü? Çünkü servi elif gibi dümdüz duruşuyla vahdetin sembolüdür, Allah'ın birliğini vurgular. Aynı zamanda servi rüzgar ile sallanırken "Hu!" (Allah!) sesini çıkarır. (Hatta servilerde yuva yapan kumrular da aynı şekilde seslenirler). Bu hâl onun, Allah'ı zikrettiğine işarettir. İnanılır ki servi, orada yatan kişi için bir şefaat vesilesidir. Ve servi her "Hu!" çekişte orada yatan kişinin bir günahı dökülür.

İşte Osmanlı, Allah'a giden yolculuğun bu ara durağı olan kabristanlara, şekli ve sesiyle Hay ve Kayyum'u çağrıştıran serviyi özenle serpiştirmiştir.

Peki, miladî yılbaşlarında niçin gazetelerde hep çam katliamı haberlerine rastlarız? Hıristiyanların noelde başka bir ağaç değil de çam ağacı kullanmasının sebebi nedir? Evet bunun sebebi, bu ağacın gövde ve dallarının artı (+) şeklinde olmasından kaynaklanıyor. Yani Hıristiyanlıktaki haç'ı çağrıştırmasından dolayı çam ağacı tercih edilmiştir.

Medine Olmadan Medeniyet Olmaz

Bir milletin kültürünü, geleneğini, hayat felsefesini anlayabilmek için öncelikle o milletin inşa ettiği şehirlerine bakmak gerek.

Evet, bütün medeniyetler şehir ile bağlantılıdır. Bizzat "medeniyet" kelimesi dahi şehiri çağrıştırır; "medeniyet", 'medine' kelimesinden türetilmiştir. "Medeniyet" mânâsında dilimize yerleşen "uygarlık" da, şehirli Türkler olan Uygurlardan mülhemdir.

En ilkel toplumlarda bile bir kültürün varlığından söz edilebilir. Ama aynı hükmü "medeniyet" için veremeyiz. Yâni, bir "ilkel kültür" deyiminin doğru olmasına karşılık "ilkel medeniyet" terimi yanlıştır. Gelişmişliğin ifadesi olan medeniyet ancak şehirde ve şehirle birlikte mümkün olabilir.

Ne Kadar Medeniyiz

Bir milletin ne kadar medenî olduğunu anlayabilmek için yaşadığı şehirlere bakmak önemli bir ölçüdür, demiştik. Çünkü o şehrin mimarî yapısı, o şehrin estetiği, o şehrin müesseseleri, o şehrin cadde, sokak ve evleri, o şehrin insanları ruh yapımıza, karakterimize tesir edip şekillendirir. Açıkçası kabuğumuza vurulan boya zamanla içimize işler.

Şöyle bir düşünün; heyula gibi gökyüzünü delercesine yükselen estetiksiz beton yığınlarından yapılmış gayr-i insanî mağaranızdan veya sefalet kokan mahallelerin içindeki gecekondunuzda ezan sesi bile duyamadan kalkıyorsunuz. Alelacele işe yetişme telaşıyla yola koyuluyorsunuz. Apartmanınızın kapısında karşılaştığınız komşunuzdan, yol boyunca sıralanmış dükkanların esnafına kadar tanışmadığınız, merhabalaşmadığınız, hemhal olmadığınız insanlar arasından sokağa dökülüyorsunuz.

Bir sanat tarihçimizin ifadesi ile, "Yolda yürürken önüme bakıyorum, (yerdeki tükürüklerden dolayı) midem bulanıyor. Onları görmemek için başımı kaldırıyorum, bu sefer ayağım takılıp bir çukura düşüyorum." dediği o çarpık sokakların arasından ilerleyip, itiş kakış otobüse biniyorsunuz. Soğuk, donuk, birbirine selam vermeyen, halleşmeyen, küçüğün büyüğe yer dahi vermediği insanlarla güne merhaba diyorsunuz.

Birbirinin hakkını gaspetmeyi marifet sayan trafik magandalarının arasında sinir sisteminizi yıpratmamaya çalışarak yol alıyorsunuz.

Bunca Uğraş Bir Top Bez İçin

Belediye otobüsünde giderken yol boyunca serpiştirilmiş tahrik edici reklam tabelelaları, otobüsten inip, işyerinize giderken aynı şekilde renk renk, şekil şekil bütün albenileriyle vitrinler ister istemez gözünüzün içine giriyor. Seyranî, her ne kadar:

"Hesap ettim cümle dünya malını
Neticesi bir top beze dayandı."

diye fânîliğimize vurgu yapıp ebedî hakikati hatırlatsa da, yaşadığınız fasit çark, dünyevî hırslarınızı, arzularınızı depreştiriyor, kamçılıyor.

Yaşadığınız şehre biraz daha dikkatli baktığınızda sanki her şey hayatın ve insanın ebedîliği aldatmacasına göre dizayn edilmiş. Hiç ölmeyecekmiş gibi arzularımızın peşinde koşmak için yaratılmışız sanki. Mezarlıksız kentler bunlar. Bayramdan bayrama âdet yerini bulsun diye öylesine ziyaret ettiğimiz bu sükutî mekânlar, sanki unutturulmak için şehrin dışına atılmış. Televizyonlardaki trafik kazaları da olmasa sanki ölüm kavramını, ahiret kavramını hiç hatırlamayacak bir nesil yetiştiriyoruz. Oysa insanın, "İnna lillah"tan başlayıp "İnna ileyhî"ye doğru giden bir yolcu olduğunu hemencecik unutuveriyoruz.

Çalıştığınız müesseseye gelip de işler yoğunlaşmadan, bir Batılı düşünürün "modern insanın sabah duası" dediği gazetelere şöyle bir göz attığınızda hırsızlık, yolsuzluk, cinayet vs. malumatlarıyla küllî gıybete ortak olup sersemliyorsunuz.

Ve akşama kadar, daha çok kazanıp, daha iyi bir hayat yaşamak, reklam desteğiyle ihtiyaç haline getirilmiş lüzumsuz nesneleri elde etmek için, "hak kapanındır.. hep bana, hep bana.." anlayışıyla didinip duruyorsunuz. Bunun için de Mehmet Akif merhûmun, "İki yüzlü insanları sever oldum. Çünkü yaşadıkça

yirmi yüzlü insanlar gördüm." dediği binbir surat insanlarla gün boyu defaatle yüz yüze geliyorsunuz.

Kabuğumuza Vurulan Boyanın Tesiri

Bütün fizikî, zihnî ve ruhî yorgunluğunuzla akşam eve kendinizi attığınızda, yemeği müteakip, modern zamanlar tesbihi zapping aletiyle televizyonun karşısına geçtiğinizde, yaşadığınız hayatın hangi gerçek noktasına karşılık geldiğini düşünemediğiniz, rafine edilmiş yığınla enformasyon beyninize zerkedilir. Bu tür seküler hayat tarzı her gün aynı şekilde, -çok az farkla- devam ettiği için yaşadığınız dünyayı "böyle gelmiş, böyle gider" diyerek tabiî kabul eder hale geliyorsunuz.

Yoldaki dilenciler, bali içen çocuklar, sahipsiz yaşlılar, çaresiz hastalar içinizdeki merhamet duygusu epeydir cisminizin hapishânesinde mahkûm olduğu için normal hale geliyor. Çünkü hayatınızı, ebedî kabul ettiğiniz bu dünyayı cennete çevirme yarışına adamışsınızdır. "Ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne?" mantığıyla kendinizden başkasını görmez hale geliyorsunuz.

Sizi kuşatan şehir, iş yaptığınız çarşı, yaşadığınız mahalle, ikamet ettiğiniz ev, bütün bunların hiçbiri ruhanî çağrışımlar yapmıyor. Ve bu fasit çark, bu kısır döngü her gün birbirini izleyerek devam ediyor. Bundan dolayı bu zinciri kırıp çıkabilmek tamamen zor hale geliyor. Kabuğumuza vurulan boya içimize işleyerek yavaş yavaş karakterimizi inşa ediyor, karakterimiz de kaderimiz oluyor.

Medine'den Medeniyete

İslâm medeniyetinin kalbi olan Medine'nin fazileti hiç şüphesiz sakinlerinin fâzıl kimseler oluşundan ileri gelmekteydi.

Söğüt'ün pür Türkmen havasıyla başlayan Osmanlı şehirciliği belki de tarihin gördüğü en renkli ve kuşatıcı medeniyet formlarını üretebilmiştir. Bursa'dan Kahire'ye, Selanik'ten Bağdat'a, İstanbul'dan Saraybosna'ya, Konya'dan Üsküp'e, Edirne'den Bahçesaray'a Osmanlı şehirleri, kadim medeniyet havzalarının renklerinin İslam medeniyetinin şemsiyesi altında yaşadığı küçük tarihî sitelere dönüşmüşlerdir. Benzeri bir olgunun tarihteki yegâne misâli fethettiği yerlerde kendi ismiyle anılan şehirler serpiştiren Büyük İskender'dir ki, onun hâkimiyeti ancak kendi hayatıyla sınırlı kalmıştır.

Ahmet Davutoğlu

Çünkü ancak faziletli insanla, faziletli toplulukla herkes kendi Medinetül Fâzıla'sını inşa edebilir.

İmanlarını hayatına hakim kılamamış ruh estetiği olmayan milletlerin, şekil estetiği de olamaz. İslâmî değerlerle mücehhez ulvî ruhların ortaya koyduğu şekil de, şehir de bu ruhun zarafetine yaraşır güzellikte olur. Ve bu zarif medineler aynı zariflikteki medeniyetleri doğurur.

Gerçek Çevreciler

Osmanlı medinelerinin yapısına baktımızda bir çoğunda şunu görürüz: İmparatorluk coğrafyası alabildiğine geniş, nüfus bu coğrafyaya göre oldukça az olmasına rağmen Osmanlı insanı mecbur kalmadıkça verimli ovalara şehir kurarak zâyi etmemiştir. Şehirlerini hep yamaçlara kurmuştur. Hatırlayın Bursa'yı, Manisa'yı vs. hep böyledir. Bu hem akıllıca hem de çevreye saygılı bir imar anlayışının ürünüdür. Böyle bir yapılanma modeliyle, hem manzaradan istifade edersiniz, hem rüzgardan... Bunun yanında sel baskınından korunmuş olursunuz ve verimli tarım alanları heba edilmemiş olur. Yani bu insanların bugün sadece işin lafını yapan çevrecilerden kat be kat gerçek anlamda çevreci olduklarını söyleyebiliriz.

Zaten ta 1539'da "çevre temizlik nizamnâmesi" hazırlayıp, bu nizamnâmenin hukukî esaslarını hayata geçirmek için "çöplük subaşısı" adı altında özel görevli tayin etmesi, Osmanlı'nın çevreye ne kadar duyarlı olduğunun apaçık göstergesidir.

İnancın Mimariye Yansıması

Osmanlı bir iman, bir İslâm medeniyetidir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle bir "ruh medeniyeti", bir "iç âlem me-

Eğer New York'u İstanbul ile kıyaslayacak olursak, birisinin felaket, diğerinin ise bir yeryüzü cenneti olduğunu söyleyebiliriz.

...İstanbul bir meyve bahçesidir; bizim şehirlerimiz ise taş ocakları! İstanbul'da her yerde ağaçlar vardır ve onların arasında mimarlığın asil örnekleri yükselir. Ağaçlar bizim rûhî ve bedenî yönden iyi olmamıza yardım eder."

(Ünlü şehirci ve mimar Le Carbusier'in yetmiş yıl kadar önceki İstanbul'a dair düşünceleri...)

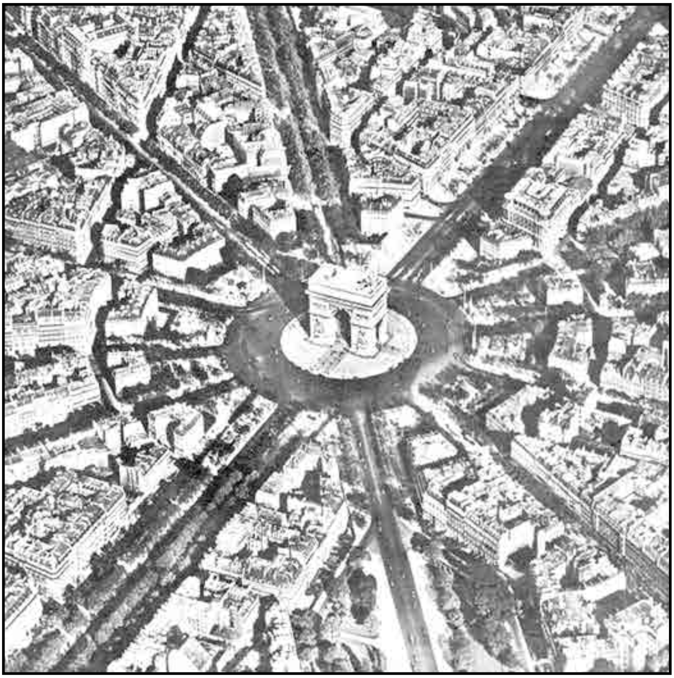
deniyeti"dir. Şehrin oluşumundan mekân mimarisine kadar bu imanın yansımaları serâpâ kendini hissettirir. Çünkü inançlarımız yani idraklerimizin bize sağladığı, doğruluğuna inandığımız bilgi, yaptıklarımıza aynen yansır. Yaptıklarımız ile inandıklarımız ayrılmaz bir bütünlük teşkil ederler. Şehrin ve yaşadığımız çevrenin inşasındaki mimarî sanat tercihlerimiz, inançlarımızın eserlerimizdeki tezahüründen ibarettir. Daha açık bir ifade ile, yaptıklarımız, inandıklarımızın tam bir yansımasıdır.

Bu perspektifte eski Türk şehirlerine baktığımızda şunu görürüz; Osmanlı, tıpkı suya atılan bir taşın etrafında oluşan daireler gibi önce merkeze mabedini inşa eder. Daha sonra da çarşılar, mahalleler genişleyerek bunun etrafında halkalanır.

Ve ruh medeniyetinin bu güzel insanları şehirlerini oluştururken kendilerine has bir mimarî sistem geliştirmişler. Meselâ "hiçbir ev servi boyunu geçemez", diye kaide koymuşlar. Dolayısı ile bugün bizim kasvetli beton yığınlarında yaşamamıza mukabil, onlar -eski gravürlerde görüldüğü gibi- yeşillikler içinde fıtrî mekânlar inşa etmişlerdir. Ayrıca edeben mahalle mescidinden büyük yapmama, kendinden önce inşa edilmiş evin rüzgarını ve manzarasını kesmeme gibi kıdem hakkına riayet ederek şiir gibi yaşanılır mekânlar oluşturmuşlar.

Böylesi bir anlayışla inşa edilen bir İslâm şehri ile bir Avrupa şehrinin farkını kavrayabilmek için Mimar Turgut Cansever'in şu ilginç değerlendirmesine kulak vermek gerekiyor:

"Napolyon Bonapart'ın isyan olursa, bu isyanı nasıl bastırırım diye düşünerek topçu bataryalarını yuvarlak meydanlara yerleştirip o yuvarlak meydanları da birbirine bağlayan altı kat yüksekliğinde apartmanlardan duvarlar yapıp sonra bütün Paris'i bu şekilde inşa ettirmiş haline bizimkiler hayran oluyorlar.

Aslında burada amaç şu: Halk isyan ederse topçu bataryasıyla onları kolayca imha edecek."

Doğu ve Batı mimarisindeki farklılıklarla alâkalı Seyyid Hüseyin Nasr'ın şu değerlendirmesi de oldukça düşündürücüdür:

"Batı mimarisi Allah'tan uzaklaşmış bir ölçüde Allah'a baş kaldıran bir toplum mimarisi... Gökdelenler, modern fabrikalar her haliyle bunu haykırıyor. Oysa Doğu bunun tam zıddıdır. Doğu'da özellikle camiler toplumla, tabiatla ve Allah ile bir uyum içindedir, bir çatışma değil."

Mabedler Taştan, Evler Ahşaptan

Osmanlı şehrine biraz daha dikkatli gözle baktığınızda camilerin taştan, evlerin ekserisinin ise ahşaptan yapıldığını gö-

rürsünüz. Niçin? Çünkü mabedler Allah'a yöneldiğimiz kutsî mekânlardır, Allah'ın bekasını vurgulamak için sanki ilelebed kalabilecek şekilde taş gibi dayanıklı malzemeden inşa edilmişlerdir.

Biz fânîlerin mekânları olan evler ise, insanın ölümlü bir varlık olduğunu hatırlatıp bâki olanın sadece Allah olduğunu ima etme sadedinde, her an yanıp, yıkılıp, çürüyecek malzemelerden; ahşaptan veya kireç ve kerpiç gibi dayanıksız malzemeden inşa edilirmiş.

Bu yerleşik anlayıştan dolayı bir Osmanlı insanı, biraz sağlamca kârgir bir ev yaptırdığında "dünyaya kazık mı çakacaksın!" diye ayıplanırmış. Çünkü bu dünya bizim gerçek vatanımız değildir. Biz cennetin çocuklarıyız. Mü'minin bu dünyadaki hâli, Peygamber Efendimiz'in (sav), "Benim dünya ile ilgim ne kadar ki? Ben bu dünyada bir ağacın altında gölgelenen, sonra da oradan kalkıp giden binitli bir yolcu gibiyim." (Tirmizi, zühd 44) hadis-i şerifi ile şekillenmiştir. Bu anlayıştan dolayıdır ki, Osmanlı insanı dünyaya ev sahibi gibi değil bir kiracı gibi yerleşmeyi yeğlemiştir.

Anadolu İnsanına Benzeyen Evler

Bu kiracılık felsefesinin ürünü olan eski Türk evleri, Anadolu insanına benzer. Dışından sade, gösterişsiz, kavruk, fakat içi apayrı bir dünya, apayrı bir güzellikler kuşağı ve huzur âlemidir. Dıştan göze batmayı doğru bulmayan, hasedi üzerine çekmek istemeyen İslâmî bir hassasiyetin mimariye yansımasıdır Osmanlı evleri.

Osmanlı hayat felsefesinin mekân mimarisine olan bu yansıması yabancıların da dikkatini çekmiştir. Ogıer Ghiselin de Busbecq, hâtıralarında bu sivil mimarî mekânlardan şöyle bahseder:

"Türklerin binalarda her türlü gösteriş ve konfordan kaçınmaları dikkate değer bir durumdur. Böyle şeylere önem vermek bir gurur ve büyüklük belirtisidir. Oysa bu dünyadaki her şey fâ-

nîdir, ölümsüz olan şeyleri aramak gerektir. Bir yolcu için han ne ise ev de Türkler için, yağmurdan, soğuk ve sıcaktan, hırsızdan korunmaya elverişli olduğu nispette muteberdir. Başka lüks aramazlar."

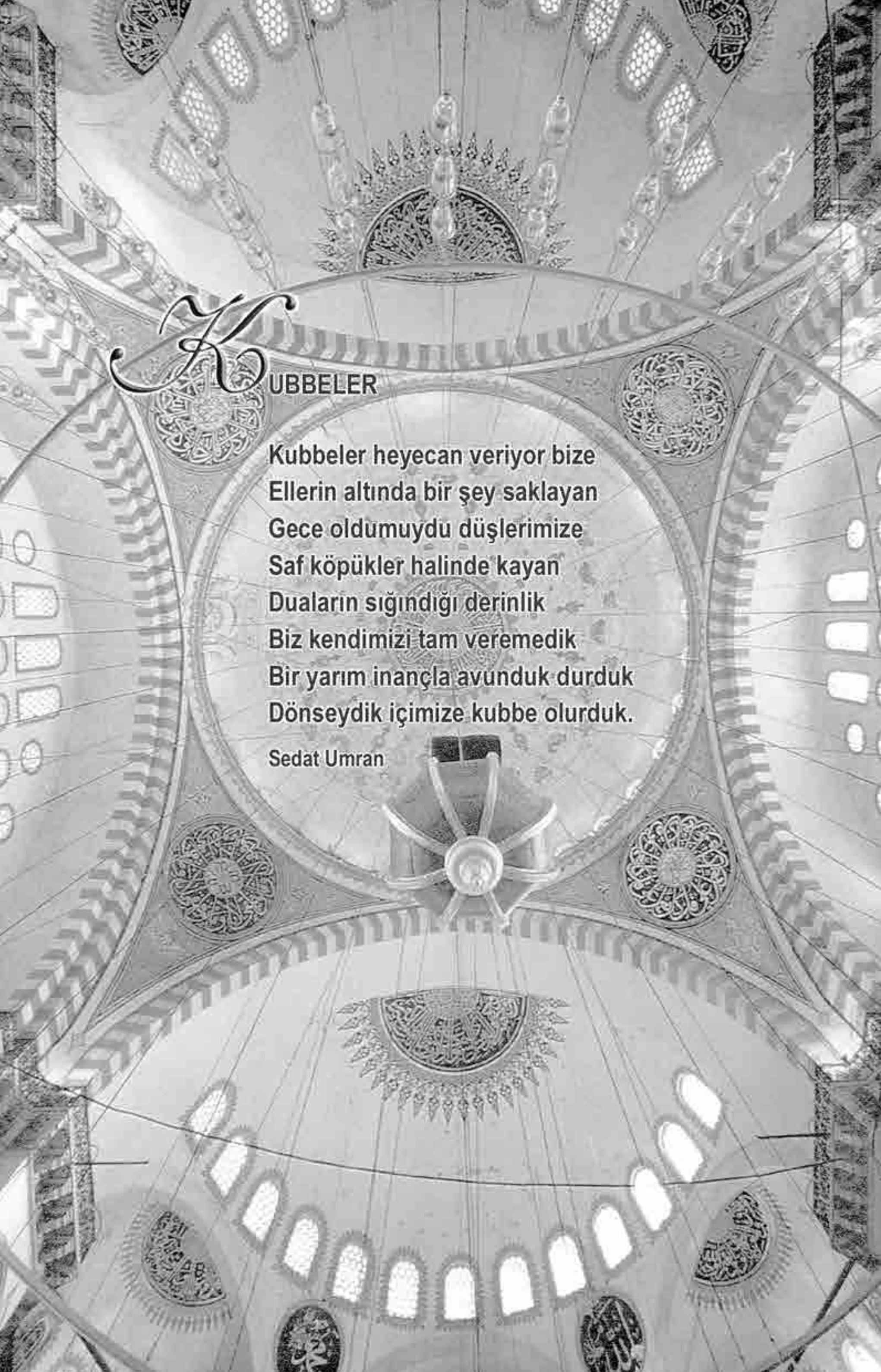
Mukaddes Beyan'dan İkazlar

Osmanlı insanı inşa ettiği meskenlerdeki bu görkemden, şatafattan mümkün olduğunca kaçınmanın temel felsefesini İlâhî Beyan'daki şu önemli ikazlardan alır: "Siz her yüksek yere bir alâmet bina edip boş şeyle mi uğraşırsınız? O muazzam yapıları dünyada ebedî kalmak gayesi ile mi inşa ediyorsunuz?" (Şuara, 128-129), "Görmedin mi, Rabbin Ad kavmini ne yaptı? Yüksek sütunlarla dolu İrem'e ne oldu? Ki onun benzeri başka ülkelerde meydana getirilmemiştir. Vadide kayalar yontan Semud kavmine, o kazıklar sahibi Firavun'a neler ettiğimizi görmedin mi? (Fecr 8-10)

Gerçekten de Osmanlı insanı, kendisini dünyaya sıkı sıkıya bağlayan böylesi görkemli binaların inşasından Firavun kültürüne yaklaşmış olmamak için hep uzak durmuştur. Bunu, 16. asır Divan şairi Taşlıcalı Yahya'nın şu beyitinde de görebiliriz:

"Bâde-nüşân gibi doğru yolumuzdan sapmazız
Avn-i Fir'avn ile Şeddâdî binâlar yapmazız!"

İşte Kur'an'ın bu semavî beyanları Osmanlı insanının bu konudaki yaklaşımını belirlemiştir. Bundan dolayı, sadece orta hallilerin değil, devletin en yüksek kademelerinde bulunanların köşkleri ve konakları da güç ve zenginlik gösterisinden alabildiğince uzaktır. Batılı kral ve derebeylerin saray ve şatolarıyla karşılaştırılırsa, Osmanlı erkanının saray ve köşkleri bile ne kadar mütevazı binalar olduğu görülecektir.

KUBBELER

Kubbeler heyecan veriyor bize
Ellerin altında bir şey saklayan
Gece oldumuydu düşlerimize
Saf köpükler halinde kayan
Duaların sığındığı derinlik
Biz kendimizi tam veremedik
Bir yarım inançla avunduk durduk
Dönseydik içimize kubbe olurduk.

Sedat Umran

Mimar Turgut Cansever Mısır, Antik Yunan, Roma, Hint, Çin gibi insanlık tarihinin büyük medeniyetlerini saydıktan sonra Osmanlı'nın bunlardan ayırt edici özelliğini şöyle vurguluyor:

"Bunların karşısında Osmanlı sanat ve kültür çözümlemesi insanlık tarihinin en müstesna çözümlemelerinden bir tanesi olarak duruyor. Bu kültür diğer medeniyetlerde bulunan ama Firavun'da zirveleşen, insanın; hükmedici iradenin, ebediyyen kalıcı olmak gibi temel yanılgısını kesin olarak yaşamayan bir kültürdür. Hatta onu aşan, tasviye eden bir kültürdür."

Yuvarlak ve Köşeli Medeniyetler

Bâkî olan Allah'ı birlediğimiz bu mabedlerin mimarisine dikkat ettiğinizde ise hep şu temel öğe karşınıza çıkar: Kubbe.. kubbe.. kubbe... Niçin kubbe?

Bu sorunun cevabını bulabilmek için meselenin biraz temeline inmek gerekecektir. İslâm sanatı ve medeniyeti, İlâhî orijinli "yuvarlak" medeniyettir. Bu medeniyetin yuvarlaklığı mimarîde kubbe, yazıda da İslâm harflerinde temsil edilir. Yuvarlaklık; daralmama, sınırlandırmamadır. Çerçeve çizmeme ve sonsuzluğa uzanmadır. Tevhidin bir yansıması olarak varlığı yekpâre bir bütünlük içinde vermedir.

Beşerî medeniyetler ise "köşeli medeniyetler"dir. Kâinatta vazedilen sonsuzluğu dar kalıplara hapsetmişlerdir. Mimaride en son modern Avrupa mimarisinde gördüğümüz gibi dörtgen hacim esastır. Dörtgen, çerçeve ve kayıt altına almak, o sınırların ötesine gidememek, tahayyül edememek ve kısırlaştırmaktır.

İşte bundan dolayı İslâm mimarisinde kubbe, şekil olarak sonsuzdan birliğe yükselişi sembolize eder. Bundan dolayı Allah'a yönelip, O'nu birlediğimiz mekânlar olan camilerin mimarisi hep kubbeli inşa edilmiştir.

Buna karşılık kilise mimarisini bir hatırlayın. Bu üçgenimsi, sivri yapılar Hıristiyanlıktaki teslis (üçleme) akidesinin mimariye yansımasıdır. Aynı zamanda o mimarî şekil, Hz. İsa'nın gökyüzüne yükselişini sembolize eder.

Âbidelerin İnsanlarla Birlikte Yüceldiği Medeniyet

Osmanlı, tevhidin sembolü olan camilerini inşa ederken en ince ayrıntılara, nüanslara kadar dikkat göstermiş ki insan farkına vardıkça hayranlık duymaktan kendini alamıyor. Çünkü onlar inşa etmiyorlar âdeta ibadet ediyorlardı. Taş ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyordu.

İşte devrin bu tevhidî mimarî anlayışına iki temel "konsept" hakim oluyor; "vakar ifadesi" ve huşu hissi veren "âbidevîlik". Mimar Turgut Cansever örnekleyerek bunu şöyle izah ediyor:

"...Süleymaniye Camii'nin çevresindeki evlerin pencereleri Süleymaniye'yi daha büyük göstermek için şehrin vasati pencere ölçeğinden daha küçük ölçekte imal edilmişti. Üsküdar Mihrimah Camii arkasındaki sadrazam konaklarında pencere ölçüleri 90 cm. yerine 75 cm. olarak imal edilmişti, camiyi daha büyük göstermek gayesi ile... Edirne Selimiye Camii çevresindeki evlerin tavan yüksekliklerinin 2.20-30 cm. olarak inşa edilmesi Selimiye'nin yüceltilmesi maksadını taşıyordu. (...) Evlerini gelip Osmanlı şehrinin odak noktalarının etrafına inşa edenlerin evlerinin ölçülerini bu şekilde küçültmeleri sadece bu âbideleri yüceltmiyor, aynı zamanda insanları da yüceltiyordu."

Gerçekten ayrıntılarda gizlenmiş böylesi ulvî güzelliklerden haberdar oldukça bu insanların imanlarına, imanlarıyla besleyip yoğurdukları hayat felsefelerine gıpta etmemek elde değil.

Her Daim Rabıta-ı Mevt

Bu Osmanlı mabetlerinin birçoğunda dikkatimizi çeken bir detay da, camilerin hazirelerindeki mezarlar... Osmanlı insanının öldükten sonra camilerin haziresine gömülme arzusunun sebebi, müteveffanın her daim gözle görülür bir yerde olup yaşayanların dualarından istifade etme düşüncesiyle birlikte öldükten sonra her daim ruhuna ezan sesini dinlettirmek istemelerinden dolayıdır.

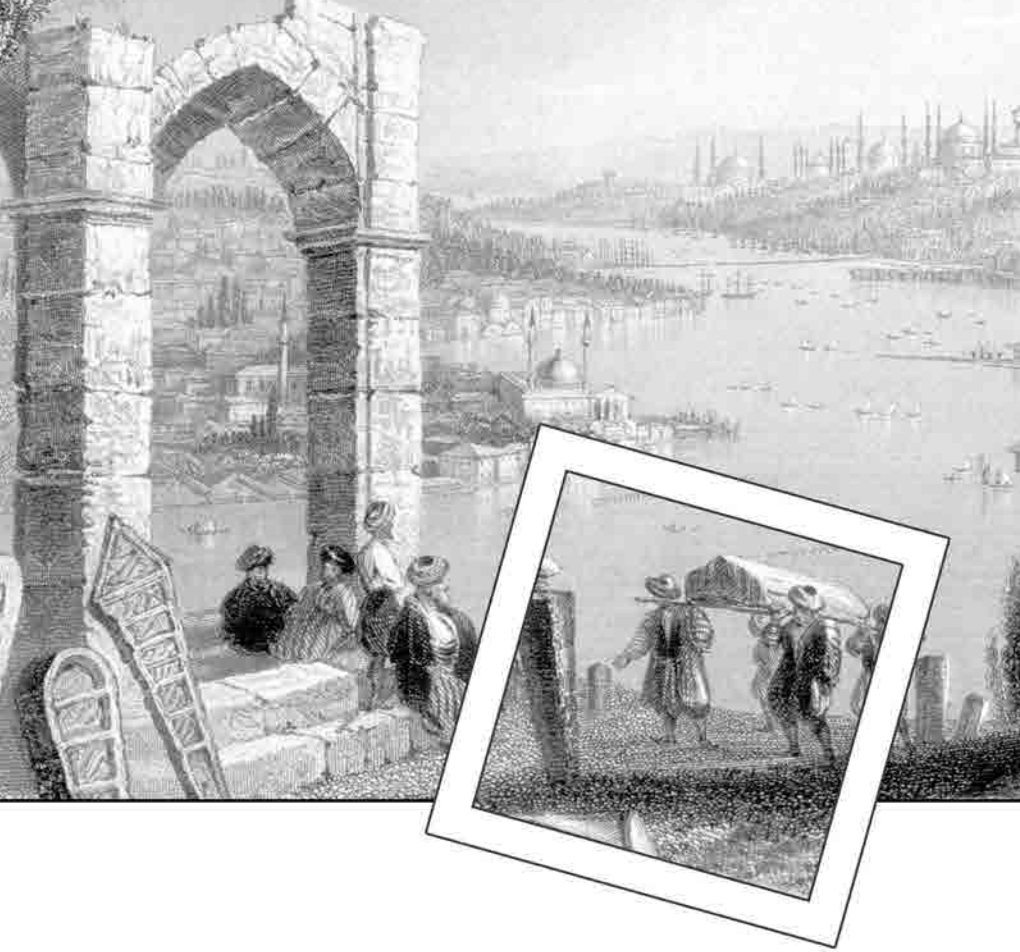
Böyle bir geleneğin oluşmasının ferde yönelik manevî faydalarıyla birlikte içtimaî hayata dönük hikmetleri de vardır. Hayalen şöyle bir o asırlara gidin. Yolda yürüyorsunuz, aklınızda birine karşı kötülük yapmak var veya içinizde günaha karşı meyil uyandı. Bir anda karşınıza bir cami çıkıyor ve caminin haziresinde bir mezar taşı ile yüz yüze geliyorsunuz. İster istemez sarsılıyorsunuz, size bir hatırlatma yapıyor o taş. Rabıta-ı mevt ile karşı karşıyasınız. O mezar taşı lisan-ı haliyle "Ey insan! Sakın ola ki aklından geçeni yapma, yarın sen de benim gibi toprağa girip Allah'a hesap vereceksin." diye sesleniyor. İşte o insan gün boyu böyle kimbilir kaç defa hesap gününü hatırlatıcı sembollerle karşı karşıya kalıyor. Ne acıdır ki, medyamıza yansıyan bir haberden, Zincirlikuyu Mezarlığı'nın duvarına "Her can ölümü tadıcıdır." (Âl-i İmran, 185) ayeti yazılınca o yoldan işyerlerine gidip gelen bazı kalemşörlerin nasıl rahatsız olduklarını okumuştuk. Ah tevehhüm-ü ebediyet! Hazreti Mevlâna gözlerini kapamakla güneşi yok edeceklerini zanneden bu gibiler için ne güzel söylemiş: "Hayatı tatlı olanın, ölümü acı olur. Tenine tapanın ruhu için kurtuluş yoktur."

Oysa ölümün, ebedî varoluşun kapısı olduğunun idrakine varabilseler, şair Erdem Bayezid gibi ölüme şöyle seslenebilecekler:

"Ölüm bize ne uzak bize ne yakın ölüm
Ölümsüzlüğü tattık bize ne yapsın ölüm"

Vaktiyle Bursa'ya yerleşmiş olan Greguvar Bey'in, Osmanlı mezarlıkları hakkında Ahmet Haşim'e söylediği şu sözler ne kadar anlamlıdır:

"Sizin mezarlıklarınızın havasında her türlü maddî endişelerin gerginliğinden kurtulmuş bir gülümseme dolaşır. Müslüman mezarlığında insan her ölü için durup ağlamak ister. Her ölü munis ve cana yakındır. Mezarlıklarınızı şehirlerin ortasında kurmakta da haklısınız. Bunlar öyle bahçelerdir ki ağaçlarının yetiştirdiği meyveler, yaşayanların tatması lazım gelen his ve fikir meyveleridir."

Ölümle Hayatın Kaynaştığı Şehirler

Peki böyle hayatla ölümün içiçe kaynaştığı bir şehir dokusunun o dönem toplumunun sosyal hayatına yansıması nasıl olmuştur dersiniz? Kanunî Sultan Süleyman dönemine ait kayıtlarda bunun cevabını bulmak mümkün.

1835 yılına kadar dünyanın en büyük şehri kabul edilen Osmanlı Devleti'nin payitaht merkezi İstanbul'da, Kanunî Sultan Süleyman'ın hükümdarlık yaptığı 46 yıl boyunca (1520-1566) yılda ortalama ne kadar cinayet işlendiğini bir tahmin edin? On bin mi? Bin mi? Yüz mü? Hayır! Sadece bir. Evet, sadece bir (1)!

Kral Üçüncü Henri'nin sefiri M. d'Aramon'un sekreteri Jean Chesneau'nun İstanbul'a dair şu gözlemleri de bu gerçeği pekiştiriyor:

"İnzibat öyle düzenli, sükûnet öyle büyük ki, gözüyle görmeyenin hemen hemen buna inanması zordur... Geceleri şehri muhafaza etmek için elinde fener ve baston taşıyan bir kişi, tek başına dolaşır ve Paris'te okçularıyla dolaşan nöbetçi kumandandan daha fazla korku verir. Banliyöleriyle beraber nüfusu bir milyonu bulan o muazzam İstanbul'da dört senede yalnız dört cinayet işlendiği biliniyor. Ağzına kadar tüccar eşyasıyla dolu bir kervansarayı bir tek kişi muhafaza edebiliyor."

Bugünün İstanbul'unda bir günde kayıtlara geçen adlî vak'a sayısının 324, Mexico, Caracas ve Rio de Janerio gibi başkentlerde de 8 bin ile 12 bin arasında olduğunu ifade edersem, o güzel insanların ne kadar muhteşem bir salih daire oluşturup sosyal düzen kurduklarını daha iyi idrak edebiliriz kanaatindeyim.

Kundak ile Kefen Arası Kaç Adım

Gerçekten de cedlerimiz kundak ile kefen arasındaki mesafenin kısalığının şuurunda olarak hayat ile ölüm hakikatini çok

iyi kavramışlar ve dünyalarını ona göre kurgulamışlar. Hayatın öbür yüzü olan ölümü soğuk bir hakikat olarak değil, munis bir dost olarak karşılamışlar. Mevlâna Hazretleri'nin ifadesiyle, ölüm onlar için bir "bayram gecesi", "sevgiliye kavuşma ânı"... Bundan dolayıdır ki güngörmüş Osmanlı ihtiyarlarına yaşının kaç olduğu sorulduğunda, eğer yaşı Peygamber Efendimiz'in (sav) Rabb-i Rahim'e kavuştuğu 63 yaşından fazla ise şu hikmetli karşılığı verdiklerini biliyoruz: "Vakit geldi evlat ama davet vuk'u bulmadı."

"İstanbul'un nüfusu ne kadardır?" diye kendisine sorulan "Sessiz Gemi" şairi Yahya Kemal Beyatlı'nın, İstanbul'un nüfusunun bir milyonu bile bulmadığı bir dönemde "beş milyon!" diye cevap vermesi, bunun üzerine bu rakamı abartılı bulanlara karşı da, "Kabristanlardakileri de dahil ettim. Çünkü biz ölülerimizle birlikte yaşarız!" mealinde harikulâde mânâlı bir cevap vermesi, toprağın altındakiler ile üstündekilerin nasıl anlamlı bir bağ kurduğunun açık göstergesidir.

Ruhanî Mahallelerde Oturmaya Hak Kazanmak

Bu iman medeniyetinin mabedlerinden çıkıp mahalleleri, sokakları arşınlayalım dilerseniz.

Tanpınar, Osmanlı mahallelerini "ruhanî mahalleler" olarak isimlendirip o dönemi "...dua ve tevekkül yüklü, dünya ile ahiret arasında aralık bir kapı gibi duran garip bir zamandı" diye tasvir ediyor.

Gerçekten de Osmanlı şehrinin mütemmimi olan bu mahalleler bir bütün olup âdeta herkesin birbiriyle kaynaştığı büyük bir aile gibidir. Düğün, dernek, doğum, ölüm hep bir arada olur. Böyle bir mahalleye yerleşmek için de bugünkü gibi evi kiraladığınız komisyoncuyla uyuşmanız yetmez. Mahalle sakinle-

rinin size "sağlam pabuç, ırz ehli adam" diye kefil olması lazımdır ki o mahallede ikamet edebilesiniz. Yani burası, keseleri ne kadar altınla dolu olursa olsun, adam gibi adam olmayanların kolay kolay barınacak yer bulamadıkları yerlerdir.

Evet, bu mahallelerde herkes birbirini tanır, birbirini sevip sayar ve birbirinin hakkını korur. Mahallenin mescidinde her sabah, namazda bir araya gelerek güne başlayan mahallenin erkekleri, cemaatten birini o sabah namazda yanlarında göremezlerse namazdan sonra kapısını çalarak hâl hatırını sorup, bir rahatsızlığı, bir sıkıntısı olup olmadığını öğrenmeye ve ihtiyacı varsa yardım etmeye çalışırlardı.

Bugün cüzdanları dolu ama yürekleri boş Batılı toplumların yakalandıkları "yalnız kalabalıklar" sendromuna yakalanmamışlardı. Muhabbetin sinerjisini keşfeden bu güzel insanlar harikulâde bir kardeşlik dayanışması sergileyerek urganlaşmış güç olmuşlardı.

Hürmet ve Muhabbet Toplumu

Bu ruhanî mahalleleri dolaşırken tamamen bir edeb kültürünün ete kemiğe büründüğünü, insanların hürmet ve muhabbeti şiar edindiklerini görürsünüz.

Yolda yürürken bile gençlerin zarif bir hürmet örneği sergileyerek, önünde yürüyen ihtiyarı selamladıktan sonra ondan izin istediğini, ihtiyarın da "Geç oğlum ben yavaş yürüyorum!.." deyip müsaade etmesinden sonra önüne geçip gittiğine şahit olursunuz.

Edeb kültürünün sokağa yansıması böyle zarif olunca, o sokağın serkeşleri bile bir başka olur elbet. Yaşayan son İstanbul beyefendilerinden biri olan Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre,

Osmanlı kimliğini son dönemlerine kadar muhafaza eden çocukluğunun Üsküdar'ını anlatırken bunu çok çarpıcı ifade eder:

"Benim çocukluğumda Üsküdar'ın külhanilerinde bile bir edeb vardı. Üsküdar'ın en namlı yeri o anda oturduğumuz Balaban idi. Tüm esrarkeşlerin, sarhoşların mahalli idi burası. Fakat o Balaban'dan bir hanımefendi geçecek olsa emin olun, bütün o keşler ve bıçkınlar sigaralarını avuçlarının içine alırlar ve hanımefendi ile göz göze gelmemek için duvara yan dönerlerdi."

Hâtıraların tozlu sayfalarını karıştırmaya devam ettiğimizde, yine bu mahallelerde, yerdeki haşerata basıp ezmemeye özen gösterdiği için adı "Karınca basmaz efendi"ye çıkan insanların varlığını öğreniriz.

Köpeklere Bakarak Mahalle Tayini Yapmak

Yaratılmış her canlıya şefkati emreden İslâm ahlâkının bu insanlardaki yansımaları, Osmanlı ülkesini ziyaret eden Batılıların da dikkatini çekmiş, bu dikkat onların seyahatnâmelerine hayranlık duygularıyla yansımıştır. Bu Batılı gözlemcilerden biri olan Claude Farrere, dolaşmaya çıktığı Osmanlı mahallelerini bakın nasıl anlatıyor:

"İstanbul'da uğradığınız meskûn bir mahallenin, Müslüman veya gayr-i müslim mahallesi olduğunu, yöre kedi ve köpeklerinin size karşı aldığı tavırdan anlayabilirsiniz. Eğer kedi ve köpekler, sizinle şakalaşıyor ve çevrenizde sempati sergiliyorsa, bilin ki orası Müslüman mahallesi; şâyet savunma durumuna geçiyor ve size karşı tavır alıyorlarsa, gayr-i müslim bölgesidir."

İtalyan yazar Edmondo de Amicis'in izlenimleri de Claude Farrere kadar ilginçtir:

"Köpekler, gayr-i müslimlerin ağırlıklı olarak yaşadıkları Pera ile Galata'da İstanbul'dakinden daha az uyuşuk davranırlar, çünkü orada daha zor yiyecek bulurlar. İstanbul'da ise pansiyondadırlar."

Enteresan Bir Zâyi Geleneği

Zaman zaman televizyon veya gazetelerde, müşterisinin takside unuttuğu çantasını teslim eden şöförler, yolda bulduğu bir cüzdanın sahibini arayıp bulan insanlar türünden haberler okursunuz. Maalesef ki toplumumuzun değer yargıları değiştiğinden bu yana kaybolan şeylerin sahibinin bulunması bile haber değeri taşıyor.

Ne garip tecellidir ki, bu millet insan olmanın gerektirdiği aslî vazifesini yerine getirdi diye vatandaşını kahraman ilân eder hale geldi. Eskiden kaybolan bir şeyin bulunamaması haber niteliği taşırken şimdi tam tersine bulunması haber oluyor.

Evvel zaman içinde, biraz önce dolaştığımız huzur kokulu sokaklarda bir Osmanlı insanı para bulur ise - o zamanın paraları altın veya gümüşten yapılırdı- asla elini değirmez, yanlızca çevresine bir daire çizerekj geçip giderdi. Bir müddet sonra yoldan geçen ikinci kişi de aynı parayı görürse, o da paranın etrafına bir daire çizmeyi vatandaşlık vazifesi bilirdi. Böyle böyle gün boyu paranın etrafındaki halkaların sayısı yediye ulaşınca, sekizinci kişi parayı alır ve en yakın devlet yetkilisine teslim ederdi. Sonuçta para beytülmale irad (gelir) kaydolunurdu. Bu fondan da yalnızca ihtiyaç sahiplerine yardım yapılır ve başka bir harcamada bulunulmazdı.

Bulunan paranın etrafında daireler çizme ameliyesinin yediye kadar devam etmesinin sebebi ise, parasını kaybeden vatandaşın kaybettiği parasını aramasına fırsat tanımak içindir. Ola ki paranın

"O İslâm ki, huzur şehirlerinin mimarı;
leylekleri bile çatılarında ve damlarında, kedileri bile pencerelerinde
mutlu o kent ki, ancak Müslümanlara mahsustur."

Sezai Karakoç

Türkler ile Rumların birlikte yaşadıkları köylerde, ev sakinlerinin milliyetini görmek için, evlere girmeğe gerek yoktur; bunun için sadece evlerin bacalarına bakmak kâfidir: Leylek hangi evin damına yuva yapmışsa, orası Türk evidir.

Elysée Reclus

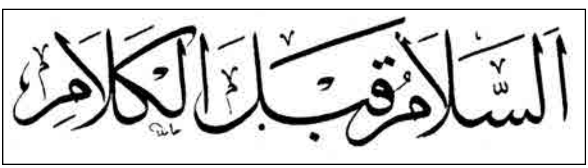
sahibi, kaybının farkına vardığı andan itibaren geri dönüp geçtiği yerlerde parasını arar ve bulur.

Bugünün modern zamanlarına gelip de toplum olarak bu güzel değerlerimizi yitirip kimliğimizi kaybettiğimizden beri kayıplar bulunamaz oldu ve bir ümit, o kayıplar gazetelerdeki kayıp ilanları ile aranır oldu.

Daha kötüsü, kayıplar o raddeye vardı ki, aynı gazetelerde "kimliğimi kaybettim, hükümsüzdür!" ilânları görünür oldu. Ne diyelim!.. Allah kimseye kimliğini kaybettirmesin. Kimlik kaybolduktan sonra hükümlü olsa ne çıkar ki!

Temenna

Günümüzde insanlar bir araya geldiklerinde televizyon kültürünün tesiriyle "selam", "kendine iyi bak", "bay bay" gibi nesepsiz, ruhsuz kelimelerle selamlaşmalarına mukabil, edeb kültürünün yoğurduğu Osmanlı insanları yolda karşılaştıklarında dilleriyle Allah'ın selamını söyleyip birbirlerine barış, huzur, esenlik dilerler, elleriyle de eskilerin "temenna" dedikleri bir selamlaşma hareketiyle tamamlarlardı.

"Selam, Kelam'dan öncedir." (Hadis-i Şerif)

Bu selamlaşma şekline göre el önce kalbin üzerine, sonra dudağa, arkasından da başa götürülürdü. Bu hareketin mânâsı ise, el kalbin üzerindeyken, "kalbimdesin, muhabbetin yüreğimde", el dudağa değdirilirken "yâdın (hâtıran) dilimde" ve el başın üze-

rine götürülürken de "başımın üzerinde yerin var" şeklinde oldukça derûnî anlamlar ihtiva ederdi.

Geçen yüzyılda Osmanlı mülkünü dolaşmış bir İngiliz de, bu selamlaşma şeklini şöyle yorumlar:

"Bir Türkü tanımak için dış görünüşündeki ilk işaret, sağ elini dudaklarına götürüp sonra alnına değdirerek verdiği selamdır. Doğu'da yaygın olan bu selam, saygı işaretidir. Bu, selam verdiğiniz şahsın elini dudaklarınıza götürüp sonra alnınıza koyduğunuz anlamına gelir."

Ahilik Kültürü

Türk kültür tarihini incelediğimizde, Osmanlı cemiyetini ayakta tutan unsurlardan birisinin de, bu toplumun içtimâî hayatlarının bir parçası olan ticarî hayatlarının çok sağlam ve düzenli oluşu olduğunu müşahede ederiz.

Bu ticarî hayatın yapı taşlarını ve işleyiş düzenini anlayabilmek için mahalle aralarından çıkıp şehrin çarşılarına doğru uzandığımızda, esnaflar arasında yerleşik bir Ahilik kültürünün hakim olduğunu görürüz.

Bugün nasıl ki çeşitli meslek kuruluşlarının kendilerine mahsus birlikleri var ise, "Doktorların; Türk Tabibler Birliği, Mimarların; Mimarlar Odası, Tüccar ve Sanayicilerin; Ticaret ve Sanayi Odası gibi..." Eski Türk esnafının da bağlı bulunduğu bir "Ahi (Fütüvvet) Teşkilatı" vardı.

Ahilik, Müslüman-Türk toplumunun 13. yüzyıldan sonra iktisadî, sosyal ve kültürel alanlarda gelişimini sağlayan, meslekî dayanışmayı san'at ve ahlâkî değerlerle koruyan "ilk Türk esnaf birlikleri"nin adıdır.

Amacı, yerleşik hayata geçen ve kentleşen bir toplumun insanlarını yardımlaşma duygusu altında toplayarak teşkilatlanmalarını

sağlamaktır. Bu nedenle, Ahi kuruluşlarında ticarete değil ihtiyaca; kâra değil helâl kazanca yönelik faaliyet tarzı yaygındır.

Adını, Arapça'da "kardeş" mânâsına gelen "Ahi" kelimesinden alan bu kardeşler topluluğu veya teşkilatı, son şekliyle Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslâmî-tasavvufî düşünce ve hayat telakkisinin içinde yer alır.

Samimiyet, cömertlik, Allah'tan başkasına kul olmama, sürekli gelişme ve yenilenme, tevazu, geçimli olma, hürmet, merhamet, dürüstlük, iyi kalplilik hep Ahiliğin vasıflarından sayılmıştır. İçtimaî dayanışma ve hizmet anlayışıyla "elini, belini ve dilini korumak" şeklinde ifade edilen namusluluk prensibi, Ahiliğin en ehemmiyetli prensipleri olagelmiştir.

Bu köklü teşekkül, ilgili mesleğe ve sanata ait bütün işleri yönetir, ihtilafları halleder ve esnafla devlet arasındaki ilişkileri düzenlerdi.

Ahi Evran: Alim, Ekonomist, Sosyolog

Kendi ismiyle anılan Ahiliğin kurucusu olan Nasırüddin Ahi Evran, Türk milletinin sosyal yapısını çok iyi bildiği için kuruluşun devamını temin maksadıyla, Ahiliği tekke ve zaviyeye bağlamıştır. Ancak, tekke ve zaviyelerde kümelenip halka el açma, onlara muhtaç olma yerine bu pîr, Anadolu insanına alın teri ile geçinme, başı dik ve minnetsiz yaşama kabiliyetini aşılamıştır. Dolayısıyla Ahi Evran, büyük bir âlim ve ekonomist olduğu kadar aynı zamanda büyük bir sosyolog olarak da kabul edilebilir.

Bu teşkilatta, sanatkârlara iş yerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleğin incelikleri öğretilirken akşamları toplanıp bir araya geldikleri Ahi misafirhânelerinde de, ahlâk eğitimi verilirdi. Böyle dörtbaşı mamur yetiştirilen esnaf ve sanatkârlar hem aralarında güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma kurmuş, hem de

yerli Bizans esnaf ve sanatkârları ile yarışabilecek seviyeye ulaşmış olurlardı.

Ahi Evran-ı Veli, müridlerine altı esası telkin ederdi: 1. Elini açık tut, 2. Sofranı açık tut, 3. Kapını açık tut, 4. Gözünü bağlı tut, 5. Dilini bağlı tut, 6. Belini bağlı tut.

Ahiler bozuk, sakat malı katiyen satmazlar, satanlar ise meslekten menedilirdi.

Ahiler, sabah alışverişe başlamadan, dükkânını "besmele" ile açarlardı. Dükkân müstakil olmayıp bedesten veya arasta içinde ise o mekânın dua kubbesi altında, dükkân sahipleri her sabah dua ederler ve doğru iş yapıp kimseyi aldatmayacaklarına dair söz verirlerdi.

Mudurnu esnaf ve sanatkârları yüzyıllardır süregelen Ahilik geleneğini devam ettirerek Orta Çarşı'da dua ediyorlar.

Ahilik felsefesine göre kanaat esastı. Üretilen malın üzerine mutedil bir fiyat konur, pazarlık ayıp sayıldığından, bir mal için "Daha aşağı olmaz mı?" dense, "Ben hırsız değilim!" cevabıyla o müşteriyle alışveriş edilmezdi.

Aman Pabucunuzu Dama Attırmayın

Bugün bile Ahilik geleneğimizden kalma bir deyimi hâlâ kullanırız. Deyimin adı, "Pabucu dama atılmak!"

Bu deyimin kökenini incelediğimizde karşımıza çok ilginç bilgiler çıkar. Meselâ ayakkabı ihtiyacınız için, kunduracı esnafının bulunduğu bir çarşıya gittiniz. Herhangi bir ayakkabıcıdan bir ayakkabı satın aldınız fakat o ayakkabı kısa bir süre içinde deforme oldu. Tüketici derhal ayakkabıcı esnafının Ahi şeyhine şikayetini bildirir. O da, ayakkabıyı inceleyip gerçekten emekten ve malzemeden çalınarak kalitesiz bir ürün ortaya koyulduğuna kanaat getirirse derhal hakem heyetiyle birlikte o esnafın kapısına dayanırlar. İmâl edilen bütün ayakkabılar tek tek incelenir. Eğer gerçekten hileli ayakkabı yapıldığına dair kanaat hasıl olmuşsa, imâl edilen bütün bozuk ayakkabılar adamın dükkanının çatısına atılır. Yani adamın pabuçları dama atılır.

İlk bakışta, bu cezanın ne caydırıcılığı var, diye düşünebilirsiniz. Şöyle bir düşünün, bir tüketici ayakkabı almak üzere çarşıya girdi. Göz alanına giren bütün ayakkabıcı esnafının dükkanlarının çatıları tertemiz, ama hileli ayakkabı üreten şahsın dükkanının çatısında bütün ayıplı malları teşhir ediliyor. Artık o esnafın güvensizlikten dolayı ticarî hayatı hemen hemen bitmiş demektir.

Frengistana Dilenmeye Gitmek

Konu Ahilik'ten açılmışken bununla alâkalı ibretlik bir hâtırayı anlatmak yerinde olur düşüncesindeyim.

Eski bakanlarımızdan rahmetli Yusuf Bozkurt Özal, aynı zamanda hemşehrisi olan dönemin Millî Eğitim Bakanı Metin Emiroğlu ve yanlarında kalabalık bir heyetle birlikte çıraklık eğitim sistemini incelemek üzere Almanya'ya giderler.

Türk heyetini karşılayan Alman bürokratlar, hoşgeldin faslından sonra, karşılıklı görüşmelere geçilince “Sizlere hangi konuda ve nasıl yardımcı olabiliriz?” diye sorarlar.

Heyetimizin temsilcisi, Almanya’da uygulanan çıraklık eğitim sistemini incelemek, gerekirse bu modeli Türkiye’de uygulamak istediklerini dile getirince, Alman yetkiliden tebessümle karışık şu acı karşılığı alır:

“Biz çıraklık eğitim sistemimizi sizin atalarınızın Ahilik sisteminden alıp geliştirdik. Bunu incelemek için taa buralara kadar gelmenize hiç gerek yoktu!”

Yusuf Bozkurt Özal, (dönemin Hak-İş Genel Sekreteri) Hüseyin Tanrıverdi’ye bu hâtırasını anlattıktan sonra arkasından şöyle devam eder:

“Hüseyin, hayatımda o andan daha fazla mahcup olduğum bir zamanı hatırlamıyorum.”

Evet, Türkler için “Hazine sandığının üzerindeki dilenciler” diyen Anna Masala ne kadar haklı. Biz kendi sandığımızı açmaya tenezzül etmememize mukabil Batılılar hazine sandığımızdaki değerleri alıp hayata geçiriyorlar.

X Gezegeninde Ticari Hayat

Ahilik kültürü ile yoğrulan bu erdemli ticarî hayat, Osmanlı ülkesine gelen yabancıların da dikkatini çekmiş ve onları hayran bırakmıştır. 1800’lü yıllarda kaleme alınmış bir yabancının hâtıratındaki şu satırlar, hele günümüzün ticarî anlayışı ile karşılaştırıldığında, insan “Acaba hangi gezegenden bahsediyor?” demekten kendini alamıyor:

“Osmanlı memleketlerinde dükkâncılık ve satıcılık tarz ve usûlü kadar güzel usûl hiçbir yerde bulunmaz. Sivas pazarında teşhir edilen sim mamûlâtı gözden geçirmek üzere gittiğimiz za-

man bu âdet nazarımızda bütün bütün tecelli etti. Pazara gelen müşteri ayaküstü durup, teşhir edilen malları gözden geçirir. Tüccar veya dükkâncı ise, diz çökmüş veya bağdaş kurmuş bir halde bulunur. Eğer müşteri itibara değer kimselerden ise, dükkâncının yanına çıkar oturur.

Bir tâcir âdeta konuksever bir ev sahibi gibi muamele eder. Müşteriye evvelâ bir kahve ısmarlar, sonra bir sigara ikram eder. Ve hâl ve mevkie münasip konuşmaya girişir. Kahve ve sigara içildikten sonra konu yavaş yavaş alışveriş meselesine çevrilir. Eğer birdenbire bu meseleye girişilirse, hürmetsizlik ve terbiyesizlik sayılır.

Dükkâncı, müşteriye, bir müddet sonra ne satın almayı arzu ettiğini gayet nazik bir ifade ile sorar. Ve alınacak şeyin nev'i ve cinsine göre konuşulmasını müteakip, müşterinin fiatı sorması üzerine satıcı, yine nezaketen: 'Zâtı âlîleri her ne münasip görürseniz onu verirsiniz, hiç vermeseniz de hediye makamında kabul buyurursanız bence büyük bir şereftir' der.

İşte Türklerin alışverişi böyledir. Ve böyle nezaketli alışveriş hiçbir yerde görülmez."

Kasap Efendi Çek Bir Kilo Çiçek

Böylesi nezih bir alışverişin hüküm sürdüğü Osmanlı ticarî hayatının ve meslekî yapılanmasının detaylarına indiğimizde çok daha ilginç noktalar karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin bunlardan biri kasaplık mesleği ile ilgili... Kasaplık, insanların et ihtiyacının karşılanması için yapılması gereken zaruri bir meslek. Fakat birçok meslek gibi bu meslek de bir takım riskleri beraberinde getiriyor. Kasap, her gün defalarca hayvan kese kese, kan göre göre, et parçalaya parçalaya zamanla insanî hassasiyetlerinde katılaşma, donuklaşma meydana geliyor. İşte bu olumsuzluğun önüne geçme sadedinde devrin yetkili mercileri, kasaplık yapacaklar için ilginç şartlar getirmişler.

Buna göre kasaplara altı ayda bir işe ara verdirilip bir müddet bahçıvanlık yapmaları sağlanıyor. Bu şekilde biraz toprakla uğraşıp, çiçeklerle, bitkilerle hemhal olup kaybettiği insanî duyguları, hassasiyetleri tekrar kazanması için tedbir alınıyor.

Bir sistem, yaratılmışların en şereflisi insanı düşünerek bu kadar ayrıntıları hesap edip çözüm üretiyorsa, gerçekten takdiri hakediyor demektir. Ve böylesi insan merkezli bir medeniyete altın harflerle imza atan geleneğin temsilcileriyle kim gurur ve onur duymaz ki?

Dengenin Kaybolmasının Bedeli

"Kışla-medrese-tekke" üçgeni içinde "disiplin-ilim-aşk"la sağlam bir sacayağı oluşturarak küçük bir beylikten devâsâ bir imparatorluk çıkaran, devrin siyasetine olduğu kadar iktisadına da hakim olan bu feta topluluğu, ne zaman ki zaman ilerleyip köprülerin altından çok sular geçince sacayağının bir veya birkaçını ihmal ettiler, işte o zaman "asırlık koca çınar"ın dengesi bozulup çürümeye yüz tuttu. Yavaş yavaş siyasî üstünlüğünü kaybetmeye başlayan Osmanlı, ticarî üstünlüğünü de yitirdi.

Üç Kahve Biri Askıda

Bütün medeniyetlerin şehir ile bağlantılı olduğunu, "medeniyet" kelimesinin de "medine" kelimesinden türediğini ifade etmiştik. Bundan dolayı da Osmanlı medeniyetinin çözümlemesini yapabilmek için şehir gezisine çıkmıştık. Mabedinden mahallesine, sokağından çarşısına doğru bir tur atmıştık. Bu kadar yorgunluktan sonra bir kahveyi hak ettiğimizi düşünüp bir kahvehânede mola veriyoruz.

Kahvemizi yudumlamadan önce internette dolaşan bir metinden bahsetmek istiyorum. Aşağı yukarı muhtevası aynı olan metin şöyle:

“İtalya’da, Napoli’nin kenar mahallelerinden birindeki bir cafebar da, ekspressolarımızı içiyorduk. İçeri giren müşterilerden biri, barmene “due caffee, uno sospeso” (iki kahve, biri askıda) dedi, iki kahve parası verdi, fakat bir kahve içip gitti. Barmen de tezgahın üzerinde asılı duran çiviye bir küçük kağıt astı.

Biraz sonra içeri iki kişi girdi. Onlar da “tri caffee, uno sospeso” (üç kahve, biri askıda) deyip üç kahve parası verdiler ve iki kahve içtikten sonra gittiler. Barmen askıya yine bir küçük kağıt astı. Bunun gün boyu böyle sürdüğü anlaşılıyordu.

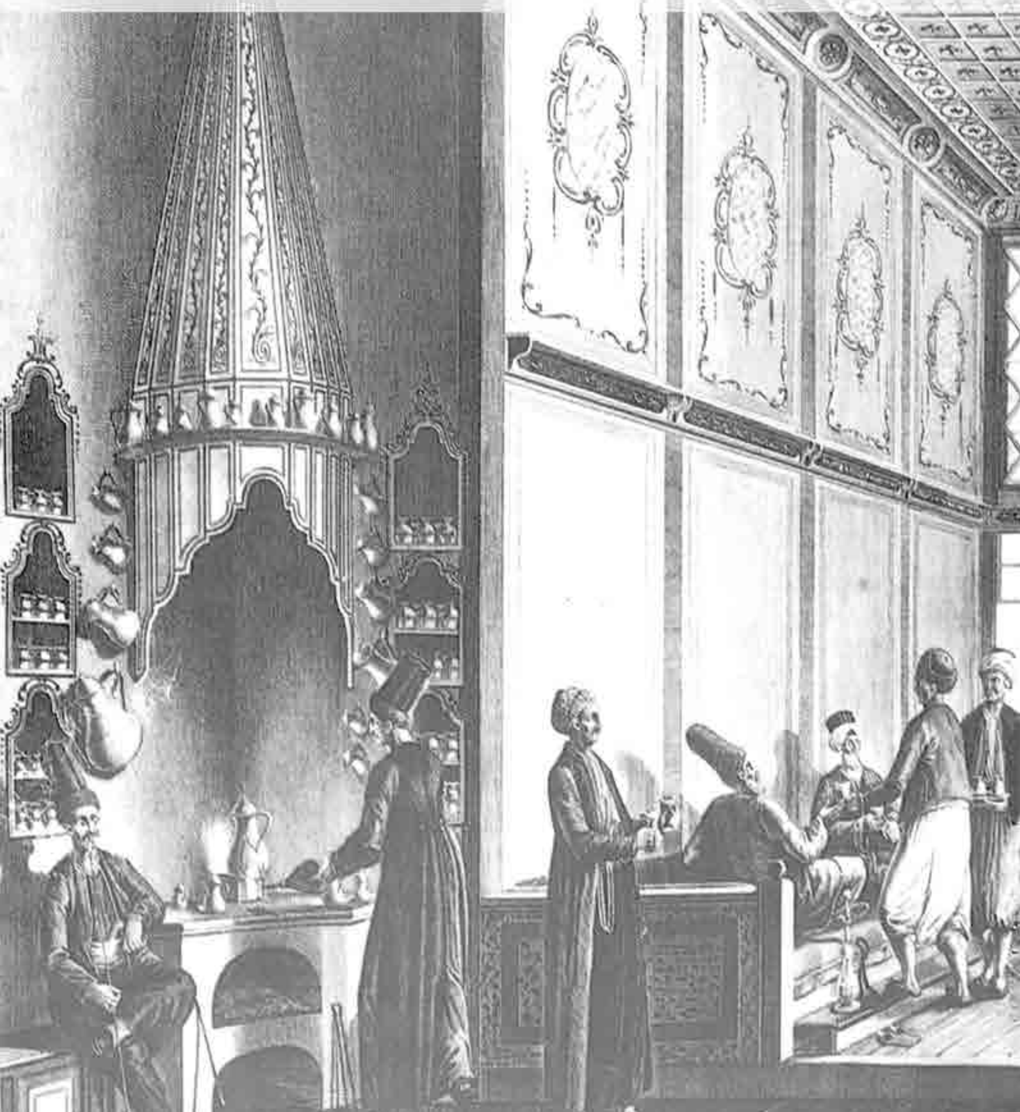
Bir süre sonra kahveye, üstü başı biraz eski püskü, belli ki yoksul bir kişi girdi ve barmene “un caffee sospeso” (askıdan bir kahve) dedi. Barmen hemen bir kahve hazırladı ve yeni müşterinin önüne koydu. Yoksul kişi kahvesini içtikten sonra para ödemeden çıkıp gitti. Barmen ise tezgahın üzerindeki askıya taktığı kağıtlardan birini kopardı, parçalayıp çöp kutusuna attı. Bu gözlemimizin sonunda, gözlerimizi yaşartan, fakat kesinlikle örnek almamız gereken bir “İtalyan toplumsal terbiyesi” öğrendik.

Yardım etmek için insanların ihtiyaçlarını belirlerken, yalnızca hayatî ihtiyaçlarla sınırlı kalmak zorunda değiliz. Bir Napolili için, hayatî olmasa da kahve, günlük hayatta önemli bir yer tutmaktadır.

Kahve içecek kadar parası olmayan kişilere yardım edebilecek düzeydeki kişiler, kendileri bir kahve içerken, fazladan bir kahve parası daha ödüyorlar. Yardım ettiği kişiyi görmedikleri için bu kişiler daha mutlu oluyorlar. Kimden geldiğini bilmedikleri bu ikramı kabul eden kişiler ise huzurlu oluyor. Yardım eden ile alan arasında, bu caffe-bardaki garson gibi, köprü görevi yapan kişilerin ise güleryüzlü ve sevgi dolu olmaları gerekiyor. İçeri giren yoksul bir kişinin “Askıda kahve var mı?” diye sormasına gerek bırakmamak için “askıda kahve olduğunu” belirten kağıt parçalarını kolaylıkla

Osmanlı'da hamaldan tutun da boyacıya kadar herkes terbiyeden nasiplerini almışlardı. Umum öyleydi. 'İstanbul'un kedileri köpekleri, Avrupalılardan daha terbiyelidir' denirdi.
Eski kıraathânelerde herkes masaların etrafında toplanır. Kendi âleminde çayını içer, sohbet ederlerdi. Masaların üzerinde de çıngıraklar bulunur, yüksek sesle konuşulduğu veya gürültü patırtı yapıldığı zaman kıraathâne sahibi hemen çıngırağı çınlatır ve 'Edep ya Hû' diyerek sükûnete davet ederdi.

(Bandırmalı Ali Öztaylan Beyefendi'nin Hâtıratı'ndan...)

görünebilen bir yere asmak ise nasıl bir zarafet değil mi? Biz böyle bir şeyi yapamaz mıyız acaba? Ne dersiniz?

Üç Derste Hızlandırılmış İtalyan Terbiyesi Verilir

İnsandaki yardımlaşma duygusunun zarif tezahürünü anlatan metinden ilk bakışta iki sonuç çıkıyor.

Birincisi, bu tür örnekler milletimizin cömertlik duygularını okşuyor ve insanımız bu gibi örneklere özlem duydukları için bu anekdot elden ele, dilden dile, gönülden gönüle dolaşıyor.

İkinci ve bana göre acı olanı ise metinde geçen, "Bu gözlemimizin sonunda, gözlerimizi yaşartan, fakat kesinlikle örnek almamız gereken bir İtalyan toplumsal terbiyesi öğrendi." cümlesi ile ardından gelen, "Biz böyle bir şeyi yapabilir miyiz acaba?" sorusu...

İyilik, yardımlaşma, dayanışma evrenseldir. Her yerde aynıdır. Fakat bu ülkenin insanları uzun zamandır tarihlerinden kopuk, kimliksiz yaşadıkları için kendi geçmişlerinde böyle model alınabilecek örneklerin var olup olmadığını bilmeden, araştırma gereği duymadan İtalyan toplumsal terbiyesinden bir şeyler öğrenmeye çalışıp, onlara hayranlık duymaları gerçekten düşündürücü.

Allah Kerim Yeri'ne İki Orta Bir Şekerli Kahve

Oysa bu İtalyan cafe-bar geleneğinden neredeyse 500 yıl önce bu topraklarda, bu toprakların insanları tarafından bu gelenek, daha güzeli ve kapsamlısı ile hayata geçirilmiş olduğundan haberimiz var mı?

Gündelik hayatın temel dinlenme ve eğlence mekânları arasında yer alan kahvehânelerin İstanbul'da ilk görüldüğü tarih Katip Çelebi'nin Cihânnümâ'sına göre miladî 1554'e kadar uzanır. Avamdan havassa her kesimden insanın politikadan sanata çeşitli konularda fikir münazaraları yapıp hoşca vakit geçirme ihtiyacına cevap veren bu yerlerin kendine has gelenekleri, görenekleri bulunur.

İşte "Allah kerim yeri" de bunlardandır. Allah kerim yeri, bu eski Türk kahvehânelerinde fakir fukaranın para vermeden çay, kahve içtikleri ve oturup yattıkları yere denilirmiş. Yoksul insanlar, gelip buraya oturup bila ücret çayını, kahvesini istediği kadar içer, aynı zamanda otel gibi yatarmış da.

İsmi de o kadar orijinal, o kadar güzel ki; "Allah Kerim Yeri"... "Kerim" esma-i hüsnadandır. Cenab-ı Hakk'ın kullarına karşı sonsuz derecede cömert, şefkatli, ihsanı hadsiz, mağfireti bol, kereminde son olmayan, sınırsız ikram sahibi anlamlarına gelir.

Kahvehâne sahibi, yoksullar için böyle bir köşe açmakla, "Sizin bir şey vermenize gerek yok. Sizi ve bizi yedirip içiren, sınırsız ikram sahibi olan Rabbim, keremiyle bugüne kadar ikram ettiği gibi bugünden sonra da ikram edecektir" demek istemekte ve bu fukaranın yüzü suyu hürmetine dükkanının bereketlendiğinin şuurunda olarak Rabbi'nin rızasını ummaktadır.

Dünyanın En Sağlam Aile Ocağı

Osmanlı'yı anlamaya yönelik çıktığımız yolculukta şimdiye kadar şehir, mabed, mahalle, çarşı-pazar ve kahvehâneden örnekler verip değerlendirmelerde bulunduk. Nitelikli insanların ortaya koyduğu şehir modelinden, ürettikleri kültürden, oluşturdukları geleneklerden bahsettik.

Belki akla şöyle bir soru gelebilir. İnsanın camideki, sokaktaki, çarşıdaki söz ve davranışları o insanın gerçek kimliğini göstermeyebilir, insan oralarda maskeli bir yüz takınıp farklı davranabilir. Dolayısı ile buraya kadar anlatılanlar yeterli değildir. Fakat evler insanların mahrem mekânlarıdır. Buralarda o insanların gerçek kimlikleri, şahsiyetleri ortaya çıkar. Bizi bir de Osmanlı evine götürüp Osmanlı ailesine konuk et. Orada onları gerçek yüzleri ile gerçek kimlikleri ile tanıyalım.

Batılı bir aile hukuku profesörü, Osmanlı toplumunun çekirdeğini oluşturan Türk ailesi ile alâkalı oldukça düşündürücü şu yorumu yapıyor:

"Dünyanın en sağlam aile ocağı Osmanlı'da doğdu ve bu varlık hiçbir milletin tarihinde görülmemiş şekilde umumi hayatı inşa etti. Ben, Batılı bir aile hukuku profesörü olarak diyeceğim ki, Türk milletinin aile nizamını elinden alınız, geride hiçbir şey kalmaz."

Ahşabın Sırrı

Osmanlı toplumunun aile yapısını anlayabilmek için, öncelikle o ailenin ikamet ettiği evi anlamamız gerekiyor. Konumuzun başında da ifade ettiğim gibi Osmanlı ailesinin evlerinin ekserisinin ahşap gibi dayanıksız malzemeden, boylarının servi boyunu ve edeben mahalle mescidini geçmeyecek, kıdem hakkına riayet ederek komşusunun manzarasını kapatmayacak ve rüzgarını kesmeyecek şekilde inşa edildiğini belirtmiştik.

Bu evlerin ekserisinin ahşap olmasının bir hikmeti de, ahşabın insanın mayası olan toprak ile iletişimini kesmeyen geçirgen bir malzeme olmasından dolayıdır. Çağımız insanının yaşadığı betonarme yapılar ise bu özelliğe sahip olmadığından dolayı, insanın enerji boşalımını sağlamamakta stres, depresyon, anksiyete vs. gibi hastalıklara zemin hazırlamaktadır.

Aynı zamanda bu ahşap evleri birbirinden ayıran yollar son derece dardır. Yani evler birbirine oldukça yakındır. Evlerin bu şekilde inşa edilmesinin hikmeti de birbirlerinin gölgelerinden istifade edebilmeleri içindir.

Evlerde Çiçekler Çiçeklerde Diller

İnsanın ruhunu dinlendiren şirin Osmanlı sokaklarında dolaşırken o güzelim cumbalı evlerin bazı pencerelerinde çiçekler görürsünüz. Bizim, çiçekleri dekoratif malzeme olarak kullanmamıza karşılık Osmanlı insanı çiçeklere anlamlar yükleyip onları dillendirmişti.

Meselâ, yolda yürürken bir pencerenin önünde sarı bir çiçek görürseniz o, "Bu evde bir hasta var, lütfen gürültü yapmadan mümkün olduğunca sessiz geç" anlamına gelmektedir. Bundan dolayı sokaktan geçerken o çiçeği gören bir Osmanlı beyefendisi veya hanımefendisi, o evde hasta biri olduğunu anlar ve sokaktan mümkün olduğunca sessiz geçmeye çalışır.

Yine aynı şekilde biraz daha ileride, başka bir evin penceresinde bir çiçek daha görürsünüz, fakat bu çiçeğin rengi kırmızıdır. Bunun anlamı da, "Bu evde evlenme çağına gelmiş genç bir kızımız var, sakın ola ki pis bir söz, galiz bir küfür sarfedip de benim kızımın kalbini, ruhunu kirletme"demektir.

Fazla söze ne hacet. Tam anlamıyla bir zarafet, nezaket, incelik ve edeb medeniyeti...

Hayat Felsefesinin Kapı Tokmaklarına Yansıyan Yüzü

Sanki bir hayal şehirde dolaşır gibi huzur kokulu Osmanlı sokaklarının Arnavut kaldırımlarını arşınlarken bu zarif insanlardan birinin evine misafir olmak isteyip de kapılarını tıklatmak istediğinizde de ilginç bir tercihle yüzyüze gelirsiniz.

Kapı tokmakları çift tokmaktan veya iki halkadan oluşur. Bir büyük, bir küçük halka... Hikmetini bilmez de bu fazlalığın, bu israfın sebebi ne diye düşünürseniz, yanılırsınız. Bugün Erzincan Kemaliye'de tek tük örnekleri kalan bu çift tokmaklı kapı geleneği, bir yaşama üslûbunu yansıtması açısından gerçekten çok anlamlıdır.

Tokmağın büyük halkasını tıklattığınızda biraz kalınca bir ses duyulur. Küçük halkayı tıklattığınızda ise daha ince bir ses verir. Eğer eve bir erkek misafir gelmiş ise kalın sesli büyük halkayı

tıklatır. İçerideki ev sahibi de kapıda bir beyefendi olduğunu anlar ve mahremiyete uygun olarak kapıyı evin beyi açar. Yok eğer ince bir ses duyulmuş ise kapıda bir hanımın olduğu anlaşılır ve kapıyı evin hanımı açar.

Çift tokmaklı kapılardan bir örnek.
(Erzincan/Kemaliye)

Huzuru Kalıba Dökmüşler Adına Türk Evi Demişler

Daha kapısını tıklatmadan sizi şaşırtan bu eski Türk evleri, dış görünüm itibarıyla insanların gıpta damarlarını tahrik etmeyecek şekilde alabildiğine sade, iç mimarisi ise usta ellerin süslemeleriyle şekillendirilmiş bir güzellikler kuşağıdır. Tavanlar ve duvarlar, saksıda çiçeği aratmayacak kadar nakış nakış işlenerek renk baharına bürünmüştür. Huzur esintili bu evlerin bütün ayrıntılarında; süslemesinden iç dekorasyonuna, bacaların yerleştirilmesinden yüklüklerin tertiplenmesine kadar her şeyde mimarlığımızın notalarının ahengi bulunur.

Patenti Bize Ait Bir Dolap

Her toplumun kendine göre bir hayat felsefesi, yaşama üslûbu vardır. Bunun eşyaya yansıması da o topluma özgüdür. Bugün örneği hemen hemen hiç kalmayan "dönme dolap" da bu felsefenin, bu üslûbun ev içi mimarisine yansıyan zarif örneklerinden biridir.

Yeni yetmeler, dönme dolabı eğlence kültürüne yönelik bir eşya olarak algılama yanlışına düşseler de, aslında bu dolap, Osmanlı evlerinde erkeklerle kadınların mahremiyete uygun olarak birbirini görmeksizin eşya alıp vermesi için haremle selamlık arasındaki dolabın adıdır.

Uzunca, sağlam ve bir mihver etrafında dönen bu dolabın bir tarafı açık, diğer tarafı kapalıdır. İçinde rafları bulunur ve bir taraftan verilen şeyleri öbür taraftan almak için kullanılırdı. Dolabın yapılışı itibarıyla veren ile alan birbirini göremezdi.

Safranbolu evlerinden bir dönme dolap örneği

Picasso'nun Aradığı Ruhanî Hendese

Kapısını çalıp Tanrı misafiri olarak güler yüzle karşıladığınız bu evlerden birine buyur edildiğinizde, odaların duvarlarının nazarınızı celbeden hikemî hüsn-ü hat levhaları ile donatılmış olduğunu görürsünüz.

Hat, İslâm sanatları içinde tekamül ede ede Osmanlı'da zirve noktasına ulaşmış bir ruhanî hendesedir. Modern resmin önde gelen ressamlarından Picasso'ya "Benim resimde varmak istediğim

son noktayı İslâm yazısı çoktan bulmuş!" dedirten hüsn-ü hatlardan oluşan böyle bir sergi Newyork'ta sanatseverlerin ziyaretine açıldığında, Newyork Times gazetesi sanat muhabirinin gazetesindeki şu cümle bu İslâm sanatının tesirini göstermesi açısından oldukça ibretlidir:

"Bu sergide teşhir edilen eserler, insana dinini değiştirtecek kadar etkili!"

Edeb Tâcını Giyip Beladan Emin Olmak

İşte, âdeta her biri bir mektep gibi ders veren Osmanlı hânelerinin duvarlarını süsleyen bu hüsn-ü hat levhalarında sıklıkla gördüğümüz eskimez yazılı bercestelerden birisi de "edeb yâ hû" ibaresidir. Şairin:

Edeb bir tâc imiş nûr-ı Hüda'dan,
Giy o tâcı emin ol her beladan...

dediği gibi, edebin Türk İslâm kültüründe apayrı bir yeri vardır. Evlerin duvarlarını tezyin eden bu "edeb yâ hû" levhası hâne halkına, her dem edebli olmayı, ölçüyü aşmamayı eşref-i mahlukat sıfatına uygun hareket etmeyi ihtar eden bir terbiyeci vazifesi görür.

Evde yaramazlık yapan bir çocuktan, kahvede yüksek sesle lakırdı eden müşteriye kadar, dudaktan döküldüğünde tesirini anında gösteren anahtar bir kavramdır "edeb yâ hû."

Edeb; yemede, içmede, oturmada, kalkmada, yürümede, yatmada, konuşmada, ibadette... hâsılı hayatın her katmanında vardır. Edebiyat tarihçisi Abdülbâkî Gölpınarlı (1900-1982), çocukluk günlerine ait zihninde iz bırakan hâtıralarından bahsederken şu bölüm çok dikkat çekicidir:

"Çocukluğumu hatırlarım, bir az hızlı yürüsem, ayağımı yere vurarak bassam, kızarak, paylayarak değil, inandırarak, anlatarak

'ne yapıyorsun Bâkî, o nasıl geziş?' derlerdi. 'Her şeyin canı var yavrum, tahta incinmez mi? Bak yerlere döşenmiş, bizi üstünde gezdiriyor, bizim de ona hürmet etmemiz, onu incitmememiz gerekmez mi?'

En Çok İhtiyacımız Olan Şey

Son Osmanlı hanımefendilerinden rahmetli Münevver Ayaşlı, ömrünün son yıllarında yalısının duvarlarına çeşit çeşit hat örnekleriyle hep "edeb yâ hû" yazdırırmış. Sebebini soranlara da şu hikmetli cevabı verirmiş:

"Her hattata bunu yazdırıyorum, her yana asıyorum, herkese bunu duyurmak istiyorum. Edebten daha çok neye ihtiyacımız var ki!"

Evet, gönül sultanı Hazreti Mevlâna Celâleddin ne güzel söylemiş:

Eğer insanoğlu edebden mahrum ise insan değildir.
İnsanın hayvandan farkı edebtir.
Gözünü aç ve Allah'ın bütün kelâmına dikkat et.
Âyet âyet bütün Kur'ân'ın mânâsı edebtir.

Toprak ile Ateş Arasında "Hiç"

Bu edeb yörüngeli evlerdeki hüsn-ü hat levhalarından bir diğeri de sadece üç harften oluşur: "Hiç"... Ne demek "hiç!" Üç harften oluşan bu kelime ne anlama gelir ki?

Felsefenin bulanık sularında kulaç atmaya çalışan çağımız insanı "hiç"i, eski Yunan'dan beri devam edegelen felsefî akımlardan biri olarak anlasa da, h iç, İslâm tevazu kültürünün önemli unsurlarından biridir. Kulun, Kudret-i Sonsuz karşısındaki konumunu belirtir. Her yaptığı işte Yaratan'ına hesap verecek olan

yaratılan insanoğlunun haddi aşıp zulmetmemesi, kibirlenip şımarmaması ve tevazu ehli olması için önemli hatırlatmalardan, ikazlardan biridir hiç.

Şarkın ünlü bilgesi Şeyh Sâdi-i Şirazî, âdem (insan) ile şeytanın yaratılışını anlatırken, bu tevazunun; hiç olabilmenin ehemmiyetine çok güzel vurgu yapar:

"Ey insan! Cenabı Hak seni topraktan yaratmıştır. Toprak gibi gönülsüz, mütevazı ol. Madem ki topraktan yaratıldın, ateş gibi haris, cihanı yakıcı, inatçı olma.

Korkunç ateş baş çekti, yükseldi, sivrildi. Toprak ise acz ile alçaklık gösterdi. Ateş yükseldiği için (kibirlendiği için) ondan şeytan yaratıldı. Toprak tevazu gösterdiği için, ondan âdem yaratıldı."

Ulaşılacak En Son Mertebe

Tevazu kültürümüzün bu üç harfli öz ifadesinin anlam derinliğini şu kıssanın hissesinde de bulmak mümkün:

"Dervişmeşrep yaşlı bir adam tarlasında çalışırken, tebdil-i kıyafet halkın içinde gezmekte olan hükümdar yaklaşarak selam verir. Selamlaşmanın ardından hükümdar ile ihtiyar sohbet etmeye başlarlar. Hükümdar, bu ihtiyarın hikmetli sohbetinden hoşlanır ve ona kim olduğunu sorar. Yaşlı adam:

-Hiç, diye karşılık verir. Hükümdar merakla:

-Ne demek hiç! Senin muhakkak bir adın ve ünvanın vardır, diye sorar. Yaşlı adam yine:

-Hiç, der. Hükümdar bu sefer kendisiyle alay edildiğini sanıp gururlu bir eda ile:

-Sen benim kim olduğumu biliyor musun? Ben bu ülkenin hükümdarıyım, diye çıkışır.

İhtiyar tebessüm ederek sorar:

-Peki hünkârım şimdi siz bu ülkenin hükümdarısınız, bundan sonra ne olmayı planlıyorsunuz? Devletin zirvesinde bir makama sahip olmanın ötesinde aklına bir şey gelmeyen hükümdar şaşkın bir tavırla gayr-i ihtiyârî:

-Hiç, der. İhtiyar tebessümle başını sallayarak:

-Hünkârım, işte ben, sizin hükümdarlıktan sonra ulaşacağınız o mertebedeki adamım diyerek taşı gediğine koyar."

Derviş Devletten Mütekebbir Devlete

Evet "hiç"; makam, mansıp, servet, mal, mülk gibi kıymet atfedilen şeyler için didişmeye değmeyen fânî dünyanın hiçliğinden, kıssadaki dervişin ulaşması gereken en üst mertebeye kadar çok derin anlamları içine alır. Ve ilginçtir derviş kelimesinin bir mânâsı da hiçlikle ilgilidir. Çünkü derviş "kapı eşiği" demektir. Yani herkesin üstüne basıp geçtiği yer... Kibirin, gururun, benliğin ayaklar altına alındığı makam...

Yine ilginçtir, Batılı tarihçi Paul Wittek, Osmanlı'yı değerlendirirken "derviş devlet" tâbirini kullanır. Kimbilir belki "halka hizmet Hakka hizmettir" felsefesiyle halkına Batılı derebeyleri gibi hükmedici olarak değil de tevazuyla hizmet etmeyi gaye edinmesinden dolayı ortaya çıkmış bir tâbirdir.

Ne yazık ki, köprülerin altından çok sular geçip de gün bugünlere geldiğinde, Batı'da hükmedici derebeylerinin yerini, "puplic servant"lar yani "halkın hizmetçisi" anlamına gelen memurlar, bizde ise "halka hizmet Hakka hizmettir" düsturunun mütevazı temsilcilerinin yerini, halk değil "devlet memuru" sıfatıyla devletin mütekebbir memurları almış.

Varlığın Anlamını Yoklukta Bulmak

Şark İslâm medeniyeti, fert ve toplum hayatını bütün yönleriyle düzenleyen İlâhî kaynaklı orijinal bir sistemdir. Dünya görüşü, hayat felsefesi ve kültürü bu eksende oluşup gelişmiş ve toplumun dokusuna işleyerek gelenekselleşmiştir. Hikmet ve irfan kavramlarıyla örgülenen bu İslâm medeniyeti, Batı medeniyeti ile önemli farklılıklar arzeder.

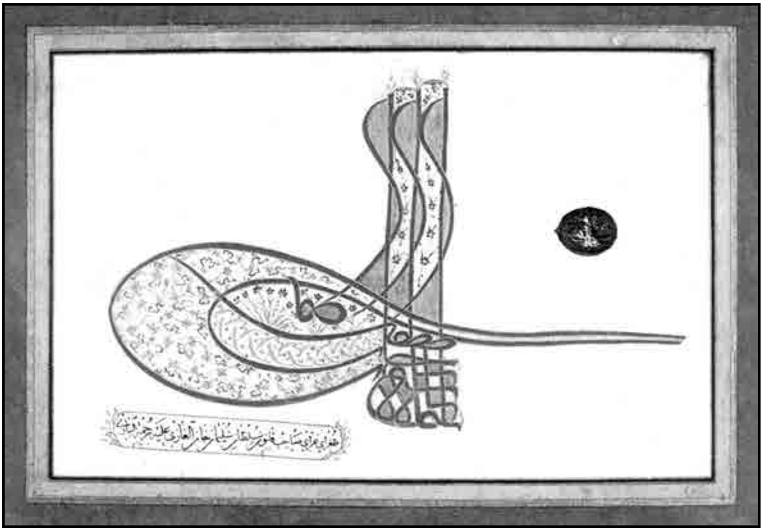
Meselâ, Batı'da her insan, kendi eseri ile egosunu tatmin eder ve övünür. Hatta daha da ileri giderek, bir ürün, bir değer ortaya koyan insanlar, kendilerini rahatlıkla reklam ve propaganda ederler. Oysa Doğu toplumlarında kişinin kendini övmesi büyük ayıptır. Akıllı ve ruhen olgunluğa ermiş her insan, mazhar olduğu yetenekleri kendinden değil, Yüce Yaratıcı'dan bilir. Bu lütfa mazhariyetten dolayı sadece şükreder. Çünkü onlar, varlığın anlamını yoklukta, bulmanın anlamını yitirmekte arayan bir medeniyetin çocuklarıdır.

Kur'ân ve hadislerde "insanın Hak karşısında gerçek yerinin şuuruna erip ona göre davranması" anlamına gelen "tevazu" üzerinde o kadar çok tahşidat yapılır ki, bundan dolayı tevazu, Şark insanının bütün hayatını kuşatır.

Süleyman Var Süleyman'dan İçeru

Ecnebilerin "Muhteşem Süleyman" dedikleri Kanunî, kendisinden yardım isteyen Fransa Kralı Birinci Fransuva'ya yazdığı mektubuna Allah'ın adı ile başlayıp, Efendimiz (sav) ve Hulefa-i Raşidin ile devam ettikten sonra:

"Daima muzaffer Sultan Selim Hân oğlu Şah Sultan Süleyman Hân.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Tuğrası

Ben ki, sultanların sultanı, kralların kralı, ülkelerin hükümdarlarına tac giydiren, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Karadeniz'in ve Akdeniz'in, Rumeli'nin ve Anadolu'nun, Dulkadir, Diyarbekir, Kürdistan, Azerbaycan, Acem, Şam, Halep, Mısır, Mekke, Medine, Kudüs eyaletlerinin, Arabistan ve Yemen'in bütün bölgelerinin imparatoru ve tek hâkimi; şanlı ve yüce atalarımın muzaffer kudretleri sayesinde alevlenen kılıcıma emanet ettikleri birçok eyalet ve ülke sahibi; nihayet Sultan İkinci Bayezid'in oğlu Sultan Selim Hân oğlu Şah Sultan Süleyman Hân'ım" diye saltanatının haşmetine uygun bir giriş yapmasına mukabil, aynı Kanunî Ebüssuud Efendi'ye yazdığı mektubu ise âdeta tevazudan iki büklüm olarak, "Bende-i Hüdâ Süleyman Hân-ı bî-riya" olarak imzalar.

Evet, Kanunî'nin muhteşemliğine yakışır bir şekilde; ağyâre sert, yâre oldukça nazik ve mütevazı bir üslûp...

Kendini Hiç Edip Hep Olabilenler

Hükümdarından hakimine, âliminden sanatkârına kadar Osmanlı, serâpâ tevazu toplumudur.

İkinci İbn-i Sina diye vasıflandırılan, küçük kan dolaşımının keşfiyle ünlü hekim ve düşünür İbnü'n-Nefîs (ö.1288), yıllar boyu binbir emekle yetiştirdiği talebelerin icazetnâmelerinin ünvan hânesine, "tabib"(doktor) yerine "mutetabbib" (doktor özentisi) yazardı.

Osmanlı'nın zirve çağında, üç kıtadaki bütün Devlet-i Âliy-ye topraklarının mimarbaşılığı gibi büyük bir ünvan ve şöhrete sahip olan Mimar Sinan, devrinde başlı başına bir ekol olmasına rağmen, Hak karşısındaki gerçek yerinin şuurunda olarak yaz-ma nüshalarda adının yerinde "mûr-ı nâtuvan" (güçsüz karınca); imzasında "El-fakir Sinan Sermimaran-ı Hassa" ve beyzî mühr-ünün ortasındaki imzasında da "El-fakir ü'l-hakir Sinan" diye kendini tanıtırdı.

Mimar Sinan'ın Türbesi ve Sebili

Ve ne kadar anlamlıdır ki bu şöhretli mimar, kendine büyüklüğüne yaraşır bir türbe yapmak yerine, mimarî bütün yeteneklerini ortaya koyarak İstanbul'un yedi tepesinden birine oturttuğu muhteşem Süleymaniye külliyesinin bir köşesine âdeta bir tevazu âbidesi olarak küçücük konduruvermiştir.

16. asır şairlerinden Zaîfî, mektubunu "kemter (en düşük) kulunuz" diye imzalar. Adı sonsuzluk vurgusu taşıyan meşhur şair Bâkî de imzasını "Min abdi'l-fakir Bâkî el-hakir" diye atar.

18. yüzyılın en büyük sosyal tarihçilerinden ve yazarlarından biri olan Evliya Çelebi, kitabının bir yerinde kendinden bahsetmek zorunda kaldığı zaman "Fakir-i pürtaksir" diye mahcubiyetlere bürünürdü.

İşte böyle birey merkezli olmayan eski dünya insanları, âliminden âmirine, mimarından mûsikîşinâsına, müellifinden müzehhibine kadar büyüklenmeden, kibirlenmeden kendilerini "hiç" edip ortaya koydukları şaheserlerle "hep" olmasını bilmişlerdir.

Büyük Adam mı İnsan-ı Kamil mi

Gazeteci yazar Ergun Göze, bir gün Cemil Meriç'i ziyaret ettiğinde, "Bizde büyük adam neden yok?" diye sorunca Meriç, "Büyük adam mefhumu İslâm'a aykırı, İslâm'da büyük adam yok. İnsan, insan-ı kâmil var." diye çok anlamlı bir cevap verir.

Şark ve Garp felsefesinin bariz farkını ortaya koyan bu hikmetli cevap, iki toplumun isim ve ünvan kültüründe de kendini gösterir.

Sahip olunan asaleti, makamı öne çıkarıp insanı ikinci plana atan Batı kültüründe önce ünvan sonra insan gelir Meselâ, General Patton, Matmazel Eleni, Kont Ferdinand gibi... Oysa şark İslâm kültüründe eşref-i mahlûkat olan insan esastır, ünvan değil... Bundan dolayı önce isimler gelir, ünvan onu takip eder. Meselâ, Süleyman Paşa, Ayşe Sultan, Ahmet Efendi, Hasan Usta, Afife Hatun, Yunus Ağa, Suad Çelebi gibi...

"Gururlanma Padişahım Senden Büyük Allah Var"

Bu tevazu kültürü, konumunu bilip haddi aşmama kültürü, toplumun tabanından tavanına kadar yerleşik bir kültürdür.

Bilindiği gibi Osmanlı'da "Cuma Selamlığı" denen bir gelenek, bir tören mevcuttur. Buna göre Padişah her cuma, "cuma alayı" denilen mahiyeti ile birlikte cuma namazına gider. Padişahın yanında devletin ileri gelenleri, elçiler, harem ve hanedan halkı ile ahali alayın güzergahında veya namazın kılınacağı caminin çevresinde yerini alırlardı.

Zât-ı Şâhâne câmiye girip çıkarken, ahâli cân ü gönülden "Padişahım, çok yaşa." âvâzeleri ile alkış tutardı. Bu alkış ve yaşa âvâzelerinden dolayı pâdişahta bir gurur meydana gelmemesi için de biraz uzakça bir yerde, çimenler üzerinde el ele tutuşmuş mollalar yani, talebe-i ulûm, beş on tanesi bir arada halka halinde hem dönerler, hem de "Pâdişahım, mağrur olma, senden büyük Allah var." diyerek padişahlarına gurura kapılmaması, haddi aşmaması, adaletten ayrılıp halkına zulmetmemesi gerektiğini ihtar ederlerdi.

Evet Ufuk Peygamber'in (sav) ifadeleri içinde, "İnsanlar Âdem'in oğullarıdır. Âdem'i de Allah topraktan yaratmıştır." Dolayısı ile Osmanlı kulluk vurgusunu, mütevazı olma vurgusunu padişahına bile yapmaktan çekinmeyerek bir tören geleneğine dönüştürmüştür.

Dildeki Zarafet

Evet, bir Osmanlı ailesinin hâne-i saadetindeki misafirliğimiz devam ediyor. Bu evdeki konuşma üslûbuna ve muhtevasına baktığımızda da hayret ve hayranlıktan kendimizi alamayız.

Bu hâne halkının sohbetlerinde, o sırada konuşan sözünü bitirinceye kadar hayırhahâne bir dikkatle dinlenir, her biri diğerine karşı hürmetle düşüncesini ifade eder, söylenen sözler içinde fenalıktan, koğuculuktan, iftiradan ve edebe mugayir mefhumlardan hiçbir eser bulunmaz.

İnsanların birbirlerine karşı hitapları son derece özenle seçilmiş, gayet nazikâne ve pek edibânedir. "Cenabınız", "zât-ı âliniz", yahut "hazretiniz" gibi kelimeler hiç ağızdan düşmez. Hiçbir zaman "ben" denilmez, şayet ağızdan yanlışlıkla "ben" sözü kaçarsa derhal ilave edilir: "Benliğime lânet!" Bunun yerine "emrinize âmâde, kulunuz, duacınız" anlamında "bendeniz" denilir.

Bunların yanında sık kullanılan "efendim" tabiri, Osmanlı erkeğinin ve kadınının bir arada konuşurken dikkat ettiği nezaket kaidelerinden birisidir. Osmanlı nezaketi gereği, mutad olarak hep "efendim"le konuşulur. İnsana saygılı kişi, karşınızdaki kişi kim olursa olsun, bir değer verme ifadesi olarak onun efendiliğini kabul eder. Böyle olunca da konuşmalarda hiçbir istihza, gıybet, çirkinlik olmaz.

Kağıda Yansıyan Ruh İnceliği

Bu ruh inceliği konuşmalarla birlikte yazılı metinlerde de görülür. Dönemin fermanlarında ve başka yazışmalarda her şahsın makamına göre kullanılan lâkablar, hitaplar, dua cümleleri o devrin kültür birikimini ve hayat görüşünü yansıtır.

Meselâ, herhangi bir belgede bir şahıs ismi geçtiği zaman hemen ardından, çoğu zaman, "zîdet ilmühû" (-Allah- ilmini arttırsın), zîdet kadrühû (-Allah- kadrini, itibarını artırsın), zîdet fazlühû (fazlı, bilgisi çok olsun) şeklinde bir dua cümlesi gelirdi.

Sultanîyegâh Makamında Bir Sohbet

Muhabbet ve hürmetin zirveleştiği böyle bir döneme çocukluğunda yetişebilenlerden biri olan Prof. Dr. Beynun Akyavaş, babaannesinin kendisini Sultan İkinci Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan'ı ziyarete götürüşü ile alâkalı hafızasında kalanları şöyle ifade ediyor:

"Ne yazık ki, o tarihlerde gözlerimiz de, kulaklarımız da pek gençti!.. Bugünkü gibi göremiyor, bugünkü gibi duyamıyorduk. Sıcak bir öğleden sonra kalktık Serencebey yokuşunda oturmakta oldukları eve gittik. Bizi yaşlı başlı Ayşe Sultan, saray usulû bir terbiye ve nezaketle karşılayıp iltifat ettikten sonra bir odaya buyur etti. Divanda çok yaşlı ve hasta Müşfika Kadınefendi (Abdülhamid Han'ın eşi) yatıyordu.

... Bu üç yaşlı hanım bugün tarih olmuş bir hürmet ve incelikle konuşuyorlardı. Hâl hatır soruldu, sıhhat ve afiyet temennilerinde bulunuldu, sohbet edildi ama bugünün curcuna usûlü sohbeti değildi bu. Teşbihte hata olmaz. Hamamîzâde İsmail Dede Efendi'nın sultanîyegâh makamından bir fasıl gibiydi!..."

Evet, "Medeniyetin en yüksek noktası sanatla değil, insanların birbirlerine üstün nezaket gösterebilme yetenekleriyle ölçülür." diyen Norman Cousins ne kadar haklı.

Işığı Yakıp Söndürmeyin, Uyandırıp Dinlendirin

Zarafet medeniyetinin bu zarif insanları, ağızlarından olumsuz bir ifade, kötü bir söz çıkarmamak için alabildiğine dikkat ederler. Bizim o dört ayaklı hayvana "eşek" dememize mukabil onlar, hayvana çok çalışkanlığından mülhem "işlek" adını koymuşlardır.

Hak yörüngeli bu nezih insanlar, hayretlerini bile zikre dönüştürmüşlerdir. Bizler hayret edilecek bir hadise ile karşı karşıya kaldığımızda televizyon kültürünün etkisi altında Amerikanvârî "vaavvv!" derken, dedelerimiz, "Allah Allah!", "Fesübhanallah!" diyerek her fırsatta Rabb-i Rahim'in adını dudaklarından düşürmemeye özen göstermişler.

Bu inceliğin daha ötesinde bir dil terbiyesine sahip bu insanların edeb inceliğine göre "ışığı yak" denilmez. Çünkü "yakmak" olumsuz bir kelimedir. Bunun yerine "Işığı uyandır." denilir. Gece yatarken de "Lambayı (mumu, ışığı) söndür." denilemez (Allah kimsenin ışığını söndürmesin.), çünkü "söndürmek" olumsuzluk çağrıştırdığı için "Lambayı dinlendir." denilir. Keza aynı şekilde "Kapıyı kapat." (Allah kimsenin kapısını kapatmasın.) ifadesinin yerine, belki "kapıyı ört" yahut "sırla" denilebilir.

Kökü Yerde Dalları Gökte Bir Ağaç

Evet, küpün içinde ne varsa dışarıya o sızacaktır. Söz kalbin aynasıdır. Mü'min yüreklerden taşarak oluşan böylesi bir terminoloji, kaynağını elbette ki vahiy medeniyetinden alacaktır.

Bundan dolayı bu dil sultanları, Peygamberimiz'in (sav) "Ya hayır söyle, ya sus." talimatını yerine getirip "Güzel söz, kökü yerde, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzer." (İbrahim, 24) ayetiyle amel ediyorlardı.

Bu zarif insanların oluşturduğu dil inceliği üzerinde düşünürken dikkatten kaçırmamamız gereken önemli husus; asırların imbiğinden süzüle süzüle oluşan belli bir dil kültürünün ürünü olan bu sözler, ifade ettiği mânânın yanında, söz sahibinin karakterini, daha da ötesinde temsil ettiği medeniyet felsefesinin ipuçlarını vermesidir.

ESKİ EV

Köşede altın oymalı Edirne kavuğu,
Üstünde çeşm-i bülbül sürahi
Yıldız serpintisi mavi bir buğu...

Birinde kallavisi dinlendirilmiş asırlar,
Öbürünün ışık göğsünde
Geceler dolusu sırlar..

Duvarda iki kılıcın gümüş çaprazı:
"Sene 1053 ameli Şahin usta"
Üstünde tâlik yazı!

Çeliğine su vermiş kral kellelerinin kanı,
Bir vuruşta parçalanmış
Kim bilir kaç şövalyenin kalkanı!

Raflarda Beykoz işlerinin ışıl ışıl hevengi,
Ve sedirler üstünde has bahçeler açan
Üsküdar çatmalarının ateş rengi..

Yusuf Ziya Ortaç

"Ya Fettah"tan "İtiniz"e

Zaman nehri bizi o günlerden bugünlere sürüklediğinde, meydana gelen değişim dalgasını kapılarda bile görebiliriz. Eskilerin kapılarında "kapılar açan, müşkiller gideren, kalplere inşirah veren" anlamında "Ya Fettah" yazarken bugün birçok büyük kurumun kapılarında "itiniz" ibaresi gözümüze çarpıyor.

Ne dersiniz, şair Abdülhak Hamid, ("d" harfi "t"ye çevrilince) "ömrümün sonunda ismimin sonuna bir 'it' taktılar" demekle haksız mıdır sizce? Neylersin, insan kabalaşınca dil de, eşya da, kültür de kabalaşıyor.

Evet, eskimeyen eskiler "Lâtife, lâtif olmalıdır." demişler. Sözün lâtif olması için zarafet ambalajına bürünmesi gerekiyor. Edebiyatın tarifi de zaten "Mukteza-yı hâle mutabık serd-i kelâm etmektir!" Yani yerinde, zamanında ve şartlarına uygun konuşmaktır. Söz, erbabının dilinde sarrafın elindeki altın gibi değer kazanırken, naehil talihsizlerin elinde de çaresiz bakırcılar çarşısının yolunu tutuyor.

Pabuçlar Konuşuyor

Evet, Osmanlı ailesinin evindeki konukluğumuz daha bitmedi. Ne kadar ilginçtir ki, bu güzel insanlar, evlerine gelen misafirleri uğurlarken bugün bizim yaptığımız gibi ayakkabıların burunlarını dışarıya doğru değil, tam tersine içeriye doğru çevirip koyarlar.

Böyle yapmakla, "Biz, sizin misafirliğinizden çok hoşnut kaldık, evimizi yeniden şereflendirmenizi bekleriz" demek isterler. Aksi ise, ayakkabıların uçlarının dışa dönük konulmasının mânâsı "git, bir daha gelme!" demektir.

Misafirler, ayakkabıların uçlarının içe dönük konulmasından dolayı çıkarken ev sahibine sırtını dönmeden kapıda son bir kez daha halleşir, helalleşir öyle ayrılırlar.

Bunun gibi günlük hayatın âdâb-u muaşeret kaideleri arasına girmiş yüzlerce güzel ritüel, çağdaş(!) dünyanın çatalı sol eline, bıçağı sağ eline aldıran ve önüne konulan yemeğin hepsini bitirmeyi nezaketsizlik sayan "modern görgü kuralları"ndan çok farklıdır ve hepsi İslâm vahiy medeniyetinin bir rengini ve kokusunu taşır. Çünkü İslâm toplumunun edeb anlayışı, her halin bir murakabe altında gerçekleştiği şuuruna dayanır.

Misafir Kavgası

Bizim kültürümüzde misafir sebeb-i berekettir. Ona hürmette kusur edilmez. Rengi, dili, dini, ırkı ne olursa olsun değer verilip hatırı hoş edilir. Menfaati esas alan maddeci Batı kültürü içinde yetişen insanların bunu anlaması da oldukça zordur. İşte bunlardan biri olan seyyah Comte de Marsigli'nin gezdiği Osmanlı ülkesi ile ilgili hâtıralarında şu ilginç satırlara rastlarız:

"Türkler, hiçbir din farkı gözetmeksiniz bütün yabancılara karşı son derece misafirperverdirler. Ana yollar civarındaki köylerde oturanlardan hali vakti yerinde olanlar, öğleden evvel ve akşamüstü gezintiye çıkıp yolcu bulmaya çalışırlar. Eğer bulacak olurlarsa evlerine davet ederler. Hatta çok defa misafirin hangi eve ineceğini tayin ederken kavgaya bile tutuşurlar."

Başka bir yabancının gözlemleri de aynı ilginçlikte. Türk misafirperliğinden bahseden İngiliz diplomatı Sir Charles Eliot: "Türkler, yaptıkları ikramlar karşılığında kendilerine para teklif edilince kabul etmezler ve 'ben hancı (otelci) değilim' derler." diye yazıyor ve devam ediyor: "Doğulu bir Hıristiyanın, konuğunu büyük bir sevgi ve saygıyla karşıladıktan sonra, (ayrılırken) eline yüklü bir hesap pusulası tutuşturduğunu düşünüyorum da, Türklerin bu özelliğini gerçekten takdire değer buluyorum."

Misafir Ağırlamanın Âdâbı

Yaratılmışların en şereflisi olan insana değer verip onu aziz kılan bir milletin ete kemiğe büründürdüğü gelenekleri de bir o kadar güzel olur.

Osmanlı insanı, evine gelen misafirini ağırlamayı bir ibadet neşvesi içinde yapardı. Hânenin reisi, çocuklarına misafir ağırlamanın âdâbını en ince ayrıntısına kadar öğretirdi.

Meselâ, hânenin küçüğü, gelen misafirin eline ibrikle su döker, eline su dökülen büyük de sonunda daima küçüğüne dua ederdi. Bunun yanında büyük devlet adamlarının, ilme hürmetin gereği olarak âlimlerin ellerine su döktükleri çokca görülmüştür. Meselâ, Sultan Birinci Ahmed'in, büyük mutasavvıf Aziz Mahmud Hüdai Hazretleri'nin eline ibrikle su döktüğü bilinmektedir.

Sultan Abdülmecid
Tuğralı Gümüş Leğen ve İbrik

Temizliğin imandan kabul edildiği bu kültürde su geçerleri olan ibrik, leğen gibi eşyaların tasarımı da o nisbette gelişip zarafet kazanmıştır. Kibar ailelerde ibriklerin mutlaka süzgeçli leğenleri bulunurdu. Şairin,

İbrikü leğen aynı madeni vahidden iken,
Birinde su pak, diğerinde napak

dediği gibi, elin yıkanması sonucu akan pis su etrafı kirletmemesi için leğen ve bu leğendeki pis suyun gözükmemesi için de ayrıca leğen setine oturtulmuş bir süzgeci bulunurdu. Bütün bunlar en ince teferruatına kadar düşünülmüş şeylerdi. Misafirler için ayrı bir ibrik ve leğen bulundurulur ve bu eski Türk evlerinde misafire hitaben kıble yönüne asılmış şöyle bir levla göze çarpardı:

Ey misafir kıl namazın kıble bu caniptedir.
İşte leğen, işte ibrik, işte peşkir iptedir.

Kahvenin Hatırı

Bu misafir ağırlama gelenekleri Osmanlı toplumunun sadece elitine mahsus olan bir şey değildir. Ana mantığını, Peygamber Efendimiz'in (sav), "Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin." mübarek beyanından alan bu gelenekler, yörelere göre kendine has orjinal şekiller alır. Tıpkı İzmir-Afyonkarahisar tren yolu inşaatını denetlemek üzere Afyonkarahisar'ın bir köyüne misafir olan demiryolu görevlilerinin anlattığı şu hâtıra gibi:

… Köylüler bizi köyün misafir odasına götürdüler. Hep arkadaşlar bu odada toplandık. Hava soğuktu. Köylüler odanın ocağını yaktılar. Her evden bize yemekler geldi. Bu sıcak köy odasında güzelce karnımızı doyurduk. Yemekten sonra "Allah'ın

selamı üzerinize olsun." diyerek köy halkı birer ikişer odamıza girmeye başladı.

Her taraftan bize "Sefa geldiniz." deniyordu. Odanın dört kenarına dizilip yere oturdular. Konuşmaya başladık.

İçlerinden birisi ocak başına geçti. Herkes belindeki yün kuşaktan birer küçük kese çıkarıp ocak başındaki adamın önüne attı. Dışarıdan toprak bir kahve tavası ile bir de kahve el değirmeni getirdiler. Ocak başındaki köylü bu küçük keseleri açtı. İçlerinden çıkardığı çiğ kahve ile şekerleri ayrı ayrı birer tabağa koydu. Kahveleri tavaya boşalttı ve ocakta çabucak kavurdu. Hemen el değirmeni ile öğüttü. Cezveler ocağa sürüldü, kahveler pişti, biz de taze taze kahvelerimizi içtik.

Köylülerin bellerindeki yün kuşaklardan çıkarıp verdikleri küçük kahve keselerinin anlamı neydi?

Dediler ki:

"Siz bizim köyümüzün misafirisiniz. Hepimizin birer kahvesini içmeye mecbursunuz. Bu kadar çok kahveyi tabiî ki içemezsiniz. Biz kahvelerimizi birbirine karıştırdık. Siz de bir fincan kahvenin içinde hepimizin kahvesini içmiş oldunuz."

Hiç mektep, medrese görmemiş, sıradan kabul edebileceğimiz köy insanının böylesi güzel bir misafir geleneği ortaya koymasını ne ile izah ederseniz edin, o insanları takdir edip hayırla yâd etmek kadirşinaslık gereğidir.

Köylüsüyle, kasabalısıyla, şehirlisiyle bu aziz insanlar mabediyle, çarşısıyla, mahallesiyle ve eviyle eşyayı gergef gergef işleyerek aşılması zor bir kültür zenginliğine ulaşmışlardır.

İstanbul Efendisi Olabilmek

İstanbul'un sosyal tarihi üzerine çalışanların sık sık karşısına çıkan tâbirlerden biri de "İstanbul efendisi" tâbiridir.

İstanbul bir terkipti. Hususi bir yaşayış şekli ve her dokunduğunu rahmanîleştiren dinî bir kisve bu terkibin mucizesini yapıyordu. Gümrükten geçen her şey Müslümanlaşıyordu... Fetihten sonra İstanbul bütün imparatorluğun ve Müslüman dünyasının gururu idi. Onunla övünüyorlar, güzelliklerini övüyorlar, her gün yeni bir âbide ile süslüyorlardı. O güzelleştikçe, kendilerini sihirli bir aynadan seyreder gibi güzel ve asil buluyorlardı.

Ahmet Hamdi Tanpınar

Niçin İstanbul efendisi? Mersin, Trabzon, Erzurum, Hakkari, Eskişehir efendisi vs. değil de niçin illâ İstanbul efendisi? İstanbul, Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin başkenti, yani payitaht. Balkanlar'dan Kafkaslar'a, Orta Doğu'dan Mısır'a kadar âliminden âmirine, şairinden sanatkârına, geniş imparatorluk coğrafyasının her sahadaki nitelikli insan gücünün aktığı merkez. Böyle olunca bu seçkin tabaka İstanbul'da kendine has kültür ve yaşama biçimi oluşturuyor. Ve bu da "İstanbul efendisi" tâbir edilen tipolojiyi meydana getiriyor.

Yazar İbrahim Alaaddin Gövsa bu İstanbul efendisi tipolojisini şöyle tarif ediyor:

"Onun (İstanbul efendisinin) rütbesi, haysiyeti ve onuru, nişanı da içten ve özden nezaketidir. Ünvanı ihtimal ki, paşa, bey, hatta ağadır. Fakat her halinde öyle bir efendilik vardır ki, bu, bütün dünya ünvan ve nişanlarının itibarından çok daha üstün ve itibarlıdır."

Bir Küfüre Nasıl Mukabele Edilir

Herkes İstanbul efendisi olabilir mi? Onu bilemiyeceğim, fakat şimdi anlatacağım örnek hadiseden herkes bu ünvana sahip olup olamayacağının ölçüsünü çıkarabilir kanaatindeyim:

Maddenin mânâya galebe çaldığı çağımızın kapitalist sistemi, insanı, insanın kurdu yapıyor. Böyle bir dünyadaki sınırsız kazanım savaşında da sinirler geriliyor. Sinirler gerilince de bunun dile yansıması zaman zaman çirkin söz, küfür şeklinde kendini gösteriyor. Küfüre muhatap olan taraf ise iki misli daha çirkini ile karşılık veriyor.

Oysa bu edeb timsali İstanbul efendilerinden birinin galiz bir küfür veya çirkin bir söze muhatap olunca, "Sizi küfür edecek

kadar küçük bir mevkiye düşürdüğüm için özür dilerim." diye cevap verdiklerini okuyoruz tarihin tozlu sayfalarından.

Evet, bu ne muhteşemliktir, bu ne kendini aşmışlıktır, bu ne ahlâkî olgunluktur.

"İstanbul efendisi" namlı bu adam, sıradan insanların yaptığı gibi kötülüğe kötülükle mukabele edip karşılık verebilirdi. Veya biraz daha sinirlerine hakim davranarak "Allah seni ıslah etsin." deyip uzaklaşabilirdi. Fakat bütün bunların ötesine geçip özür dilemek de ne oluyor? Kendini aşmış olgun bir yürekten çıkan bu sözün altında yatan mânâyı anlamaya çalışırsak şu çıkacaktır. Nefis terbiyesinin çok güzel örneklerinden birini sergileyen bu İstanbul efendisi, böyle bir cevapla şunu demek istemektedir: "Sen, Allah'ın kendine halife olarak yaratmış olduğu en şerefli canlısın, varlığın özüsün. İşte bu vasıflara sahip biri olarak senin ağzından böyle çirkin bir söz çıkmaması gerekirdi. Ben buna sebep olduğum için özür dilerim."

İşte varlığın en azizi insanın şeref kazandığı böyle bir medeniyetin camilerinde elif gibi minareler, kabristanlarında elif gibi serviler, hayatın her katmanında da elif gibi dimdik ahlâk âbidelerini görürsünüz.

Geçmiş Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer

Evet "varlığın en azizi" olan insana değer verilip emek sarfedildiği bu Osmanlı altın çağında, servet sahipleri semahatli ve merhametli, fakirler haysiyetli ve salabetli, beyler mürüvvetli, paşalar dirayetli, kudretli ve ferasetli, âlimler belâgatli, fehametli, faziletli ve hamiyetli, erkekler izzetli ve istikametli, kadınlar ismetli, iffetli ve letâfetli, küçükler hürmetli, büyükler şevkatli, pehlivanlar kuvvetli, yiğitler şecaatli, zabitler celâdetli, erler dehşetli, esnaf ve tüccâr kanaatli, sanatkâr mahâretli idi.

Ve hepsinden de önemlisi, insanlar arasındaki ilişkiler muhabbetli idi.

Millî Tarihimizin Armağan Ettiği Ahlak Anlayışı

Hazine sandığımızda unutulmaya yüz tutmuş bu güzel insanlar ve onların ortaya koydukları güzellikler ışığında, ıstırap yudumlayıp kevser soluklayan bir gönülden dökülen şu tespitler ne kadar yerindedir:

"Millî tarihimizin bize armağan ettiği ahlâk anlayışı -son birkaç asrın ahlâk adına benimsediği muzahrafatı söz konusu etmezsek- bizi bütün milletlerin önüne çıkaracak kadar zengin ve sağlam bir ahlâk anlayışıdır.

Önümüzdeki yıllar itibariyle hayatımızı bu anlayışa göre tanzim edebildiğimiz takdirde, pek çok millî problemimiz kendiliğinden aşılmış olacaktır ki, o zaman daha doğru düşünebilecek, daha verimli çalışacak, daha hızlı ve ahenkli yürüyecek, daha pratik olacak ve tabiî düşünce hayatımızdaki birkaç asırlık boşluğu da daha süratli doldurabileceğiz.

Buna muvaffak olabilirsek, ülkemizin geleceği daha bir canlı, daha bir sıcak ve daha bir renkli olacağa benzer..."

Osmanlı İnfak Medeniyeti

Altı asırlık kadim bir medeniyetin, köklü bir kültür ve geleneğin adı olan Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'yi, konumuzun başında vasıflandırırken "iman medeniyeti" olarak vasıflandırmıştık. Bu vasıflara; infak medeniyeti, merhamet medeniyeti, şefkat medeniyetini de ilave edebiliriz.

Niçin bu vasıfları da ilave ettiğimizi açarak izah etmeye çalışalım.

Ekonomik Gelişmişliğin Ölçüsü

Bir ülkenin ekonomik yönden gelişmişliği, o ülkenin bir yıl içinde ürettiği toplam ekonomik değerin ülke nüfusuna bölünmesiyle ortaya çıkan kişi başına düşen gayr-i sâfî millî hasılanın yüksekliği ile ölçülür. Bu genel geçer ölçünün ülkemizdeki karşılığı ortalama 3 bin dolar civarında seyrederken sanayileşmiş ülkelerde, sonuna bir sıfır eklenerek 30 bin dolar seviyesine ulaşabiliyor.

Kültürel Gelişmişliğin Ölçüsü

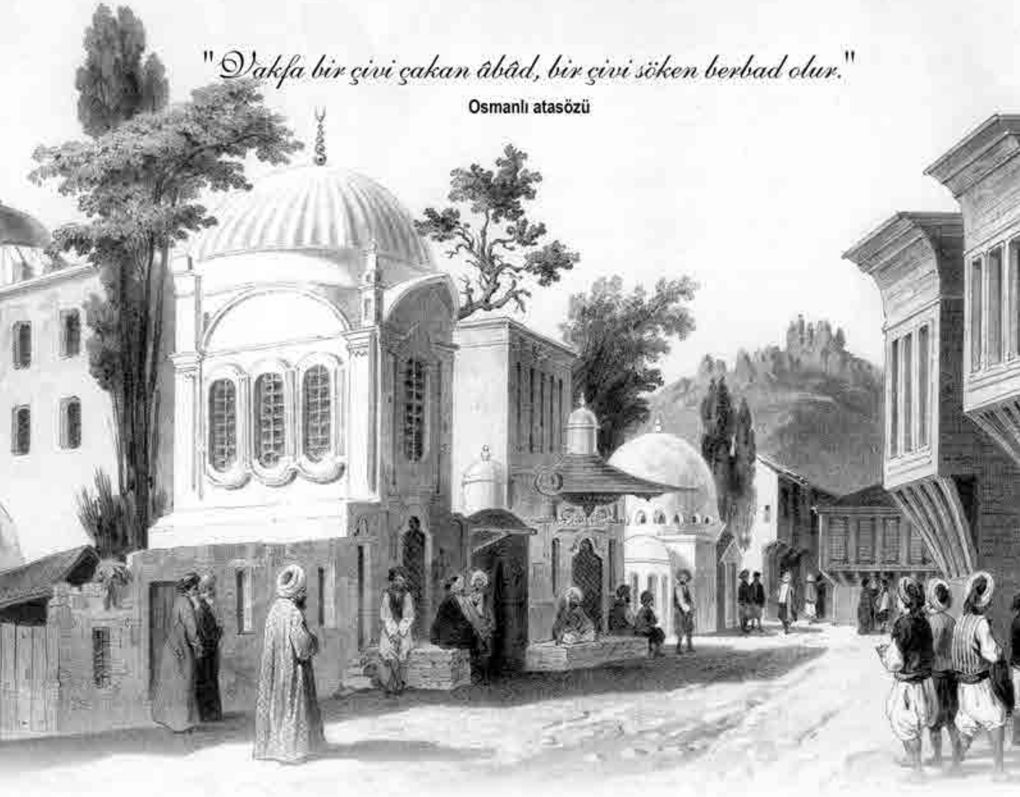
Bunun yanında bir de ülkelerin kültürel gelişmişlik seviyesi var. Bunu tesbit eden kriterlerden biri de; bir ülkede bir yıl içinde üretilen ve dışarıdan ithal edilen kağıt miktarının ülke nüfusuna bölünmesi ile bulunuyor. Yani kişi başına düşen kağıt miktarının yüksekliği o ülkenin kültürel gelişmişliğinde bir ölçü kabul ediliyor. Niçin? Çünkü kağıt; kitap, dergi, katalog, broşür, gazete vs. ile bilgi, kültür ve sanatın yazılı taşıyıcı malzemeleri... Bu miktar, meselâ ABD'de kişi başına yaklaşık 400, ülkemizde ise 20 kilogram civarında.

Medeni Gelişmişliğin Ölçüsü

Bunların hepsinden önemlisi, bir ülkenin medenî gelişmişlik seviyesi... Bu da, bir ülkedeki üçüncü sektörün diğer sektörler içindeki payı ile ölçülüyor. Biraz açmak gerekirse, birinci sektör olan devlet sektörü ile ikinci sektör olan özel sektörün dışında kalan ve adına Non Governmental Organizations (NGO) denilen gönüllü teşekküller, yani vakıflar, dernekler gibi şahsi menfaat beklemeden kurulmuş yardım teşekkülleri bir ülkede ne kadar fazla ise o ülkenin medenî gelişmişlik seviyesinin yüksekliğini gösteriyor.

"*Vakfa bir çivi çakan âbâd, bir çivi söken berbad olur.*"

Osmanlı atasözü

Milletimizin ulvî hasletlerinin tecellisi olan vakıflar; millet sayesinde kazanılan serveti, tekrar milletin istifade ve hizmetine sunan birer vefa müesseseleridir. Uzun yaşamanın yaptıkları iyiliklerle, hayırlarla gönüllerde yaşayarak mümkün olabileceğine inanan bu güzel insanlar, tarihte eşi görülmedik bir çeşit ve yaygınlıkta kurdukları vakıflarla ülkeyi «vakıf cenneti»ne dönüştürmüşlerdir.

Bu rakam şu anda, yani üçüncü sektörün diğer sektörler arasındaki oranı itibarıyla yüzde 10'larla en yüksek seviyede temsil edildiği ülke Amerika Birleşik Devletleri... Yani, yeni dünyada NGO'lar toplam sektörlerin yüzde 10'u gibi oldukça yüksek bir seviyede temsil ediliyor. ABD'nin en hızlı büyüyen ve sekiz milyon insanın çalıştığı bu sektörün kontrol ettiği para da 1993 rakamlarıyla 125 milyar doları buluyor.

Osmanlı Vakıf Medeniyeti

Bu oranın Osmanlı infak medeniyetindeki karşılığı ne kadardır dersiniz? Hayal gibi bir oran; yüzde 26-27'lerde seyrediyor. Bir ülke düşünün ki, o ülke halkının yaklaşık dörtte biri bu tür gönüllü teşekküllerle doğrudan ilgili. Yani ülke serâpâ hayırda yarışıyor. O kadar ki, Batılı sosyal siyasetçiler 16. asır Osmanlı toplumu için "vakıf cenneti" tâbirini kullanıyorlar.

Her gününü topladığı hasata değil, ektiği tohuma bakarak değerlendiren bu yüce gönüllü insanlar sadece ve sadece Allah'ın rızasını kazanma adına bu işlerle uğraşıyorlar. Âdeta hayırda yarışıyorlar. İmparatorluk coğrafyasının ekilip dikilebilen arazilerinin beşte biri vakıf arazisi. Yani milletine, milletinin faydasına bağışlanmış... Osmanlı insanı çeşme yapmış vakfetmiş, cami yapmış vakfetmiş, hastane yapmış vakfetmiş, aşevi açmış vakfetmiş, zeytinliğini, meyve bahçesini, tarlasını vakfetmiş ve baştan başa bir vakıf medeniyeti meydana gelmiş. Öyle ki tam bir sosyal devlet ortaya çıkmış. Aç açıkta kimse yok, yoksul yok, muhtaç yok, muzdarip yok.

Hayırda Yarışanlar

Bu çarpıcı tablonun en dikkat çekici örneklerinden biri Fatih devri İstanbul'u ile ilgili... Tarihî kayıtlar bize, Fatih Sul-

tan Mehmed devrinin şehr-i İstanbul'unda bir adamın zekatını verebilmek için kapı kapı dolaştığını ve zekatını verecek kimse bulamadığını, sonunda bu işten ümidini kesen adamın, zekatını bir keseye koyup Cağaloğlu'nda bir ağaca asıp altına da, "Kapı kapı dolaşıp bu parayı verecek ihtiyaç sahibi birini aradım ama bulamadım. İhtiyaç sahibi her kim ise çekinmeden buradan alsın." diye yazdığını ifade ediyor. Ve aynı kayıtlar, bu paranın yaklaşık üç ay boyunca ağaçta asılı durduğunu da belirtiyor.

Vakıf Cennetinin Amacı

İnsanların birbirleriyle yarışırcasına ülkeyi bir "vakıf cenneti"ne dönüştürmesinin ardında yatan gaye nedir?

Bir örnek olması açısından Musul'un Sencar Kazasına bağlı Hayal köyündeki Abdülkadir Geylanî zaviyesinin vakfiyesinde bu gayenin özetini görebiliriz:

"... Selim akıl ve doğru fikir sahibi herkesçe malumdur ve kalbi bulunan, kulağı duyan ve gözü gören herkesin katında da açıktır ki; akıllı ve zeki her insana layık olan ve akıl, düşünce ve iz'an sahibi müdrik insanlara düşen vazife, şu âleme ibret ve müşahede gözü ile bakmaktır; her varlıktaki hakkın ve hakikatin sırrını araştırmaktır." diye başlayan uzun vakfiye şöyle sona eriyor:

"...Bahtiyar odur ki, doğru yolu bulmak için gösterdiği gayrette muvaffak ola, himmetini dünyanın bezeğinden ve dışı süs, içi pis şeylerden çeke, dünyanın lezzetleri peşinde koşmaktan kurtula... Aslî ihtiyaçlarından fazla kalanlarını hayır cihetlerine sarfede... Bunların dışında kalan her şey boşu boşuna geçer..."

Evet, bu vakfiyede görüldüğü üzere, âleme ibret nazarıyla bakıp ömrünü boş geçirmek istemeyen mayası iyilikle yoğurulmuş bu insanlar açları doyurmanın, yoksulu giydirmeninin, dertleri

dindirmenin ötesinde, neredeyse yardım yapacak kapı bulmakta zorlanmışlar. Hizmet arayışındaki bu hayırsever insanlar öyle ilginç, öyle güzel vakıflar kurmuşlar ki insan bunlara bakıp bir de yaşadığımız çağ ile mukayese ettiğinde "acaba bu insanlar başka gezegenlerden mi gelmişler!" demekten kendini alamıyor.

Aç Kurtların Bile Düşünüldüğü Hayal Ülkesi

İşte, diğergamlığın müesseseleşmiş şekli olan bu ilginç ecdad vakıfları arasında insanı gıptaya sevkeden binlerce vakıfların bazılarının iştigal sahaları:

-Kışın kar ve buzdan yerlerde yiyecek bulamayan kuşların ölmemesi için buz ve kar üzerine darı serpilmesi,

-Bayram günlerinde şehir ve kasabalarda top atılarak çocukların sevindirilmesi,

-Koyun cinsinin ıslah edilmesi,

-Et fiyatlarının kış aylarında yükselmemesini sağlayacak tedbirlerin alınması,

-Hasta ve garip göçmen leyleklerin bakım ve tedavi edilmesi,

-Çalışan kadınlara süt anne bulunması,

-Kış aylarında dağlarda aç kalan kurtların et ihtiyaçlarının karşılanması,

-Hac yolunda parasız kalanlara para dağıtılması,

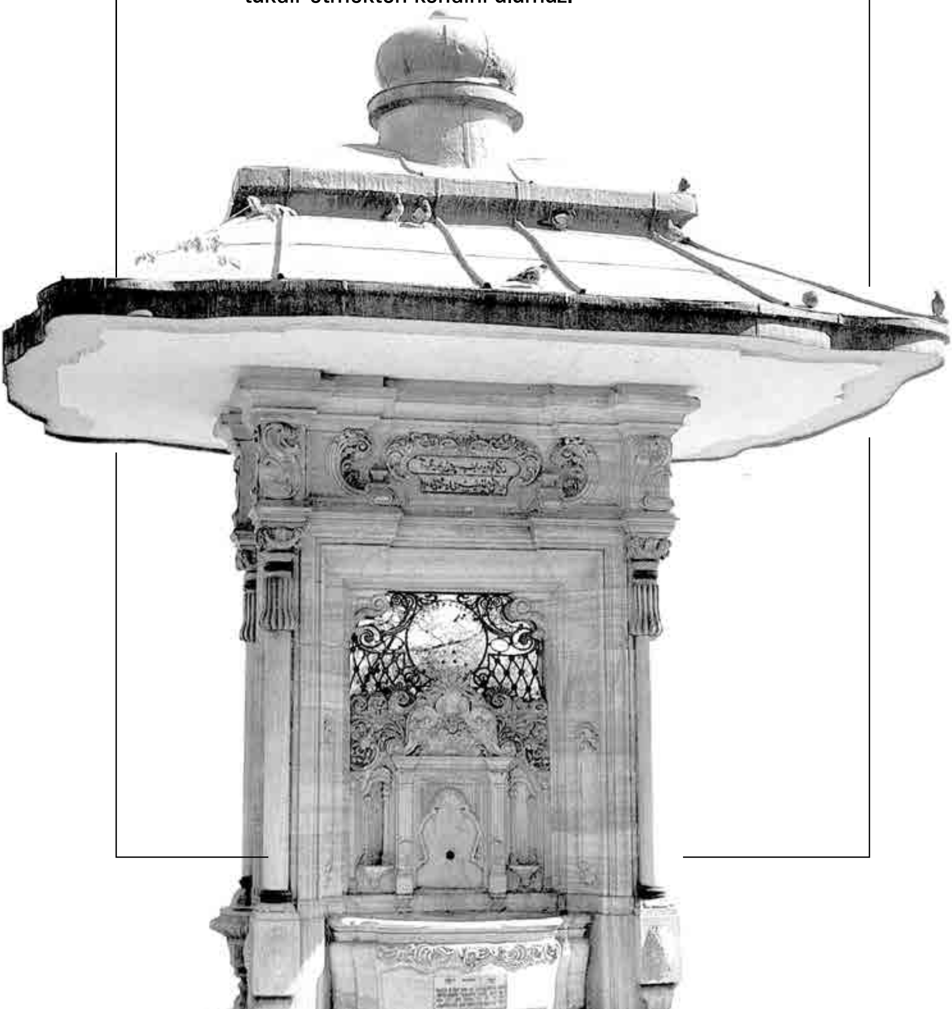
-Cami ve türbe duvarlarındaki ot ve yosunların temizlenmesi,

-Ramazan-ı Şeriflerde camilerde hurma, zeytin gibi iftariyeliklerin dağıtılması,

-Köy ihtiyarlarına elbise temin edilmesi,

-Hamalların sırtlarındaki yükleri, üzerine koyup dinlendikten sonra kimsenin yardımına muhtaç olmaksızın sırtlanabilmeleri için mola taşları dikilmesi,

Eski solculardan Orhan Kemal, bir gün yanındaki arkadaşıyla İstanbul'u gezerken kenar mahallelerin birinde tarihî bir Osmanlı çeşmesi görür. Bakar, bakar ve yanındakine dönerek, «Güzel değil mi? Kim ne derse desin, biz ne yazarsak yazalım, adamlar büyük medeniyet kurmuşlar» sözleriyle Osmanlı'nın mimarî ve sanattaki ulaştığı noktayı takdir etmekten kendini alamaz.

-Fakir hastalara ilaç ve doktor temin edilmesi,

-Esirlerin kurtarılması,

-Yüksek dağ ve geçitlerde kar ve tipiden korunmak için sığınak yapılması,

-Ölen fakirlerin teçhiz ve tekfininin yapılması,

-Borçlu olarak mahpus bulunanların borçlarının ödenmesi,

-Ustalarından azar işitip dayak yememeleri için, çırakların kırıp döktükleri çanak, çömlek, bardak gibi nesnelerin bedelinin karşılanması,

-Gazilere at yetiştirilmesi,

-Evlenme çağına gelmiş yoksul gelinlere ödünç gelin takımı verilmesi,

-İlk mektebe devam eden fakir çocuklara harçlık ve elbise verilmesi,

-Şuradan buradan atılan kedilere ciğer temin edilmesi,

-Kütüphânelerde araştırmalarda bulunanlara kalem ve kağıt temin edilmesi,

-Yaz aylarında sıcaktan bunalanlar için gölgelik yapılması ve icab eden yerlere su küpleörinin konulması...

Evet, "Cömertlik cennet ağaçlarından bir ağaçtır. Dalları dünyaya sarkıtılmıştır. Her kim onun bir dalına yapışırsa o dal onu çeker cennete götürür." hadis-i şerifinin şuuruna varmış bu kutlu insanlar, yine "usve-i hasene" (alınabilecek en güzel örnek) Peygamber Efendimiz'in (sav), "Âdemoğlu 'malım malım' der. Ey Âdemoğlu; yiyip tükettiğinden, giyip eskittiğinden, ya da hayır yoluna harcayarak önden gönderdiğinden başka ne malın var ki?" beyanındaki hikmeti çok iyi kavrayıp hayır yarışında böylesi yüzakı örnekler ortaya koymuşlardır.

Türünün Tek Örneği Orijinal Bir Vakıf: Erâmilhâne

Orta seviyenin üzerinde bir gelir düzeyi ile mal-mülke sahip olup da vakfı olmayanın ayıplandığı bir anlayışa kadar çıtayı yükselten Osmanlı sosyal sisteminin ülkeyi baştanbaşa donattığı vakıflardan biri de, merhûm Hacı Safvet Bey'in Bursa'da kurmuş olduğu vakıftır ki, bu vakıf oldukça enteresan ve türünde tek olan bir vakıftır.

Bursa'nın hamiyetperver eşrafından olan Hacı Safvet Bey, epeydir bir vakıf kurmak için yanıp tutuşmaktadır. Ama bir vakıf cenneti olan beldesinde şu âna kadar akla gelmemiş, unutulmuş bir insanlık hizmetini ihya etmek istemektedir. Ve bunu hayata geçirebilmek için de günlerdir zihnini meşgul etmektedir. Sonunda Hacı Safvet Bey'in günlerdir çektiği beyin sancıları meyvesini verir; yedi düvelle savaşan Devlet-i Âli askerleri cihanın dört bir yanında şehitler vermekte ve bunlar ardında gözü yaşlı birçok şehit ailesi, dul ve yetim bırakmaktadırlar.

Şehitlerin geride bıraktıkları eşlerini görüp gözetmenin dinî ve millî bir vazife olduğunu kavrayan Safvet Bey, Bursa'nın Osmangazi ilçesinin Alacahırka mahallesinde bir bina yaptırarak şehitlerin dul eşleri ile kimsesiz ve meskensiz diğer dulların barındırılmasına tahsis eder.

Eski deyimle adı eramilhâne olan bu dullarevi, Osmanlı'nın son dönemlerinde (25 Ekim 1916) kurulmuş olup vakfiyesinde yer alan 38 maddelik nizamnâme de oldukça dikkat çekicidir.

İşte bu vakfiyenin bazı maddeleri:

*Bursa'da belediye başkanı olacak şahıs mütevelli, müftü olacak şahıs da nâzır olsun. (Burada dikkat çeken husus, Saffet Bey, vakfın yönetimini kendi soyundan gelenlere bırakmamıştır.)

*Dullarevi'nin odalarında, mütevellinin uygun görüşlü belediye meclisi kararı ve nâzırın tasdikini içeren belge ile savaş meydanlarında canlarını feda eden Müslüman şehitlerin iffetli dul eşleri otursun.

*Mezkur binanın çatı altı salonu, binada oturanların toplantı yapma ve ibadetlerini eda etmelerine, bahçede dolaşıp hava almalarına, dükkan bitişiğindeki salon ise sanat icra etmelerine mahsus olsun. Avlu ve bahçede el sanatlarıyla ilgili tezgah kurup, geçimlerine katkıda bulunacak sanatlarla uğraşmaları teşvik edilsin.

*Dullarevinde kalan kadınlardan okur-yazar, dindar ve namaz kılan bir hoca hanım, mütevellinin uygun görmesi, belediye meclisi kararı ve nâzırının onayı ile müdîre olsun.

*Vakıf, vakfiyesinin bu bölümünde müdîrenin, dullarevinin asayişini temin etmek, burada kalan hanımefendilerin birer iş ve sanatla uğraşmalarını denetlemek, kendilerine ve çocuklarına adap, ahlâk ve İslâmî bilgileri telkin etmek, okuma bilmeyenleri teşvik ederek okutmak, namaz kıldırmak, mevlid okutturmak ve yukarıda belirtilen şekilde birer sanatla uğraşmalarını sağlamakla vazifeli olduğunu belirtmiştir.

*Dullarevinde namus ve iffetle hareket ederek, bilumum İslâmî kurallara ve örtünme hususuna uymak farz olduğundan, burada bulunan hanımlar bu vecibeye uyacaklar ve geçimlerini sağlayacak meşru uğraşlarla meşgul olacaklardır.

Bu güzel insanların, böylesi gelişmiş bir cömertlik kültürüne sahip olmalarının hikmetlerinden biri de; bunlar, sahip oldukları zenginliğin, kendi özel yetenek, zeka ve çalışmaları neticesi değil de, bu hikmetler dünyasında Allah'ın bir lütfu, bir imtihan sırrı olarak verildiğinin şuuruna ermişlerdir. Alarak değil, vererek varolmanın sırrını keşfettikleri için cömertlikte zirveleşmişler.

İyilik Üreten Hayır Makinası

Evet, böylesi vermeye odaklı bir bakış açısı kazanmak gerçekten kolay değildir. Bu özellik, semavî dinlerin terbiyesi altında kazanılabilecek yüksek bir mertebedir. Ne kadar mânidârdır ki, Mukaddes Kitabımız, Mü'minûn suresinin dördüncü ayetinde, kurtuluşa erenlerin özelliklerini sayarken, "Onlar ancak zekat için çalışırlar" tarifini getirir.

Bu Semavî Beyan'daki dikkatimizi çeken nokta, insanın bir yandan zekat verecek seviyeye yükselmesi teşvik edilirken, diğer yandan da çalışmasının asıl amacının yiyip içmek, yığıp biriktirmek değil, kazandıklarını başkalarının hizmetine sunmak gibi ulvî bir hedefe ulaşmasıdır. Bu aynı zamanda insan için asıl tatminin, mutluluğun, huzurun böyle bir hayat gayesinde bulunduğuna işarettir. Bu yaşama biçimi, sahip olduğu her şeyi Allah'tan bilen, sonra da, Allah'tan gelmiş olan her türlü nimetin bir kısmını Allah'ın kullarına aktarmayı vazife telakki eden bir imana dayanır. Din, yapısının gereği, bu konuda sadece kırkta bir gibi bir alt sınır koyarak daha ötesini insanın kendisine bırakmış ve böylece onun önüne bir gelişme yolu açmıştır. Bu yolda da insanları birbiriyle yarışmaya teşvik etmiştir. Böylece insan, bu fazilet yarışına katıla katıla sürekli iyilik üreten bir hayır makinasına dönüşür.

İşte bu Kur'ânî anlayıştan dolayıdır ki Osmanlı İslâm toplumunda ilginç bir varlık kriteri, zenginlik ölçüsü ortaya çıkmıştır.

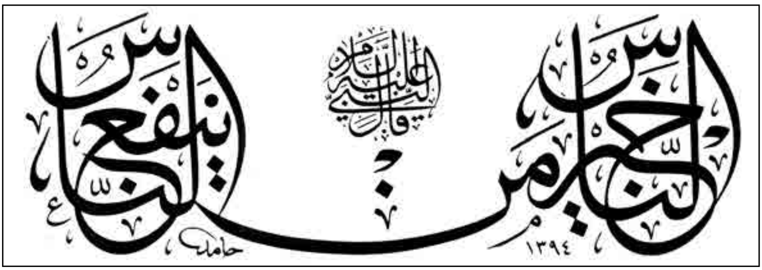
Zenginliğin İlginç Kriteri

Diyeceksiniz ki, zenginliğin ölçüsü aşağı yukarı bellidir; insanın belli bir miktar parası, yazlığı, kışlığı, arsası, arabası vs. varsa o insan zengin kabul edilir. Hayır! Bu ölçü yaşadığımız çağdaş kapitalist sistem için geçerli olsa da, ne kadar enteresandır ki atalarımızın zenginlik ölçüsüne uymuyor. Onların zenginlik kriteri:

Bir vakfa sahip olmak... Osmanlı toplumunda eğer servetiniz, malınız, mülkünüz varsa ve bir vakfınız yoksa, toplum tarafından ciddi şekilde kınanıp ayıplanırsınız.

Bir Osmanlı insanı, varlıklı olup da onu insanlığın faydasına sarfetmeyene, "Allah sana servet vermiş, mal vermiş, mülk vermiş. Sen bu ikram-ı İlâhîyi sadece kendi keyfin, kendi çıkarın için harcıyorsun! Ne kadar bencil bir tutum! Ne kadar utanç verici bir durum!" diyerek bakıyor.

İşte böyle bir anlayışı hayatlarına hakim kılıp verdikçe gerçek zenginliğe eriştiğine inanan bu hamiyetperver insanlar, böylesi güzel bir gelenek oluşturmuş ve ortaya da eşsiz bir vakıf medeniyeti çıkmış.

"Kaale'n Nebiyyü aleyhi'sselâm: Hayr'un-nâs, men yenfeu'n-nâs." (Nebi aleyhisselam buyurdu: İnsanların en hayırlısı, insanlara faydası dokunandır.)

Yürek Zenginlerinin Hayır Yarışı Bir Başka Olur

Bu toplumda sadece varlıklı kimseler mi iyilikte yarışır? Elbette ki hayır. Eğer Osmanlı sosyal tarihinin tozunu biraz yutarsanız çok ilginç tablolar ile karşı karşıya kalırsınız.

İki odalı evi olan yoksul ve yaşlı bir kadın bile, bir odasını kiraya vererek bu kira geliriyle hayır peşinde koşardı. Çünkü, onların günümüz insanında olduğu gibi hırsı, tamahı, gelecek kaygısı

yoktu. Ve o muhtereme ihtiyar, eli ayağı tutmayıp da yardıma muhtaç olduğunda yine herhangi bir vakfın kendisine bakacağını çok iyi bilirdi.

Aynı şekilde, yıllar boyu serhatlerde at koşturup kılıç sallayan bir yeniçeri kocayıp da kılıç sallayamaz hale gelince, bir köşeye çekilip boş boş oturmaz, sırtına bir su kırbası alıp, "Kerbela'da susuz şehit olan Hasaneyn ruhu için sebil..." diye bağıra bağıra su dağıtarak hayır peşinde koşardı.

Bunun gibi diğer bazı, kesesi olmasa da yüreği zenginler, hapse düşenleri kurtarmak için kapı kapı dolaşıp para toplarlar, yolculara kılavuzluk ederler, yolları tamir ederler vs. hepsi Allah rızasını kazanma adına, emaneti teslim zamanına kadar hayırda yarışırlardı.

Kıtlık Var Ama Açlık Yok

İnsanı cennete doğru yükselten bir basamak olan yardımlaşma, paylaşma, dayanışma bu toplumun iliğine kemiğine işlemiş, onun ayrılmaz bir parçası olmuş, olmazsa olmaz bir özelliğidir. Dün olduğu gibi bugün de böyledir, yarın da böyle olacaktır inşaallah. Tarihî kayıtlara geçen şu hadise, bu toplumun en güç durumlarda bile nasıl birbirlerine yardım ederek sosyal dayanışma içine girdiklerini gösteren çok ibretli bir belgedir:

Bundan yüz küsur yıl önce, muhtemelen Rus saldırılarının yol açtığı tahribattan dolayı, Doğu Anadolu'muzun üst kesimlerinde kıtlık baş gösterir. Bu durumu haber alan zamanın 'süpergüc'ü İngiltere, bölgedeki bir casusundan, bu kıtlığın bir ayaklanma potansiyeli taşıyıp taşımadığını araştırmasını ister. Bölgede araştırma yapan İngiliz casusunun bir müddet sonra İngiltere'ye gönderdiği şu kısa cevap çok anlamlıdır: "Burada kıtlık var, ama açlık yok!" Kıtlığın olduğu yerde açlığın olmaması mümkün mü?

Evet mümkün. Çünkü bu insanlar arasında öylesine müthiş bir sosyal dayanışma var ki, bulabildikleri bir lokma ekmeği bile paylaşabiliyorlar.

Kıtlığın var olduğu bir ortamda açlığı yok eden bu "sosyal dayanışma"nın arkasındaki saklı gücün ne olduğunu sorarsanız, onun cevabı da mü'minlerin zekat, sadaka gibi emir ve tavsiyelerle kazandığı yardımlaşma kültürü ve Peygamber Efendimiz'in (sav) "Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir" hadisinden beslenen bir infak duyarlılığından başka ne olabilir ki!

Ya Rabbi Önce Komşulara

Güriş Şirketler Gurubu Yönetim Kurulu Başkanı İdris Yamantürk'ün anlattığı şu hadise, "...Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerinden önde tutarlar" (Haşr, 9) ayetinde karşılığını bulan diğerkâmlık kültürü ile yoğrulmuş bir kahramanlık öyküsüdür âdeta:

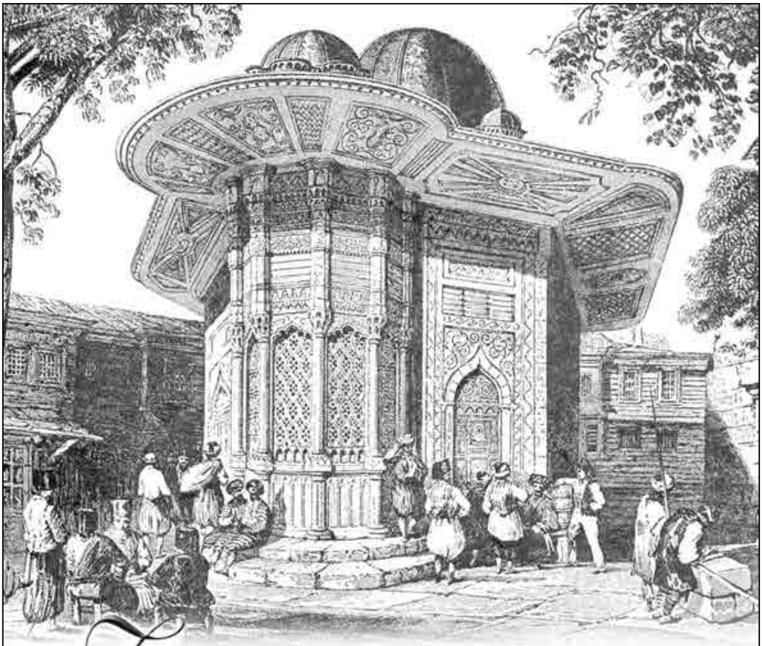
"İkinci Cihan Harbi sırasında, her evde olduğu gibi bizim evimizde de yiyecek bulma sıkıntısı vardı. Sofradan yarı aç kalkardık" diyor Yamantürk ve devam ediyor:

"O günlerde annemin tekrarladığı bir duayı, daima saygıyla ve rahmet vesilesi olarak hatırlarım: Yarabbi, önce komşulara, sonra bize ver!"

Komşusunun nefsini kendi nefsine tercih eden böyle dupduru yürekli Anadolu kadınının şuuruna bu asırda o kadar muhtacız ki...

Anadolu Başakçılık Geleneği

Anadolu insanının cömertlik, dayanışma, yardımlaşma öyküleri anlatmakla bitmez ki... Prof. Dr. Mehmet Eröz, "Mü'min, mü'min kardeşi için birbirlerine destek veren bir binanın tuğlala-

Zaman zaman gönülden böyle sesler alıyorum: Aç mısın? Önce senden açını doyur; o zaman lokman sana belki daha tatlı gelecektir. Susuzsun. Tasını önce dudakları seninkilerden daha fazla kurumuşa uzat; o zaman bağrını belki zülâl serinletecektir. Yorgun musun? Mutlak senden yorgun bir baş vardır; yastığını evvelâ ona uzat, ihtimal sen de daha ferahla dinlenirsin. Üşüyorsun. Örtünü teninden daha fazla üşümüş bir tene sarabilirsen, onun sıcaklığı omzunu ısıtmasa da ruhunu üşütmez.

Ruşen Eşref Ünaydın

rı gibidir" (Buharî) hadisinin canlı misali olan bir çocukluk hâtırasında, insanımızın çok anlamlı bir yardımlaşma geleneğini ortaya koyuyor.

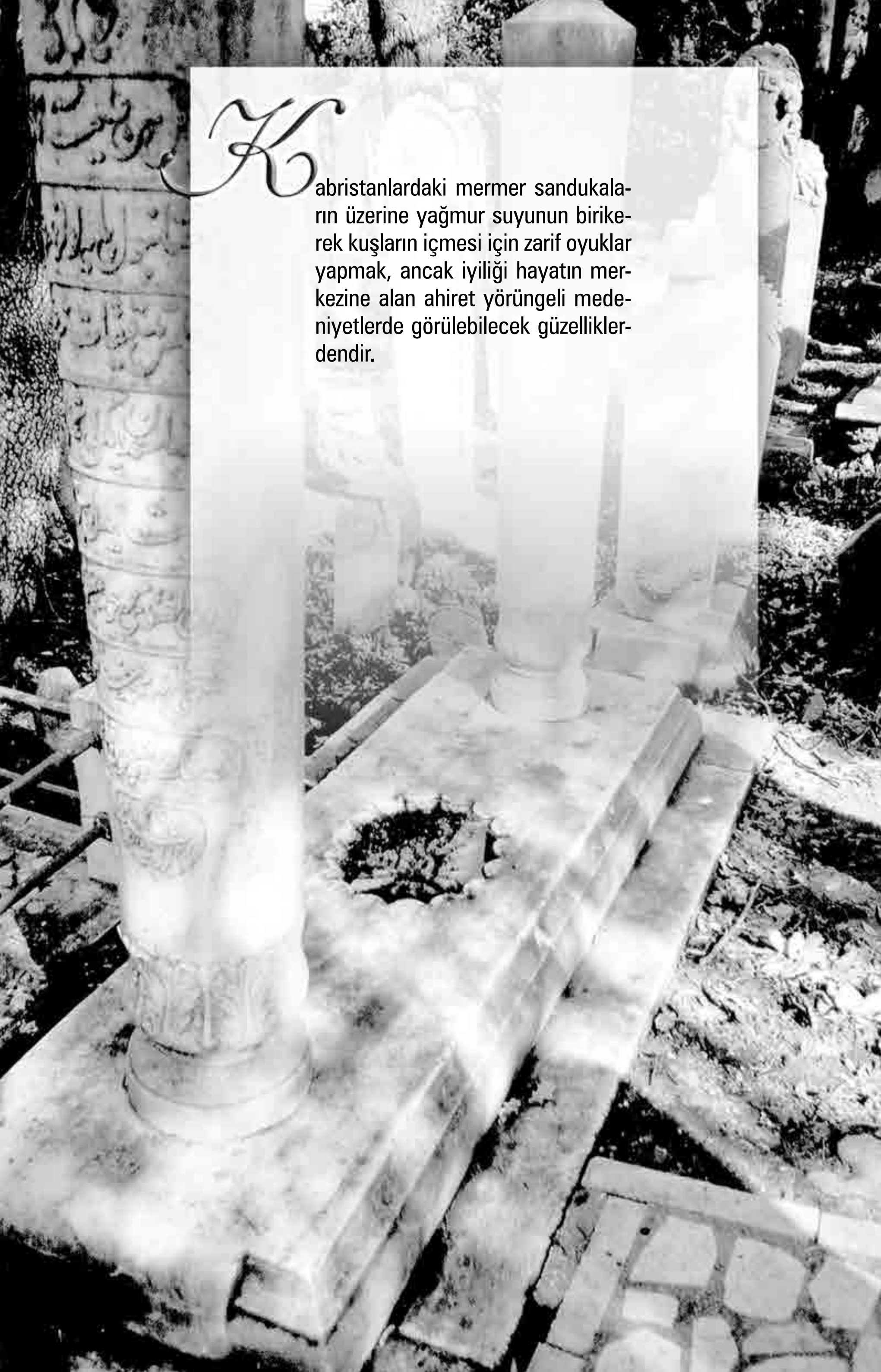
Eröz, çocukluğunun yaz aylarını geçirdiği Aydın'ın bir köyündeki incir bahçelerinden kasabalarına dönerlerken ağaçlarda kalan ve yere dökülen incirleri niçin toplamadıklarını merak edip annesine sorar.

Bir yörük kızı olan annesi küçük Eröz'ün sorusuna şu hikmetli cevabı verir: "Fakircikler başak etsin yavrum. Onların da hakkı var, kış kıyamette onlar ne yiyecek?"

Bu geleneğin adına Anadolu'da "başakçılık" deniliyor. Bu, Türkiye'de hâlâ devam eden orijinal sosyal yardım geleneklerinden biridir. Üretici, tarla ve bahçesindeki incir, zeytin, hububat gibi mahsulünün hepsini toplamaz. Bir kısmını fukaranın toplaması için tarlasında ya da bahçesinde bırakır. Bunları toplayanlara da başakçı denir. Terk edilen mahsul ne kadar çok olursa, sosyal itibar ve manevî tatmin o derecede yüksek olur. Aynı anlayışın uzantısı olarak şehirlerde de, bir bahçenin meyvelerinin hepsinin toplanması en azından ayıp sayılır.

Ekin Alkışı

Bu toplum, İslâm dininin alemşümûl prensipleriyle, bin yıllara uzanan tarihî mirasını harmanlayıp mecz ederek kendine has bir kültür ortaya koymuştur. Bu kültür bireyci değil, toplumcu bir kültürdür. Buna göre bir insanın sadece "kendisi için" yaşaması, hayatın derûnî mânâsını anlamasına kafi gelmez. İnsan iyilik yapıp, başkalarını "yaşatmak için yaşamasını" öğrendikçe var olmanın, paylaşmanın, dayanışmanın hazzını tadar. Bunu hayata geçirebilenler de iyilik ehli olan insanlardır. Onların ruh dünyaları bahar sabahları kadar pırıl pırıl ve rengarenktir.

Kabristanlardaki mermer sandukaların üzerine yağmur suyunun birikerek kuşların içmesi için zarif oyuklar yapmak, ancak iyiliği hayatın merkezine alan ahiret yörüngeli medeniyetlerde görülebilecek güzelliklerdendir.

Tıpkı, tarlaya tohum atılırken iki rekât namaz kıldıktan sonra "ekin alkışı" adıyla:

"Kurdunan kuşunan
Eşinen dostunan
Yemeyi nasib eyle!"

diye ellerini açıp Allah'a dua eden Afyon'un Yazılıkaya köylüleri gibi...

Geçmişin Geçmişte Kalmaması İçin

Unutmamak gerekir ki, bir milletin büyüklüğü nüfusunun çokluğu ile değil, fazilet sahibi insanlarının sayısıyla belli olur. Ve bizler fazilet sahibi cedlerimizin bu özellikleriyle görkemli bir medeniyete imza attık, tarihin aktifinde yer alıp başrol oyuncusu olduk. Bu vasıflarımızla şahsiyet kazandık, taklid edildik, model alındık.

Aynı görkemli tarihi geri istiyorsak, aynı şahsiyetli devlet modelini hayata geçirmek istiyorsak, bu özelliklerimizi, bu vasıflarımızı yeniden çağa uygun versiyonlarıyla ete kemiğe büründürerek bunu başarabiliriz. Başkalarını taklid ederek, başka yerlerden model arayarak değil, ancak kendimiz olarak ve kendi dinamiklerimizle dirilebiliriz.

Eğer üzerimizdeki ölü toprağını atıp bunu gerçekleştirme yürekliliğini ortaya koyamazsak, Namık Kemal'in dediği gibi:

Yâd et ol günleri kim merci-i gayret biz idik
Mert idik, âdem idik, ruh-ı hamiyyet biz idik.

deyip, o görkemli mirasa bir şey ilave edemeyen talihsiz mirasyediler gibi "Meğer biz neymişiz!" türküleriyle avunur dururuz.

Zimem Defteri

Bu şuura, bu inceliğe sahip bir Osmanlı beyefendisi, yardım yapacağı zaman atına atlar, tanınmadığı bir semtin yolunu tutup herhangi bir bakkala uğrar ve ondan zimem defterini çıkarmasını ister. Zimem defteri de bugünkü bakkalların değişmez demirbaşı veresiye defterinin karşılığı...

O hayırsever insan, bakkaldan defterdeki fukarâ-yı sâbirînin borçlarının dökümünü çıkarmasını ister. Ardından, çıkan rakamın karşılığını masanın üzerine bırakıp selam vererek oradan uzaklaşırmış. Bakkal arkadan yetişip, "Dur hele bey! Nereye gidiyorsun? Yarın bu insanlar bana 'bizim borcumuzu kim ödedi?' diye soracaklar. Ben bu insanlara ne diyeyim?" diye sorunca meçhul adam, "Bir Allah'ın kulu, bir abdullah ödedi dersin" deyip oradan hızla uzaklaşırmış.

Medeniyetin Tek Ölçüsü İnsana Verdiği Değer

Bu bahar yürekli zarif insanların birçoğunda aynı hassasiyet olunca bunun eşyaya, sisteme yansıması da aynı zariflikte olur elbet. Cemil Meriç, "Medeniyetin tek ölçüsü vardır: İnsana verdiği değer" der. Gerçekten de varlığın en azizi olan insana değer veriyorsanız, yapacağınız her iş, atacağınız her adım, edeceğiniz her yardım insanın şerefine lâyık güzellikte olacaktır.

Bilindiği gibi imarethâneler, yoksulların, yolcuların, misafirlerin, talebelerin yemek ihtiyacını karşılayan bir vakfa bağlı aşevleridir. Bu muhtaç insanlar buralara gidip karınlarını doyururlar. Ama buralarda da öyle bir sistem geliştirilmiş ki yemek yemeye gelen insanların haysiyetleri hiçbir şekilde rencide edilmemiştir. Meselâ, o beldede yaşayan biri olarak, o güne kadar iyi olan iş-

leriniz bozuldu ve karnınızı bile doyuramayacak hale geldiniz. İmarete gidip karnınızı doyurmak istiyorsunuz. Fakat imaret yetkililerinin, ahçının vs. sizi görüp ayıplamasından "Bu adamın ekonomik durumu iyi, buradan yemek yemeğe utanmıyor mu!" diye kınamalarından çekiniyorsunuz.

Vakfın edeb yörüngeli insanları bunu da düşünmüş ve yemek dağıtan aşçının önünü boydan boya mermer bir set ile kapatmış, sadece mermerin altında yirmi santim kadar tabak girecek bir açıklık bırakmışlar. Dolayısı ile karnı acıkan her insan imarete gidip oradan bir tabak alarak mermerin altındaki boşluktan ahçıya uzatıyor. Ahçı, sadece bir el ve tabak görüyor. Böylece gönül rahatlığı ile insanlar gelip karnını doyurabiliyor.

Evet, bu vakıflarda, imaretlerde hiç kimsenin haysiyeti rencide edilmiyor, minnet altında bırakılmıyordu. Konya Aksaray yolu üzerindeki Sultan Han'ın tac kapısında yazan "Minnet yalnız Allah'a..." ibaresinde olduğu gibi, yapılan yardımlardan, edilen iyiliklerden dolayı insanların yük altında kalıp ezilmeleri istenmiyor, şükran duymaları beklenmiyordu. Çünkü minnet yalnız Allah'a idi...

Uygulama Aynı Fakat Zihniyet Farklı

Bugün de bazı büyük şirketlerin yemekhânelerde, Osmanlı imaretlerine benzer uygulama hayata geçirilmiş vaziyette, orada da aşçı yemek alanları görmüyor. Fakat bu uygulamadaki zihniyet farklı; şirketin aşçısı yemek dağıtırken personelden tanıdıkları ve sevdiklerine torpil yapıp fazla yemek vermesin diye bu sistem geliştirilmiş. Birkaç asır sonra aynı toplumdaki zihniyet değişikliğini göstermesi açısından oldukça çarpıcı bir örnek...

İnsanın Şerefine Yaraşır Bir Şefkat Tezahürü

İnsana saygının zirveleştirildiği orijinal vakıflardan biri de, Sultan Mehmed'in, Konstantiniye'nin İstanbul'laştırılması sırasında şehit olan askerlerin aileleri için kurmuş olduğu bir vakıf...

Vakfiyesinde yazıldığına göre bu vakfın faaliyet alanı olarak, belli bir ekonomik seviyesi ve sosyal statüsü bulunan bu aileleri, kocalarının şehadetle şereflenmelerinin ardından mağdur etmeden, imarethânelere gidip yemek almaya muhtaç bırakmadan, gecenin alaca karanlığında kapalı kaplar içinde ayaklarına kadar yemek getirip dağıttığını öğreniyoruz.

Şair ne güzel söylemiş:

"İnsan ile insan arasında fark vardır.
Ham demirden hem nal yaparlar hem kılıç."

Evet, emek verilip fıtrat yörüngeli yetiştirilen insan, varlığın en şereflisi ünvanına yaraşır modeller ortaya koyup dünyayı cennetlere çevirebiliyor.

Hayal Müessesesi

Halkına ait bir karar alacağı zaman "İbadullahın tefrihi ahvallerini" yani "Allah'ın kullarının hallerinin refahını" esas alarak karar alan, teb'asını "emanetullah" olarak gören Osmanlı sosyal refah devleti, sınırları içinde bulunan insanları, Arnavut, Kürt, Laz, Çerkez vs. olarak ayırt etmediği gibi Müslüman, Hıristiyan, Musevi olarak da ayırt etmeyip, şefkat elini uzatmış, hatta bunun ötesinde akıllı deli ayrımı dahi yapmadan sırf insan olması sebebiyle layık olduğu değeri vermiştir.

Akıl ve ruh hastalarını, hakir görüp izole etmeden sahip çıkmış, onlara bîmarhânelerde son derece iyi muamele edip şef-

katle tedavisine uğraşmıştır. Hatta onlara şifa kazandırabilmek için, hastalığın türüne göre mûsîki makamı geliştirip, iyileştirme yoluna gitmiştir. Osmanlı'nın uyguladığı bu mûsîkî ile tedavi metoduna ABD'de ancak 1956 yılında geçilebildiği düşünülürse, bu insanların nasıl çağını aşan bir uygulamaya imza attıkları ortadadır.

Osmanlı Sultanı İkinci Bayezid'in Edirne'de yaptırdığı bimarhâne. Bu bimarhânede, akıl hastaları mûsıkî, su sesi ve çiçek varyasyonlarıyla şifaya kavuşturuluyordu.

Osmanlı İstanbul'undaki bu bîmarhâneleri gören Mongeri Pere: "Burası Avrupa'nın asırlar sonra tahayyül edeceği bir hayal müessesesidir." demekten kendini alamamıştır.

Aynı dönem Avrupa'sında, akıl ve ruh hastalarının "ruhuna şeytan girmiş" denilerek diri diri yakıldığını düşünürseniz cedlerimizle iftihar edip, onların mirasına sahip çıkmamızın ne kadar soylu bir davranış ve vefa gereği olduğunu söylemeye gerek yoktur. İnsanımızın bu duygu ve düşüncelerini "vatan-millet-sakarya" diye hafife alıp onları gericilikle, şovenizmle, mâziperestlikle suçlayanların kulakları çınlasın.

Osmanlı Kerim Devleti'nin Onur Âbideleri: Sadaka Taşları

Aynı şekilde, taşa ruh verilip eşyanın şiirleştiği örneklerden biri de "sadaka taşları"dır. Orta Asya'daki atalarımızın adına "ihtiyaçgâh" dediği bu sadaka taşları, Osmanlı Kerim Devleti'nin kaybolmaya yüz tutmuş şeref belgeleri, onur âbideleridir.

Sadaka taşları, bugün İstanbul'un Üsküdar ve Anadolu'nun değişik yerlerinde çok az örneği kalmış bulunan, yardımı sayarak değil, saçarak yapan atalarımızın iyilik düşüncesinin taşa işlenmiş âbidelerinden biridir.

Yaklaşık bir-birbuçuk metre yüksekliğinde üst kısmının içi oyuk mermerden bir sütun düşünün. Yoldan gelip geçen insanlar, çoluk çocuğumun, başımın gözümün sadakası olsun diye, o mermer oyuğa para bırakıyorlar. Zamanla orada ciddi miktarda para birikiyor. İhtiyacı olan insanlar da, herhangi birine el açmak, dilenmek ve haysiyetini rencide edecek bir risk ile karşı karşıya kalmadan, akşam karanlığında tanınmadan oradan ihtiyacı kadar parayı alıp sıkıntılarını gideriyorlar.

Bir anlamda çağının işsizlik sigortası fonksiyonunu icra eden böylesi bir sistemi geliştirmek ancak nazarını almaya değil, vermeye odaklayan yüce gönüllü, nitelikli insanlarla gerçekleştirilebilecek bir güzelliktir.

Cevapları Bulunması Gereken Sorular

Diğer örnekleri bir tarafa bırakıp sadece bu örnekten yola çıkarsak, duymak istemeyen kadar sağır, görmek istemeyen kadar kör yoktur hesabı, bu uygulamaya kaba bir bakışla "bir eski zaman geleneği" deyip sağırlıkta ve körlükte ısrar edebilirsiniz. Fakat biraz derinliğine düşündüğünüzde, biraz beyin jimnastiği yaptığınızda, bugünün çağdaş medeniyet insanının elektrikler üç-beş saat kesildiğinde yaşadığı şehrin çarşılarını nasıl yağmaladığı

tarihî gerçeğini de zihnimizin bir tarafına koyarak şu sorulara cevap bulmamız gerekmektedir:

1- Bu eski zaman insanları, kimden geldiği belli olmayacak şekilde, âkıbetinden de kendisinin asla haberdar olmayacağı bir biçimde, alın teri, yürek teri, zihin teri dökerek binbir zorlukla kazandıkları paralarını bir taşın içine bırakıp nasıl gidebiliyorlar?

2- Bunları, çağımız insanının zihniyetiyle "akıl fakiri, para zengini" kabul etsek bile, onların bıraktıkları paralar, hakiki ihtiyaç sahiplerinin eline geçinceye kadar o taşın üzerinde nasıl kalıyor?

3- Fakir insan, taşın içindeki o paradan ihtiyaç miktarını alıp kalanını başka muhtaçlar için geri bırakırken onun elini daha fazlasını almaktan men eden güç nedir?

4- Böyle bir gelenek, sadece bir yöreye, bir aşirete vs. ait olmayıp da topluma mâl olacak bir şekilde yaygınlaşma imkanı nasıl buluyor?

"Osmanlı'da sadaka taşları, iki metre yükseklikte, tepesi çukur, mermer sütunlardır. Hayır sahibi, kimseye hissettirmeden sadakasını buraya koyar, ihtiyaç sahibi de minnetsizce gelip alırdı. Fakir, ihtiyacı kadarını alıp, gerisini bırakırdı ki bir başkası daha sebeplensin... Böylece, başkalarını düşünme terbiyesi, sadaka taşlarında dahi açıkça ortaya konmuştu. Zira ihtiyacı olmayanlar tek kuruş almaz, haram sayardı." (Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver)

Verme değil, alma kültürünün yaygınlaştırıldığı, karşılıksız bir şey vermenin akıldışılık kabul edildiği yaşadığımız kapitalist medeniyette bugün birileri iyi niyetle böyle bir uygulama ortaya koymaya kalksalar, hepimizin tahmin edebileceği gibi çok kısa bir sürede sadece taşın içindeki paraların değil, taşın kendisinin de yerinde yeller esecektir.

Ağacı gösterenin meyveleri olduğu gerçeğinden hareketle her iki medeniyetin verdiği meyveleri karşılaştırdığımızda ortaya çıkan tablo yoruma gerek bırakmayacak kadar açıktır. Bütün bunlar ayan beyan ortada iken içtimâî huzuru, refahı, barışı sağlamak için gerekli tutkallarımızdan olan din, inanç, tarih, mukaddes gibi değerleri gündeme taşıdığınızda bir takım insanların kırmızı görmüş boğa gibi öfke soluyup “irtica geliyor!” diye haykırmalarını anlamak mümkün değil.

Hikmet Mü’minin Yitik Malıdır

Meselenin bir başka acı yönü, bu geleneğin değerler anarşisi içinde bocalayan böyle bir toplum yapımız ile hayata geçirilemeyeceği gerçeği ile birlikte, yaşadığımız çağda bizden kilometrelerce ötede başka bir din mensupları tarafından ete kemiğe büründürüldüğü hakikati...

Peygamber Efendimiz (sav) “Hikmet ve ilim mü’minin yitik malıdır. Onu nerede bulursa alır.” (Tirmizi, ilm, 19) buyuruyor. Efendimiz’in (sav) bu nurlu beyanıyla bugün maalesef biz Müslümanlar değil, yabancılar amel ediyorlar.

Amerika’daki bir kilisenin pazar ayinine devam eden müdavimleri, kullanmadıkları kıyafetleri yıkayıp, ütüleyip tertemiz vaziyette kiliseye getiriyorlar. Ve bu kıyafetler daha sonra kilisenin dış duvarına asılıyor.

Aynı sadaka taşı örneğinde olduğu gibi, kıyafet ihtiyacı olan o beldenin yoksulları da, kimsenin kendilerini kınayıp ayıplama korkusu yaşamadan hava karardıktan sonra gelip kilise duvarından kendilerine uyan kıyafetleri alıp ihtiyaçlarını gideriyorlar.

Yaratılanı Severiz Yaratan'dan Ötürü

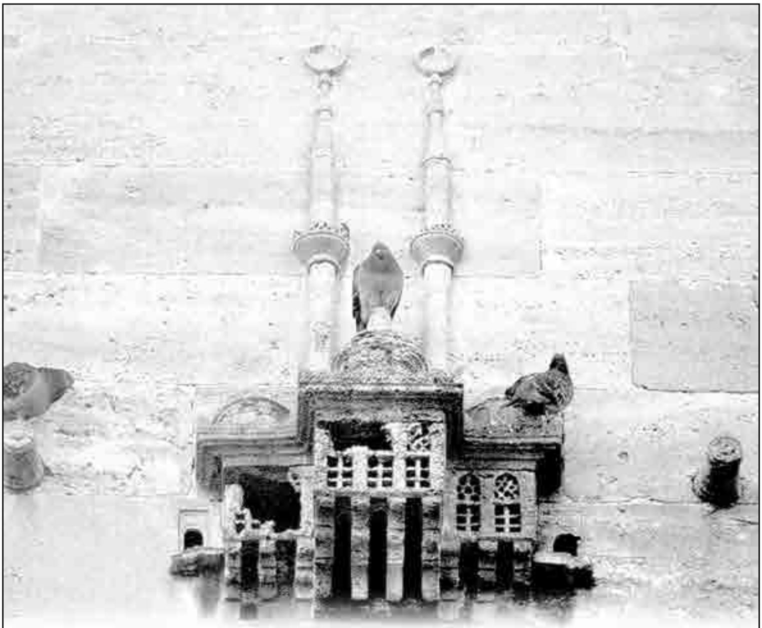
Şefkatte zirveleşen bu insanlar, yardım ellerini sadece insana değil, mikro kozmozdan makro kozmoza kadar bütün varlığa uzatıyorlar. Çünkü İslâm inancına göre çiçekten böceğe her varlığın yaratılmasının bir hikmeti vardır ve onlar kendi lisanlarınca Allah'ı zikreden dillerdir. Dolayısı ile "Yaratılanı severiz, Yaratan'dan ötürü." Yunusvârî anlayışıyla bu toplumda iyilik düşüncesinden nasiplenmeyen hiçbir varlık kalmıyor.

Bu anlayış Doğu ve Batı medeniyetini birbirinden ayıran temel çizgilerden biridir aynı zamanda. Osmanlı ülkesini gezen bir Batılının seyahatnâmesine yazdığı şu satırlar bunun açık göstergesidir:

"Kısır ağaçların kuraklıktan kurumalarına meydan vermemek üzere bir işçiye ücret verip sulanmalarını temin edecek kadar hayrât ve hasenâtta ileri giden biraz kaçık Müslümanlara da tesadüf edilir."

Evet, her şeyi menfaat süzgecinden geçiren bir medeniyetin memelerinden süt emen bu insana göre, meyve vermeyen ağaçların sulanması için emek ve para sarfetmek kaçıklık emaresidir. Çünkü ondan bir çıkarı yoktur. Tabiat ve içindeki her şey onun için boyun eğdirilecek birer malzemeden ibarettir. Ve bu yapılabildiği takdirde de başarı kabul edilir.

Oysa Şark insanı tabiata hükmetme yerine, tabiatla uyum içinde yaşamayı düşünür. Binbir çeşit bu güzellikler meşherini, Allah'ın birer emaneti olarak görür ve onlara şefkatle muamele

Mabedlerin rüzgar almayan kuytu taraf-larına birer sanat eseri zarafetiyle inşa edilen kuş evleri, bir kuşun bile üşümesine gönlü razı olmayan anlayışın ortaya koyduğu şefkat âbideleridir.

Osmanlı'nın bu varlığa bakış felsefesini, dönemin Avusturya Sefiri Busbecq sefaret notları arasında, «Türkiye'de her şey insanîleşmiş, her katı yumuşamıştır. Hayvanlar bile...» sözleriyle kaydetmiştir.

eder. Bu hususta o kadar hassastır ki, ormana ihtiyacı olan ağacı kesmeye giderken bile, keseceği ağacın dışındaki ağaçları ürkütmeme, korkutmama düşüncesiyle baltasını bir beze bağlar öyle yola çıkar.

Tarihin Tozlu Sayfalarında Kalan Bir Konak Geleneği

İşte bu binbir çeşit varlık türleri içindeki şefkat sağanağından istifade edenlerden biri de ne ilginçtirtir ki tahta kurularıdır.

Evet, bir konak geleneğinden bahsediyorum. Osmanlı evlerinin ahşap olduğundan bahsetmiştik. İşte bu aşhap evlerde zaman zaman tahta kuruları görülürmüş. Peki bu insanlar, yakaladıkları tahta kurularını ne yapıyorlar dersiniz? Bizim haşere ilaçları ile toplu katliam yaptığımız gibi bir metod mu uyguluyorlar acaba? Hayır!

Akşam olup herkes hâne-i saadetine çekildiğinde, evin hizmetçisi bir tepsi getirip salonun bir köşesine koyuyor. Daha sonra tepsinin üzerini su ile dolduruyor. Ardından da o tepsinin ortasına bir taş yerleştiriyor. Fakat yerleştirdiği taşın yüksekliği su seviyesinin biraz üstünde... Yani tepsinin ortasında minik bir adacık meydana getiriyor. Ve gece boyunca yakalanan tahta kuruları o taşın üzerine konuluyor. Taşın etrafı da su olduğu için hayvancıklar bir yere kaçamıyorlar. Sabah olduğunda da, evin hizmetçisi o hayvancıkları öldürmeden bahçenin uzak bir köşesine bırakıyor.

Evet, her şey insanda düğümleniyor; "Yaratılanı Yaratan'dan ötürü" seven insanda...

Keseceği kurbanlık koyuna bıçağı göstermemek için hayvanın gözlerini bağlayan da insan... Bunun yanında, Batı'nın tahripkâr medeniyetinden beslenip, savaş kazanmak için yarasaların

18.

yüzyıl Osmanlı'sında
hayvan haklarına dair bir fetva:

"Eğer biri, atının nalının düştüğünü bildiği ve bunu yaptırmaya vakit ve fırsatı olduğu halde, nazarı itibara almayarak, merhametsizce, sert ve taşlık yollardan akşamlara kadar zavallı hayvanı sürerse, böyle merhametsiz bir hayvan sahibine nasıl bir ceza verilmelidir?

"El cevap: Sopa atmalıdır."

vücutlarına minik bombalar yerleştirmeyi düşünüp uygulamaya koyabilecek kadar çukurlaşan da...

Evet o fıtratından uzaklaştığında esfel-i safiline düşen, fıtratına yaklaştığında da âlâ-yı illiyyine çıkabilen bir varlık...

Muhteşem Süleyman İle Minik Karınca Aynı Hakimin Huzurunda

Sayfalardır örneklerini verdiğimiz, "yaratılanı Yaratan'dan ötürü" sevip bu anlayışta bir şefkat kültürü geliştiren insan tipi Osmanlı toplumunun sadece tabanında, halkta mı mevcut? Elbette ki hayır. Eğer bir toplumda taban ile tavan, yönetenler ile yönetilenler aynı düşünceye, aynı anlayışa, aynı hassasiyete sahip değilse, o devletin uzun soluklu bir medeniyet kurup kalıcı olması düşünülemez.

İşte bu birlikteliği ortaya koyma sadedinde toplumun tavanından bir örnek:

Kanunî, Batılıların ifadesiyle Muhteşem Süleyman... Elçilerin, atının üzengisini öpmek için sıraya girdikleri bu haşmetli hükümdar, bir gün Topkapı Sarayı'nın bahçesinde dolaşırken bahçedeki armut ağaçlarından birini karıncaların sardığını ve yavaş yavaş ağacı kurutmaya başladıklarını görür. Bu kudretli hükümdar, hemen ağacın karıncalardan temizlenmesi için bunların telef edilmesi emrini verebilecekken, bizim detay kabul edebileceğimiz böylesi bir mesele için bile devrin en yüce din ulusunun iznini talep ediyor; şeyhülislâmdan fetva istiyor.

Sultan Süleyman, birçok Osmanlı padişahında görüldüğü gibi çok yönlü bir insandır; çok iyi bir lider, becerikli bir yönetici, dirayetli bir komutan olmasının yanında da iyi bir sanatçı, yetenekli bir şairdir. Aynı zamanda "Muhibbî" mahlasıyla kaleme aldığı şiirlerinden oluşan güzel bir divanı vardır. Bundan dolayı Muhibbi, fetvasını şiir diliyle soruyor:

"Dırahta ger ziyan etse karınca
Zarar var mıdır anı kırınca."

Sultan Süleyman'ın bu beytini bugünün neslinin anlayacağı şekilde biraz sadeleştirirsek; karıncaların ağaca zarar verdiklerini, bunları öldürmenin dinen sakıncası olup olmadını soruyor.

Şeyhülislâmlık makamında da Ebu Suud Efendi vardır. Bu Hak dostu, büyük âlim de şairdir ve karşısında dünyayı titreten kudretli bir hükümdar olduğuna bakmaksızın hemen fetvasını gönderir:

"Yarın Hak divanına varınca
Süleyman'dan hakkın alır karınca."

Bir Koyunun Hesabının Istırabını Duymak

Bu muhteşem şefkat çisiltileri bize ister istemez Mehmet Akif merhûmun şu şiirini hatırlattı:

"Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu
Gelir adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu."

Evet, yarın ömür defteri kapanıp Hak divanına varılınca, edilen ameller, yapılan icraatlar hassas adalet terazisinin kefesine konulacak ve Sultan Süleyman'dan karıncanın, Halife Ömer'den kurdun kaptığı koyunun hesabı sorulacaktır. Burada, vahiy kaynaklı bu kutlu zincirin farklı asırlardaki bu iki halkasında da aynı hassasiyet ve aynı titizlik karşımıza çıkmaktadır.

Düşünün bir kez, böylesi olgun, dörtbaşı mamur kamil bir insan modeli ortaya koyabilen ve bu modelin ortaya koyduğu merhamet yörüngeli kültür, gelenek ve yaşama biçiminin şekillendirdiği bir devlete, bir millete, bir din müntesibine kim terörist damgasını vurup onu karalayabilir ki...

Montesqueu, "Türkler olmasaydı tarih olmazdı." diyor ve ekliyor, "Ne yazık ki tarihlerini yazacak tarihçiler yetiştiremediler." Evet, belki bundan dolayıdır ki, tarih yapan büyük bir milletin evlatları böylesi kötü sıfatlara muhatap oluyorlar. Ama yine de mesele dönüp dolaşıp bir Hak dostunun şu tesbitine geliyor: "Dünya İslâm'a, İslâm temsile muhtaç."

Devecinin Cennet Ufku

Osmanlı maliye memurlarından Trabzonlu Ragıb Efendi'nin bir ara tayini Fizan'a çıkar. Nereden nereye? Karadeniz'in serin esintilerinden Kuzey Afrika'nın kavurucu çöllerine mecburi bir rota çizen Râgıb Efendi, burada bir müddet çalıştıktan sonra Trablusgarp'a tayin edilir. Fakat kadere bakın ki yolda sıtmaya tutulur ve çâr-nâ-çâr çölün ortasında, kızgın kumların içinde bir çadırda iyileşmeye çalışır.

Kendisine kılavuzluk eden deveci, Râgıb Efendi'nin yanına gelerek hal hatır sorunca, sıtmadan titreyen hastamız kederli kederli dert yanmaya başlar:

"Bir taraftan hastalığın ateşi, bir taraftan güneşin, kumların harareti vücudumu cayır cayır yakıyor. Çöl, gökyüzü ve kumdan ibaret manzarası da canımı pek fena sıkıyor! Ah, sen bir kere bizim memleketi görsen! O iki tarafı ağaçlı yollar, o zümrüt gibi dağlar, ovalar, ormanlar! O türlü türlü yemiş ağaçlarıyla, sebzelerle dolu bağlar, bostanlar! İki adımda bir buz gibi soğuk, şerbet gibi tatlı akarsular; her taraftan misk gibi çiçek kokuları getiren rüzgar ise âdeta insana hayat verir!.."

Hayatında çölden başka bir yer, kavurucu sıcaktan başka bir iklim görmemiş olan deveci, Râgıb Efendi'nin yüzüne garip garip bakıp şunları söyler:

"Hey efendi! Galiba rüya görüyorsun. O senin dediklerin dünyada değil, ancak cennette olacak şeyler!.."

Evet, hayatı çöllerde geçmiş, ufku çölden başka bir şey görmemiş deveci kendi zaviyesinden haklı. Ragıp Efendi'nin anlattıkları ona bir hayal, bir ütopya gibi geliyor ve bu kadar güzelliğin ancak cennette olabileceğini zannediyor.

Sizler de sakın baştan beri yazdığım, Osmanlı Kerim Devleti'nin ortaya koyduğu böylesi insanî bir medeniyete içinde yaşadığımız çağın bulanık gözlükleriyle, "İnsan, insanın kurdudur." felsefesiyle bakarak, bunları ütopya, hayal zannetmeyin. Bu kerim insanlar, herkesin gıpta ile bakıp imrendiği rüyayı gerçeğe dönüştürüp cennetvârî bir dünya inşa etmeyi başarmışlar.

Güneş Ülke Özlemi

Ve bu şefkat medeniyetinin ünü sınırları aşıp, Orta Çağ'ın karanlıklarında bocalayıp zulümleri altında inleyen Batılı düşünürlere dahi ilham kaynağı olmuş, onlara geleceğe yönelik ümit aşılamıştır.

Hıristiyan Avrupa'nın akıldışı zulüm yönetimi karşısında arayış içine giren bu Batılı filozoflar, ideal devlet, ideal millet nasıl olabilir diye kafa yormuşlar, fikir üretmişler ve eserler vermişlerdir.

Thomas More "Ütopya"yı yazmış, İtalyan keşiş Tommaso Campanella da "Civitas Solis" (Güneş Ülkesi)'ni kaleme almıştır. Devrin ileri gelenleri, Campanella'ya kitabında yazdığı bu devlet modelinin hayalden öte geçemeyeceğine dair itirazlarını yükseltmeye başlayınca İtalyan keşiş, bu eserinin gerçek hayata uygulanabilirliğini ispat sadedinde bakın kendini nasıl savunacaktır:

"Güneş ülkeyi yer yüzünde bulmak mümkün mü? Fikir hürriyetine, vicdan hürriyetine, lisan hürriyetine ilişmeyen Türklerin

mevcudiyeti -hiç olmazsa yarın- böyle bir ülkenin olacağını bana zannettiriyor. Madem ki; düşünceyi zindana koymayan, hakikat sevgisini zincire vurmayan bir millet, o cesur ve âdil Türkler var, üzerinde yalnız hakikatin, adaletin ve hürriyetin hüküm sürdüğü bir Güneş Ülke niçin vücut bulmasın!..”

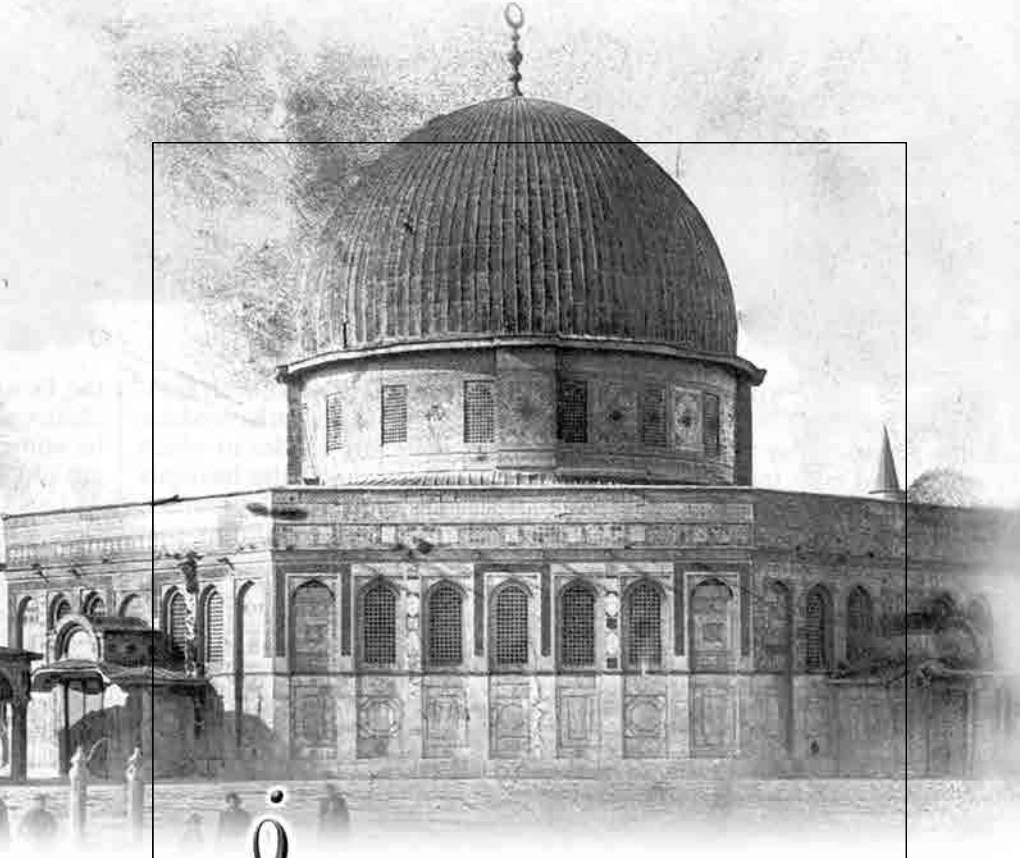
Çınarın Köküne Kezzap Dökenler Bugün Gözyaşı Döküyorlar

Uçsuz bucaksız coğrafyasının içinde barındırdığı dinleri, dilleri, ırkları, kültürleri farklı olan bu insan topluluklarını, dinlerini, dillerini değiştirmeye zorlamadan, asimile etmeden, kültürlerine, geleneklerine saygı duyarak, onlara müşfik bir baba edasıyla yaklaşıp hakk-ı hayat tanıyan örnek bir model ortaya koyduğundan dolayıdır ki, bu ulu çınarın köküne kezzap dökülmesinin üzerinden bir asra yakın bir zaman geçmesine rağmen, Orta Doğu’dan Balkanlar’a, Kafkaslar’dan Afrika’ya kadar aklı başında herkes, Osmanlı ve onun getirdiği hak merkezli adilâne yönetiminin özlemini duymaktadır.

“Devlet Zamanı” Ne Zaman

Bu kerim devletin büyüklüğünü anlamak için, ondan koparılarak kurulan devletlerin bugünkü durumuna bakmak bile yeterlidir. Sırbistan’dan Kosova’ya, Gürcistan’dan Irak’a, Filistin’den Cezayir’e kadar onlarca devletin hâl-i hazini ortadadır. Aradan o kadar yıl geçip kağıt üzerinde bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen bu devletler bir türlü durulmamış, hâlâ çalkantılar devam etmekte ve hâlâ kan gövdeyi götürmektedir.

Efendilerini sırtından vurup isyan ederek kurtuluşa ereceklerini zanneden bu talihsizler, eski huzur dolu, barış dolu günlerini mumla aramaktadırlar.

İsrail eski Başbakanı Ehud Barak, Süleyman Demirel ile görüşmesi sırasında, bölgedeki güvenlik problemlerinden yakınırken, Kudüs'ün Osmanlı dönemindeki yönetiminden espirili bir örnek verdi.

Barak, «Osmanlı döneminde tek pırpırlı bir onbaşı, 20 kişilik bir askerî gücüyle burayı huzur içinde yönetiyordu.» dedi. «İstanbul'dan gelen talimatları uygulayan onbaşı, otur deyince oturuluyor, kalk deyince kalkılıyordu.» diyen Barak'ın, şimdi bölgede kendilerinin içinden çıkamadığı işlerin üstesinden Osmanlı onbaşısının o zaman geldiğini söylemesi Demirel'i güldürdü.

Dışişleri eski bakanlarından Hikmet Çetin, bir gazetede yayınlanan haberde (Zaman, 22.9.1994) Batı'nın Osmanlı'dan koparılan Balkanlar sorununu çözmekte içine düştüğü acziyeti şu hâtırasında dile getirir:

"1992 yılında Bosna-Hersek konusunda bir toplantı yapılıyordu. Türkiye de çağırıldı. Miloseviç, Karadziç hepsi masada yerlerini almışlardı. Benim yanımda Yugoslavya'da uzun yıllar büyükelçilik yapmış Amerika Dışişleri Bakanı vardı. Bana dönerek 'Siz bu felaket yerlerde 500 yıl nasıl kaldınız?' diye sordu."

İşte bu zoru başarmalarından dolayı Osmanlı'nın Batı'daki hakimiyet dönemleri, "devlet zamanı" diye anılıyor. Yani adaletin, eşitliğin, hakka ve hukuka saygının hayata geçirildiği, insanca yaşamanın hakim olduğu gerçek bir devlet zamanı...

Barış, Huzur ve Güvenin Markası Bir Devlet

Aynı bakanımız, resmi bir ziyaret vesilesi ile İsrail'e gittiğinde, İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Perez'in kendisine anlattığı şu hâtıra da çok ibretlidir:

"İsrail ziyaretim sırasında görüşmelerde bulunduğum Dışişleri Bakanı Şimon Perez ile konuşurken bir ara bana dedi ki:

-Ben, bundan üç sene evvel (1991) Sina bölgesinde bir belediyeyi ziyarete gittim. Küçük bir belediye ve Yahudi bir belediye...

Belediye reisi, Mısır'dan şikayet etti. Mısır'a komşu çünkü. Ardından İsrail'den şikayet etti... Herkesten şikayet etti. Ben de kızdım; Ne istiyorsun? dedim. O da kalktı bana: Osmanlı yönetimini istiyorum, dedi. Çünkü Osmanlı bir hoşgörü devletiydi. O gidince huzur ve güven de gitti."

Ba'de Harâb-il-Basra

Arapları "bağımsızlık, barış, huzur, refah" vaadleriyle kandırıp Osmanlı'ya karşı ayaklandıranlar, verdikleri sözde bağımsızlıkların işe yaramadığını acı bir şekilde gördüler. Siyah altının cazibesine dayanamayarak bir bahane bulup yeniden o topraklara çöreklenen bu Batılı emperyalistler, çok geçmeden de ne tür bir batağa saplandıklarını anlamaya başladılar. Ve yaptıkları bu yanlışları yüksek mahfillerde yavaş yavaş itiraf etmeye de başladılar.

Bunlardan biri olan ABD'li diplomat Richard Hol-broke, Fox News televizyonuna verdiği demeçte, "Irak dediğimiz ülke, 81 yıl önce, yani 1922'de (dönemin İngil-tere Başbakanı) Winston Churchill ve diğerleri tarafından Kahire konferansında kuruldu. Irak kesinlikle şu anki uluslararası sınırları içinde kurulmamalıydı" diyor ve devam ediyor:

"Osmanlılar, Kürtleri, Sünnileri ve Şiileri 400 yıl boyunca üç ayrı vilayet halinde, yani Musul, Bağdat ve Basra olarak yönetti. Bu doğru çözümdü. Ancak daha sonra İngilizler yanlış yaptı. Biz de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki sınırlara sadık kaldığımız için, bu mesele bize miras kaldı." (Hürriyet, 3 Eylül 2003)

Aranan Model Ülke

Ahmet Cevdet Paşa'nın, "Şayet Avrupa bir ihtilâlle alt üst olursa, namuslu insanların sığınacağı tek ada" olarak kabul ettiği Devlet-i Âliyye'nin ortaya koyduğu sistem, bu-gün model arayışlarının başında gelmektedir. O, zamanın kendisini haklı çıkarmasıyla her geçen gün daha fazla aranmakta ve özlenmektedir.

Bundan dolayıdır ki, bugün Kuzey Afrika'ya gittiğinizde Osmanlı idaresini görmüş ihtiyarların boyunlarına Osmanlı parasını muska olarak taktıklarını görürsünüz. Yine aynı şekilde bir

Arnavutun yemin ederken, sözündeki inandırıcılığı vurgulama sadedinde "Yalan söylüyorsam Türk olmayayım" diye yemin ettiğine şahit olursunuz. Hakeza, bir Ukraynalının, doğru sözlü birine ihtiyaç duyduğuz zaman dilinden "Bir Türk aranıp bulunmalı." atasözünün döküldüğünü duyarsınız.

Osmanlı Ulu Çınarı Kurudu mu

İnsanlığa onur veren, onu yücelten bu kerim devlet, bu şanlı medeniyet öldü mü? Köküne kezzap dökülen, gövdesi baltalanan ulu çınar kurudu mu?

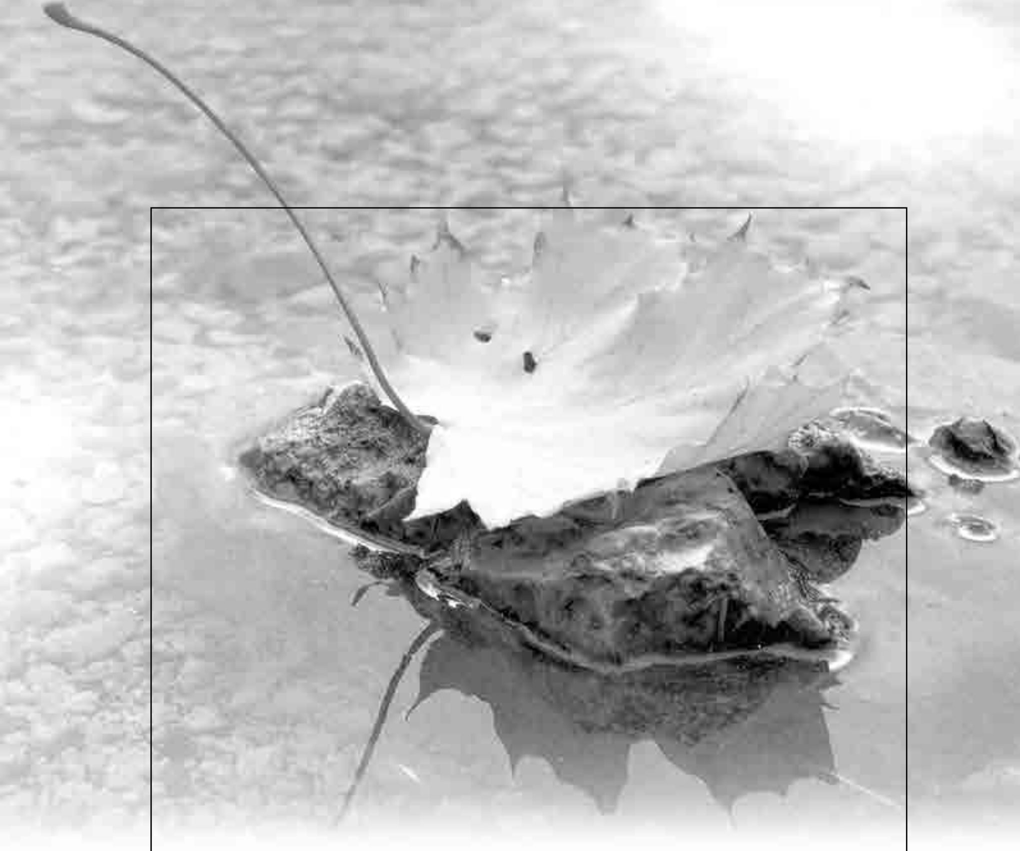
Yaşayan en büyük tarihçilerimizden Halil İnalcık, "Yalnız sanatta, mûsikîde, güzellik anlayışımızda, mutfağımızda değil; yaşam tarzı ve davranışlarımızda, hatta din anlayışımızda Osmanlı yaşamaktadır. Bu sosyolojik bir gerçektir." demektedir.

Evet, kendinden önceki Türk devletlerinin tecrübelerini, İslam'ın muhteşem mirası ile meczederek dünya tarihinin en muhteşem medeniyetlerinden birini kuran Osmanlı, ölmemiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesi ile "devam ederek değişmek, değişerek devam etmek" esas olduğuna göre, isim olarak olmasa da ruh olarak varlığını devam ettirmektedir ve gelişerek devam ettirecektir.

Bu gerçeği Vatikan'ın Türkiye temsilcisi Monsenyör Georges Marovitch çok güzel bir benzetme ile şöyle ifade eder:

"Benim bir tesbitim olacaktır. Bir tarihlerde Roma'da çalışıyordum. Şehrin uzağında bir mabet vardı. Yeşillikler içindeki bu manastırda bulunduğum bir gün kar yağmıştı. Oysa ki Roma'ya kar pek nadir olarak yağar. Kışın şiddetinden bahçede bulunan çok sevdiğim erik ağacı kurumuştu. O senenin baharında ne çiçek açtı, ne de meyve verdi.

Bahçıvan benim üzüldüğümü görünce, 'Merak etme!' dedi.

Eski diplomatlarımızdan Nihat Dinç'in Hindistan'da vazife yaptığı yıllarda İngiliz sefiri Bushell'in ağzından kaçırdığı şu ifade İngiliz sömürgeciliğinin zihniyet yapısının özeti gibidir: «Biz imparatorluk dağıtılmasını ilk Hint topraklarında denedik sonra da bu tecrübemizi Osmanlı İmparatorluğu üzerinde uyguladık.»

Ağaca su verdi, gübreledi ve budadı. Büyük bir dikkatle baktı, ilgilendi. Ağacı budarken ben çok üzülmüştüm. Çünkü elindeki makasla kocaman dalları kesiyordu. Hatta kurumuş dallarla birlikte yeşil olanlardan da kestiği oluyordu. Erik ağacı oldukça küçülmüştü ama canlanmıştı da.

Bir sene sonra mevsimi gelince ağaç yeniden yeşillendi, çiçek açtı ve yeniden meyve vermeye başladı.

İşte Osmanlı Devleti de, bence bu ağaç gibidir. Kurumuş gibi göründü. Ama ölmemişti. Budandı, bakıldı. Gerçi kesilmemesi gereken canlı kısımları da kesilip atıldı ama ne yapalım, kısmet... Ama aynı kök üzerinde yeniden hayat buldu."

Çınarın Vizyonu

Evet, bilindiği gibi Osmanlı, çınar ağacı ile sembolize edilen bir devlettir. Çünkü çınar uzun ömür demektir, çınar kalıcı olmak demektir, çınar heybet demektir, çınar vizyon demektir.

Geyikli Baba, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu yansıtan dönemin menkıbevî tarihinin önde gelen simalarından ve bu tarihin kahramanlarından bir gazi ve derviştir. Bursa'nın fethine de katılan bu Hak eri, bir gün sırtında bir çınar fidanı ile Osman oğlu Orhan Gazi'nin ikametgâhının önüne gelir ve uzun ömrü, kalıcılığı temsil eden bu fidanı bahçeye dikerek uzaklaşıp gider. Geyikli Baba, bununla Osmanlı Devleti'nin kutsiyetine ve uzun ömürlü olacağına işaret eder.

Bu ulu adamın, bahçesine diktiği ulu çınar fidanının mesajını çok iyi anlayan genç hakan, gözlerini ufka dikerek, hayatı boyunca bu ulu çınarın köklerinin derinleşip, gövdesinin arş-ı âleme dalbudak salması için mücadele verir. Bundan dolayıdır ki tarihler Orhan Gazi'yi "merzbanul âfâk", (ufukların bekçisi) ünvanıyla yâd ederler.

Babası Ertuğrul oğlu Osman Gazi'den, "Attan inmeyesüz!" vasiyetini alan ufukların bekçisi Orhan Gazi'nin, oğlu Murat Hüdâvendigâr'a şu vasiyeti, babasından aldığı vasiyet kadar derûnîdir:
"Osmanlı'ya iki kıta üzerinde hükmetmek yetmez. Zira il'a-yı Kelimetullah azmi iki kıtaya sığmayacak kadar büyük bir davadır. Selçuklu'nun vârisi biz olduğumuz gibi Roma'nın da vârisi biziz."

Yeni Filizlere Sahip Çıkmanın Tarihî Sorumluluğu

Evet, Osmanoğulları'nın dikip yaşattığı bu aşk ve iman çınarı, altı asır boyunca binbir badire atlatmasına, gövdesinin defalarca baltalanmasına, içerden ve dışarıdan köküne kezzap dökülme-

sine rağmen kurumadı, kurutulamadı. O, yeni bir isim, yeni bir ruh ve yeni bir şuurla yeni filizler veriyor.

Evet, ikbâl yıldızımız hilâlin yanındaki ihtişamlı yerini alarak, istikametsizlikten bunalan neslimize ışık olup yol göstermeye başlamıştır. Gülen bir gönülden dökülen mısralarla tarihimiz yeniden dirilmektedir:

Diriliyor yeniden tarih, yüzünde peçe,
Geçmişteki bütün ihtişamıyla rengârenk..
Şanlı mâzîler, mutlu yarınlarla iç içe,
Göklerin yerle ilk buluştuğu günlere denk...

Evet, dallar yeniden filize durduysa, o filizler büyüyüp meyve verene kadar onu kışın ayazından, yazın kavuruculuğundan korumak gerek. Bu vazife, bu toprakların hayat pınarından su içmiş herkes için hayatî bir sorumluluk ve tarihî bir misyon gereğidir.

Ve bu aziz millet, yeni çağın başlangıcında tarihî bir fırsat yakalamıştır. Fakat, bu fırsatı savsaklar, ihmal eder ve değerlendirmezse gelecek nesiller ve tarih bunu affetmeyecektir.

Ekip Diktiklerimizin Muhasebesini Yapma Zamanı

Anlatırlar ki, yetmişlik bir pîr-i fânî, bahçesindeki toprağı kazıp bir fidan dikmeye çalışmaktadır. Onun bu halini gören yoldan geçmekte olan gençler, biraz alayvârî, "İhtiyar, yaş kemale ermiş, bir ayağın çukurda sayılır. Ama sen hâlâ bir şeyler dikme uğraşındasın. Bu toprağı kazıp fidanı dikeceksin, sulayacaksın, çapalayacaksın, sonra o dalbudak salıp büyüyecek, gelişip olgunlaşacak, yıllar geçecek ve meyve vermeye başlayacak. Sen de bu meyvelerden istifade edeceksin. Bu ne tûl-u emel!" deyince, işini

bırakan bilge ihtiyar, “Bizler, bizden öncekilerin ekip diktiklerini yiyoruz. Bizim ekip diktiklerimizi de bizden sonrakiler yiyecekler.” diyerek harikulâde bir hayat dersi verir.

Bu kıssadan hissemize düşeni sorarsanız: Gün, ekip diktiklerimizin veya ekip dikemediklerimizin muhasebesini yapma ve daha neler ekip dikebileceklerimizin plan ve projesini yapıp eyleme geçme günüdür.

Biz Geçmişte Neyi Arıyoruz

İleriye sıçramak için geriye atılmış bir adım olan tarihi, eğer bir fırlatma rampası değil de, bir hamak gibi değerlendirir ve üzerinde yan gelip yatarsak, bizden evvelkilerin ekip diktiklerini yemiş ama bizden sonraki nesillere ise bir şey bırakmamış, daha doğrusu bir çöl bırakmış olacağız. Bir medeniyet çölü, bir kültür çölü...

Evet, tarih bizim sadece hayallerimizi okşayacaksa; “Bir zamanlar ne kadar büyüktük!”, “Ne muhteşem bir medeniyet kurduk!” tarzı nostaljik bir değer ifâde edecekse, yani tarih merakı gerçek ve sağlam bir tarih şuuru ile perçinlenmezse, bu tarih anlayışının bizim üretkenliğimize herhangi bir katkısı olmaz, tam aksine bizi pasifleştirir. Dünlere takılıp hep geçmişte yaşamaya başlarız. Nietzche’nin deyimi ile; tarih, eylemin kanatlarını kesen bir “hayat mezarcısı”na dönüşür.

O zaman şu sorunun doğru cevabını bulmak zorundayız: “Biz tarihte, geçmişte neyi arıyoruz?”

Biz geçmişte, geçmişi değil geleceği arıyoruz. Tarih bize geçmişi değil geleceğimizi verir. Biz bu tarih bilgisi ve bu bilgiyi eyleme dönüştüren tarih şuuruyla, arkamızda sonsuz bir geçmişin bulunduğunu ve önümüzde de sonsuz bir geleceğin bulunabileceğini düşünüyoruz. Bu düşüncenin verdiği azim ve metanet

içinde şevkle hareket ediyoruz. Yani biz geçmişe, ecdadımızın payitahtı, geleceğe de, Söğüt'ten göğerip büyüyen ve bütün yeryüzü coğrafyasını kaplayan görkemli bir çınar olarak bakıyoruz.

Bizim, bu toprakların çocukları ve böylesi mübarek bir tarih mirasına sahip talihliler olarak ciddi bir şuuraltı kredimiz var. Bir şeyin başarılabileceğinin en önemli ölçülerinden biri de o şeyin daha önce başarılmış olmasıdır. Dolayısıyla biz, başarılamayanı başarmış bir millet olarak tarih boyunca hep lider millet olageldik. Bundan dolayı yeni çağda da taklitçi ve kuyruk bir millet olamayız. Medeniyet yarışında ileri, kültür alanında müstakil ve iddialı bir millet olmak durumundayız. Geleceğin tarihinde de bir misyonumuz bulunmalı. Ama bu misyon, her çağın kendi realiteleri içinde bir yürek fethi misyonudur.

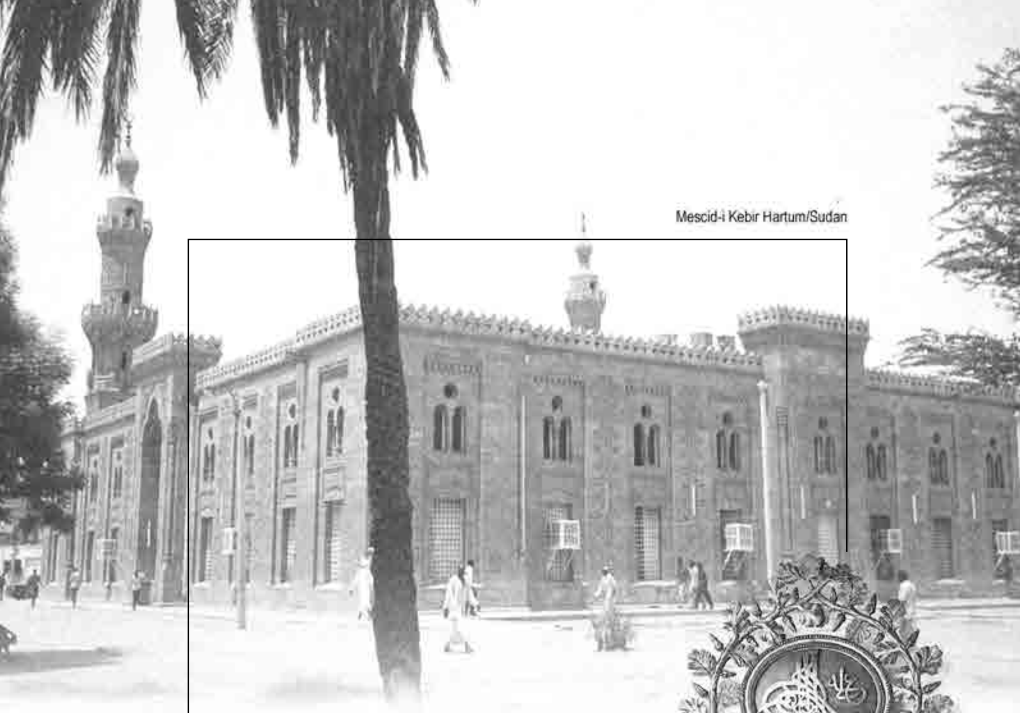
Kevser soluklu bir Allah dostunun ifadeleri içinde, "Kimsenin toprağında, ülkesinde, hakimiyetinde gözümüz yok. Fakat Allah'ın bize ihsan ettiği şeyleri her yere götürme, herkesin ruhuna üfleme, ruhumuzun ilhamlarını başkalarının sinelerine boşaltma mânâsında dünyanın her yerinde gözümüz var, kalbimiz var. Kalbimiz bütün dünya için atıyor."

Hazreti Mevlâna felsefesi içinde tıpkı bir pergel gibi, bir ayağımız merkezde, diğer ayağımız yetmiş iki milletle beraber. Ve pergelimizin açısının eriştiği bütün susuz dudaklara, susuz yüreklere âb-ı hayat yetiştirme telaşındayız.

Zaten, zulüm zulüm üstüne inim inim inleyen dünya da, Hz. Adem'in salih evladı Habil'i temsil eden bu muhabbet fedailerini, bu yürek fatihlerini beklemektedir.

Yeryüzünün Hakiki Mirasçılarına Binler Selam

"Şu anda bütün âlem-i İslâm aynı ıstırap içinde... Ne zaman âlem-i İslâm'a sahip çıkıp bizi de sevindireceksiniz?" diyen Fas

Mescid-i Kebir Hartum/Sudan

Milli Eğitim eski bakanlarından Sayın Köksal Toptan anlatıyor:

«Bakan olduğum sırada, Sudan'a resmî bir ziyarette bulunmuştuk. Hartum'da bazı tarihî eserleri gezdirirken, "Bir de Osmanlı eseri camimiz var." dediler ve bize göstermek istediler.

Camiye vardığımız zaman namaz zamanı değildi ve cami kapalıydı. Camiin avlusunda bulunan çocuklardan biri cami imamının oğluymuş. Ona anahtarı babasından alıp gelmesini söylediler.

Caminin hemen yanında oturan imama çocuğun seslenişi heyette bulunan herkesin gözlerini yaşartmıştı.

Babasına şöyle sesleniyordu delikanlı:

-Baba, caminin anahtarını ver, sahipleri geldi!..»

Yüksek Devlet Konseyi Üyesi Prof. Dr. Ahmed Ma'ul Ayneyn de,

Biricik oğlunu Orta Asya'daki Türk okullarından birine yazdırıp, "Oğlumun adı Viktor. Alın size teslim ediyorum. Adını ister İbrahim, ister İsmail koyun. Ama yeter ki, onu insan gibi yetiştirin." diye yalvaran Rus baba da,

Umreye giden Türklere, "Sizin padişahlarınız çok istedikleri halde İslâm âleminin bitmeyen problemleri dolayısıyla bir defa bile hacca gelemediler. Bugün daha büyük problemler var. Onları halletmeden siz art arda umreye geliyorsunuz. Ben anlayamıyorum. Siz öncelikleri, el uzatmanız gereken işlere verseniz ya!" diye çıkışan Medineli bir mağaza sahibi de,

Temsil ettiği dâvâ için şehadetle şereflenen Murad-ı Hüdâvendigâr'ın Kosova'daki türbesini ziyarete gelip, "Biz burada O'nun yetimleriyiz." diyen Priştineli yaşlı bir ana da,

"Siz bin senedir âlem-i İslâmın bayraktarı ve bizim ağabeyimiz idiniz. Şu anda 60 senedir biz sahipsiz kaldık." diye dert yanan Sudan Şeyhülislâmı ve daha niceleri de aynı ümitli bekleyiş içindedirler.

Bu bekleyişler arefesinde bize düşen de, bu bahar bekleyişlerini, bu tomurcuklanan ümitleri soldurmamak, boşa çıkarmamak... Zaten, ümit olmadan da ümit edilen şey gerçekleşmiyor. "Ümit, ümmetim için bir rahmettir. Ümit olmasaydı, hiçbir anne emzirmez ve ağaç diken de dikmezdi." buyurmamış mıydı İnsanlığın Efendisi (sav)?

Ama bu ümitler atalet kokan pasif bir ümit değil, ilham ve eylem esintili aktif ümit olmalıdır. Ümitlerimizi bu doğru yörüngesine oturtabilirsek, alın terimizi, zihin terimizi, yürek terimizi ortaya koyup yardan, anadan, atadan geçebilirsek ulu çınarın gölgesinde yeni bir diriliş, yine bir diriliş gerçekleşecektir inşaallah.

Ve biz erbab-ı kalemlere de, tarihin alkışladığı bu diriliş erlerini selamlamak düşecektir.

*Tomurcuk derdinde olan ağaçlara,

*Yaşadığı çağa ruh kazandırmaya kendini adayanlara,

*İnsanın harcadıkça çoğalan tek sermayesi sevgiyi iktidara taşıyanlara,

*Yaşadığı çağı mutluluğa gebe bırakanlara,

*Himmeti milleti olanlara,

*Figüranlığı içine sindiremeyip, tarihin aktif öznesi olarak başrole soyunanlara,

*Kendi varlığını bile gayesine feda edebilenlere,

*Duvar taşlarından köprüler inşa eden ruh mimarlarına,

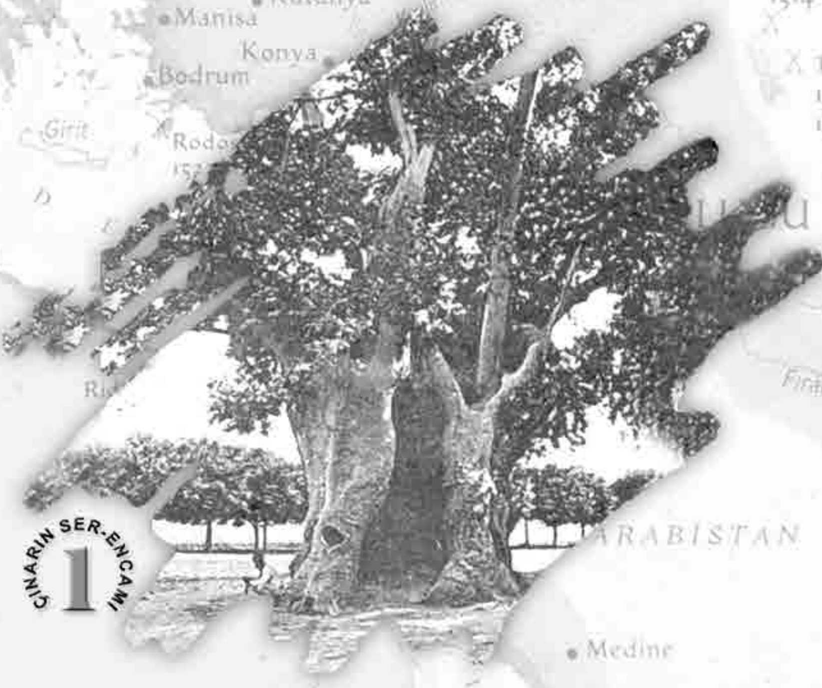
*Tarihin akışını değiştirmeye kendini adayan yeryüzü mirasçılarına,

*Yitik yüreklerde çiçek açmayı hayatının gayesi edinmiş adanmışlara,

*Hiç pörsümeden, "Yarın elbet bizim, elbet bizimdir!/ Gün doğmuş, dün batmış ebed bizimdir!" deyip ümidini hep diri tutanlara,

Binler selam olsun...

Hayata yeni bir mânâ, yeni bir tefsir getirme düşüncesiyle Asr-ı Saadet ruhuyla tarih sahnesine çıkan Osmanlı ulu çınarı, altı asır boyunca gölgelendirdiği geniş coğrafyaları adalet, huzur, barış ve refah esintileriyle serinletti.

"En çok sevdiğim ağaç çınardır. Geniş, pençe pençe yaprakları, munis dev gövdeleriyle onlar bana Peçevî'nin anlattığı o sefer meşveretlerinde söz alan, kumandanlara yol gösteren, akıl öğreten serhat gazilerini hatırlatırlar. Gerçeği de bu ki her çınarda bir dede edası vardır. Onlar toprağımızın hakiki gururudur; belki dedelerimiz o heykelî vekarı, o dağ sükûnetini onlardan öğrendiler."

Ahmet Hamdi Tanpınar

Yüzyıllar boyunca mazlum ve mağdurları himaye edip, gözü doymaz sömürgecilere karşı asil bir direniş sergileyen bu kerim devlet, zamanla gücünü yitirince, bu emperyalist güçler tarafından ihtiyar gövdesi baltalanarak devrildi.

"Batı ile bizim kadar uzun ve çetin mücadelelere girdiği halde bizim kadar ona mukavemet etmiş olan ve bu mukavemeti devam ettiren bir başka millet gösterilemez. Bu direnmenin sebebi Türk milletinin intibak kabiliyetindeki eksiklik yerine Türk kültürünün çok sağlam ve köklü oluşu, hatta beşerî ve ahlakî kıymetler bakımından Batı medeniyetine göre üstün oluşu ile izah etmek daha doğru olur."

Prof. Dr. Erol Güngör

İçten ve dıştan insafsız darbelerle acımasızca başı gövdesinden ayrılan bu ulu çınar, kaderin garip cilvesi olarak köklerinden beslendiği temiz kaynak sayesinde mucizevî bir diriliş silkinişiyle yeni sürgünler vermeye başladı.

ÇINARIN SER-ENCAMI 3

Keçecizâde Fuat Paşa'ya, Sultan Abdülaziz'in 1867'deki Avrupa seyahati esnasında soruyorlar, "En güçlü devlet hangisidir?" diye. Fuat Paşa, "Şüphesiz ki Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'dir. Çünkü siz dışarıdan, biz içeriden yıkmaya çalışıyoruz ama bir türlü yıkılmıyor." diyor.

Kökleri mâzîye, dalları istikbâle uzanan bu yeni sürgünler, ilim, fen, inanç ve ahlak felsefesi meşcereliğinde boyatıp gelişerek yeryüzü coğrafyasını yeniden ışıklandırmaya başladılar.

ÇINARIN SER-ENCAMI 4

Çınar, o server-i eşcar, pâdişah-ı çemen
Ağaç değil o, kâinat... zümrütten

Ağaç libâsını almış da lutf-i Rahmanî
Yeşil bulut gibi sermiş zemine sâyesini

Bilir misin beni bâzan düşündürür bu çınar,
İlelebed kalacak galiba muhafazakâr.

Trabzonlu Halil Nihat

LÛGATÇE

ÂBİDE: Tarihî ve dinî kıymeti olan bina, eser, anıt.

ÂBİDEVÎ: Âbideyi andıran, âbideye benzeyen.

AD: Hz. Hud Peygambere isyan ettiklerinden gazab-ı İlahiyeye uğrayan ve helak olan Yemen tarafında yaşamış bir kavmin adı.

ÂDÃB-I MUAŞERET: İçtimai yaşayış bilgisi, usulleri.

AĞYAR: Başkaları, yabancılar.

AHİLİK: 13. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynayan dinî-içtimaî teşkilat.(Geniş bilgi için, bkz. Galip Demir, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik, Ahi Kültürünü Araştırma ve Egitim Vakfı Yay., İst., 2000)

ALA-YI İLLİYYİN: Cennette en yüksek derece. Cenab-ı Hakk'ın indinde en iyilerin, kâmillerin derecesi.

ANAKRONİK: Çağı geçmiş, çağa uymaz, eskimiş.

ANKSİYETE: Endişe hali

A'RAF: Cennet ile cehennemin arasındaki bir yer.

ARASTA: Osmanlı mimarlığında bir eksen üzerinde dizilmiş dükkan sı-ralarından oluşan üstü açık ya da kapalı çarşı yapısı.

ASİMİLASYON: Kişilerin veya toplulukların bir başka toplumun kültürel yapısı içinde eritilerek yok edilmesidir. Bu yolla halklar, kendi özelliklerinden ve kültürlerinden uzaklaştırılırlar ve

kendilerine yabancılaş-tırılırlar, egemen olan kültürün değerlerini benimseyip, onun çıkarlarını savunurlar.

AŞİRET: Arapça bir kelime olup "kabile" karşılığı kullanıldığı gibi kabilenin altında daha küçük bir topluluğu da ifade etmektedir. Türkçede ise yayın olarak göçebe unsurlar için kullanılmış, özellikle Osmanlılar dönemnide boyun altında, cemaatin üstünde bir topluluğa ad olmuştur.

AZTEKLER: 15. yüzyıl ile 16. yüzyıl başlarında, bugünkü Meksika'nın orta ve güney kesimlerinde büyük bir imparatorluk kurmuş halk.

BA'DE HARÂB-İL-BASRA: Basra yıkıldıktan sonra, mec. iş işten geçtikten sonra.

BAYRAK: Bir devleti, bir askeri birliği, resmî veya gayrî resmî bir kuruluşu temsil eden alâmet veya kumaş parçası. 29 Mayıs 1936 tarihinde kabul edilen 2994 sayılı yasa uyarınca Türk Bayrağı belli şekil ve oranda kırmızı zemin üzerine beyaz ay ve yıldızdan ibaret olup, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin millî göstergesidir. Bu bayrak, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin de bayrağıdır. Sultan Abdülmecid'in son devirlerinde sekiz köşeli olan yıldız beş köşeli olarak değiştirilmiştir.

BEDESTEN: Değerli eşya, kumaş ve mücevherlerin alınıp satıldığı kapalı çarşılardır. XIII. Yüz yıl'da Selçuklular'la birlikte ortaya çıkmış ve Osmanlılarla yaygınlaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin büyük kentlerinde her ticari eşyaya özgü bedestenler vardı.

BERBERİ: Kuzey Afrika'nın bilinen en eski halkı. Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır'a kabileler halinde dağılmışlardır. Birbirlerine kesin bir dil birliği ile bağlı olmakla birlikte, fiziksel ve kültürel özellikleriyle büyük çeşitlilik gösterir.

BEYTÜLMAL: Hazine, devlete ait mal ve para hazinesi.

BEYZÎ: Oval.

BROKER: Simsar, komisyoncu.

CELADET: Bahadırlık, kahramanlık, yiğitlik.

CERMEN: Bugünkü Almanya'yı, Bohemya ve Polonya'nın batı bölümünü kapsayan Cermanya'da M.Ö. 3. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar oturan halk ve bu halktan olan kimse

CİZVİTLER: Eğitim, misyonerlik ve yardım çalışmalarıyla tanınan bir Katolik tarikatının üyeleri.

CUMBA: Bir binanın kat duvarı sathından dışarı doğru çıkan kısım.

ÇÂR-NA-ÇÂR: Çaresiz, ister istemez.

ÇELEBİ: Asil, zarif, okumuş, bilgili kimseler için kullanılan bir ünvan.

DEPRESYON: Ruhi çöküntü.

DEREBEYLİK (FEODALİTE): Toprak mülkiyetine ve toprak kölesi emeğine dayanan ekonomik düzen.

DEVLET-İ EBED MÜDDET: Saltanatı ebedi, sürekli olan devlet.

DİVAN: Edebiyatta bir şairin şiirlerini belli bir düzene göre toplayan mecmuanın adı.

DOĞU BİLİM (ORYANTALİZM): Avrupa'ya göre doğuda yer alan milletlerin dillerini, tarihlerini, kültür ve törelerini inceleyen bilim.

DUA KUBBESİ: Arasta ve çarşı esnafının her sabah dükkanını açmadan önce altında toplanıp dua ettiği kubbe ile örtülü bölüm.

DÜVEL: Devletler.

EBCED: Eski sâmî alfabe sırasına göre tertiplenmiş, Arapça'ya mahsus sesleri gösteren harfler ilave edilmiş ve bu sıraya mahsus sesleri gösteren harfler ilave edilmiş ve bu sıraya göre harflerle, birden ona sıra ile, ondan yüze onar onar, yüzden bine yüzer yüzer olmak üzere birer sayı değeri verilmiş olan Arap harflerinin diziliş sırası ve bütünü.

EBRU: Daha çok cilt yapımında kullanılan bir kağıt boyama tekniğidir. Koyu kitreli suyun üzerine dökülen çeşitli boyalar ince bir tel parçasıyla şekillendirilir ve bir kağıt bu boyalı sıvının üzerine konularak ve kaldırılarak elde edilir.

ELİT: Seçkin

EMANETULLAH: Allah'ın emaneti. Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahların hükümet telakkilerine göre halk, millet.

EMPERYALİZM: Bir milletin başka bir milleti siyasî ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi.

ESFEL-İ SAFİLİN: Sefillerin en sefili. Cehennemin en aşağı tabakasındakiler.

ESMA-İ HÜSNA: Cenab-ı Hakk'ın güzel isim ve sıfatları.

FEHAMET: Anlayışlı, zeki.

FERMAN: Osmanlı padişahlarının herhangi bir konu üzerine yazdığı resmi buyruktur. Bir fermanın yukarısında Allah'ın adı yer aldıktan sonra, tuğra yazılırdı. Tuğranın altına yazılan şeyin bir ferman olduğu onun gönderilen kişinin resmi adı ve gönderilen fermanın gönderilme gerekçesi yer alırdı. Bu belirlemeden sonra padişahın açık buyruğu ve buyruğun başarıyla uygulanması için de bir dua ve sonunda günün tarih ve fermanın yazıldığı yer belirtilirdi. Fermanlar ilgili Divan-ı Hümayun kalemlerinde yazılır, özeti divan sicillerine geçirilir, Müftü (Şeyh-ül İslam) tarafından İslama uygunluğu onaylanır (fetva) ve nişancı tarafından ilgililere iletilirdi. Fermanlar vardıkları yerde önce, kadılarca incelenip, sahte olmadığı saptandıktan sonra şeri mahkeme siciline kayıt olduktan ve bu kayıt fermana işlendikten sonra uygulanmaya başlanırdı.

FETVA: Dinî konulardaki sorulara yetkili dinî mercinin verdiği resmi cevap.

FİRAVUN: Eski Mısır'da hususan Peygamber Hazreti Musa zamanında Allah'a isyan edip ilahlık davasında bulunan hükümdar.

FİZAN: Libya'nın güneyinde yer alan ve ülkeyi meydana getiren üç bölgeden biri.

FUKARA-YI SÂBİRÎN: Sabreden, dayanan, avuç açmayan fakirler.

FÜTÜHAT: Fetihler, zaferler.

FÜTÜVVET: Dostlara afv ve safh ile muamele, yiğitlik, cömertlik, lütuf ve ihsankârlık, kerem, seha.

HAÇLILAR: 11. yüzyıl ile 12. yüzyıl arasında batılı Hıristiyanlarca kutsal yerleri Müslümanların elinden almayı amaçlayan seferlere katılanlara verilen adn, ehlisalip.

HARÂBÂTİ: süfli, pejmurde (adam)

HARÂBÎ: Haraplık, viranlık.

HATT-I HÜMAYUN: Osmanlı padişahlarının yazılı buyruklarıdır. Padişah bir konuyla ilgili olarak sadrazamın sunduğu belgenin üzerine el yazısıyla buyruğunu yazardı ya da herhangi bir konuda doğrudan yazılı buyruğunu gönderirdi.

HAZİRE: Etrafı çevrili mezarlık vs.

HAZİRUN: Huzurda, göz önünde bulunanlar.

HİCAZ: Arap yarımadasında Mekke ve Medine'nin bulunduğu bölge.

HİROŞİMA ve NAGASAKİ: İkinci Dünya Savaşı'nda ABD'nin, Japonya'yı savaş dışı bırakmak amacıyla ilk atom bombası atılan Japon şehirleri.

IRK: Kalıtımsal olarak, ortak fiziki ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğu.

İCAZETNAME: Okuduğu dersi veya sanatı bitirenlere hoca ve üstadları tarafından verilen ehliyet vesikası yerine kullanılan bir tabirdir. Bugünkü anlamda diplomaya tekabül eder.

İDEOLOJİ: Siyasî ve içtimaî bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukukî, bilimsel, felsefî, dinî, moral ve estetik düşünceler bütünü.

İKBAL: Bir şeye yönelmek, teveccüh etmek. Baht açıklığı.

İ'LA-YI KELİMETULLAH: Allah kelamının, İslamiyetin ulviyetini ve hakikatlarının kıymetini bildirmek ve yaymak.

İMPARATORLUK: Burada kullanılan "imparatorluk" terimi "emperyal" veya "sömürgeci" manasında değil, insan ve toplum yapısı, takip ettiği cihanşümul siyaset, merkezi idare ve saltanat sisteminden dolayı "devlet-i âliyye" karşılığında kullanılmıştır.

İNFAK: Nafaka verip geçindirme, besleme

İNKALAR: 12. ve 16. yüzyıllar arasında And'larda büyük bir imparatorluk kuran Güney Amerika yerli halkı.

İRAD: Gelir, bir malın getirdiği kazanç.

İREM: Ad kavmi zamanında, Şeddad tarafından, cennete benzetilerek yapılan bir bahçe olup Şam'da veya Yemen'de bulunmuş olduğu söylenir.

İSM-İ CELAL: Cenab-ı Hakk'ın nihayet derecede azamet ve büyüklüğünü gösteren ismi.

İSMET: Günahsızlık, masumluk. Günahlardan kaçınmak melekesine sahip olmak.

JAKOBEN: Fransız ihtilali sonrasında ortaya çıkan, insanları ihtilalin ruhu olan düsünceler çercevesinde zorla biçimlendirmeye, biçimlenmek istemeyenleri de giyotin ile biçmeye çalışan tarz.

JEOPOLİTİK: Uluslararası siyasette, coğrafi etmenlerin güç ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Jeopolitik kuramcıları doğal sınırlara ulaşma, önemli deniz yollarından yararlanma ve stratejik önem taşıyan kara parçalarını denetim altında tutma gibi kaygıların milli politikaların belirlenmesindeki önemini göstermeye çalışmışlardır.

KARGİR: Taş veya tuğladan yapılan binalara verilen isim.

KAPİTALİZM: Serbest piyasa ekonomisi ya da serbest girişim ekonomisi olarak da bilinir, Batı dünyasında feodalizmin çöküşünden beri egemen olan iktisadi sistem.

KERVANSARAY: İşlek yollarda ve ticaret merkezlerinde bulunan konaklama tesisleri. Her türlü güvenlik önlemi alınmış ve ihtiyaçları karşılayacak işlevdeki bu tesisler 20.yüzyılın başlarına dek kullanılmıştır.

KONSEPT: Kavram

KÜLHÂNÎ: Serseri

LOBİ:Bazı ortak menfaatleri olan grubların temsilcilerinden oluşan topluluk.

MAHLAS: Divan şairlerinin şiirerinde kullandıkları takma ad.

METAZORİ: Zorla.

MEZOPOTAMYA: Yunanca "ırmaklar arasındaki ülke" anlamına gelen kelime, Fırat ve Dicle ırmakları arasında kalan bölgeye denir.

MİLLET SİSTEMİ:

MİSYON: Bir kimseye veya bir kurula verilen özel görev.

MİSYONERLİK: Hıristiyanlığı yaymaya yönelik örgütlü çalışma.

MOZAYİK: Bir samtimetre kadar ebadda ve küçük mik'âblar şeklinde renkli taş veya cam parçalarıyla yapılmış duvar resimlerine ve zemin döşemelerine denir.

MUHİBBİ: Seven, sevgi besleyen, dost.

MÜRÜVVET: Yiğitlik, mertlik, iyilikseverlik, cömertlik.

MÜTEVELLİ: Bir vakfın yönetimi kendisine verilmiş olan kimse.

NARH: Temel ihtiyaç maddeleri için devletçe ya da kadılarca uygulanan satış fiyatı.

NAZİZM (NASYONAL SOSYALİZM): Hitler'in öncülük ettiği totaliter hareket. Ateşli milliyetçiliği, kitlesel karakteri ve diktatörce bir yönetim öngörür.

PADİŞAH: Farsça bir sözcük olup, " Büyük şah " anlamındadır. Osmanlı Devleti'nde imparator şanına denk olarak kullanılmıştır. İkinci Mehmet'ten (Fatih) sonraki Osmanlı hükümdarları bu özelliğe sahiptir.

PAYİTAHT: Baş şehir.

PEARL HARBOR BASKINI: Japonların Oahu Adasındaki (Hawai) Perial Harbor'da bulunan ABD deniz üssüne düzenlediği ani hava saldırısı.

PROTESTANLIK: Hıristiyanlığın üç ana kolundan biri.

RABITA-İ MEVT: Ölümünü düşünüp dünyanın fâni olduğunu mülahaza edip nefsin desiselerinden kurtulmak.

RİKKAT: Rakiklik, incelik, merhamet, acıma

SADRAZAM: Osmanlı hükümet başkanının resmi ünvanı. (Sadr: ön, ileri, baş. Azâm: En büyük sözcüklerinden "En Büyük Başkan" anlamında bir bileşiktir.)

SALABET: Sağlamlık. Manevi kuvvet, dayanma.

SEMAHAT: Cömertlik, el açıklığı, iyilikseverlik.

SEMUD: Kur'an'da ismi geçen bir kavmin adı. Salih Peygamberin kavmi.

SÖĞÜT: Osmanlı Devleti'nin temellerinin atıldığı yer, ilk Osmanlıların ilk merkezi. Söğüt yöresi Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alaeddin Keykubat tarafından 1232'de Ertuğrul Gazi'ye uç beyliği olarak verildi.

SÖMÜRGECİLİK: Bir toplumun ya da devletin, bir başka topluluk ve ülke üzerinden ekonomik ve siyasal çıkarlar sağlamasıdır. Bu, insan emeğinin, ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin yok pahasına satın alınması ya da topluluğun pazar haline getirilmesi biçimindedir. Bunu yapan yabancı egemen güçlerdir.

İlkçağ'da ve Ortaçağ'da kolonicilik, Yeniçağ'da klasik sömürgecilik, günümüzde yeni sömürgecilik (emperyalizm) biçimindedir.

ŞEYH-ÜL İSLAM: Osmanlı Devleti'nde fetva verme yetkisine sahip, ulemanın amiri olan kişidir. XV. Yüzyıl'da kurumlaşmış ve Kanunname-i Al-i Osman ile devlet örgütündeki yeri belirlenmiştir.

ŞOVENİZM: Kendi milletini öne çıkararak, değişik millet ve ırklarlar arasında düşmanlık meydana getirmeyi amaçlayan ve bu yolda kışkırtmada bulunan aşırı akım.

TANZİMAT: Tanzimat-ı Hayriye olarak da bilinir. Osmanlı Devleti'nin siyasî, içtimaî ve ekonomik yapısını Batı örneğine göre düzenlemek gayesiyle gerçekleştirilen reformlar.

TEBDİL-İ KIYAFET: Kılık değişikliği. Padişah veya devlet ileri gelenleri, halka tanınmamak için kıyafetlerini değiştirirler. Böylece halkın düşüncelerini öğrenirler. Bunun yanında devlet görevlilerinin vazifelerini yapıp yapmadıklarını da kontrol ederlerdi.

TESLİS: Hıristiyanlıkta Allah'ın üç (baba, oğul, mukaddes ruh) olduğuna inanma.

TEVEHHÜM-Ü EBEDİYET: Hiç ölmeyeceğini düşünüp, gaflete düşerek sadece bu dünyayı ve dünya menfaatlerini düşünmek.

TEVHİD: Bir kılma, birliğine inanma. Allah'ın birliğine inanma.

TRABLUSGARP: Libya'nın kuzeybatısında, Akdeniz kıyısında kent.

TÛL-I EMEL: Bitmeyen istek. Hiç ölmeyecek gibi dünyaya dalmak ve dünyayı düşünmek.

UYGURLAR: Göktürk egemenliğinin yıkılmasından sonra Asya'nın iç kesimlerinde devlet kurarak sınıflı toplum düzenine geçen Türk boyları.

VAKFİYE: Kadı huzurunda düzenlenen ve vakfedilenlerle şartları ihtiva eden hüccetler. Vakfiyeler, şer'i mahkeme sicilinde aynen işlediğinde kesinlik ve süreklilik kazanırdı. Vakfiye şartları hiçbir sebeple değiştirilemezdi.

VAKUR: Ağırbaşlı, temkinli.

VARAK: Yaprak, kağıt.

VANDAL: Miladın başlangıç yıllarında yaşayan ve Roma İmparatorluğu ile yaptığı savaşlarda acımasızlığı ile ün salan bir doğu Germen halkı. (mec.) Eski kültür ve sanat anıtlarını yakıp yıkan; bunların değerini bilmeyen kimse veya topluluk.

VÂRİS: Mirasçı, kendine miras düşen.

VECİBE: Vacip olan şey, borç hükmünda olan vazife.

VİZYON: İleri görüş, ufuk genişliği.